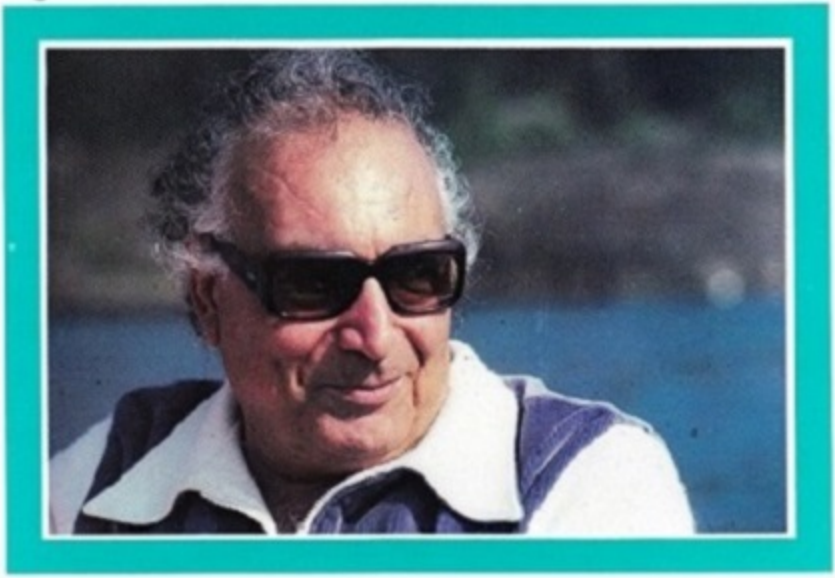
"ÇAĞIMIZIN BÜYÜK ROMANCISI"

YAŞAR KEMAL

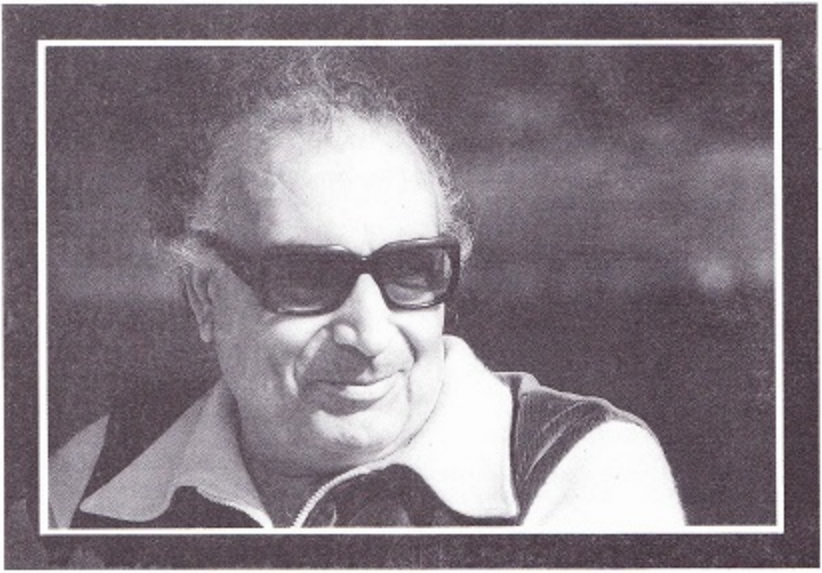
Yaşar Kemal

1992

TÜM FUARCILIK YAPIM A.Ş.'nin
11. İstanbul Kitap Fuarı onuruna
bir kültür hizmeti olarak
3.000 adet basılmıştır.

Dizgi: Flash Dizgi Tel: 519 41 89
Baskıya Hazırlayan: ARTLİNK Reklam Ajansı Tel: 273 15 03 - 275 65 16
Baskı: ATAK OFSET Tel: 555 57 97 - 555 91 87

"Yaşar Kemal, çağımızın büyük romanını yaratanlardan biridir."
Le Monde

YAŞAR KEMAL

Yaşar Kemal

Hazırlayan
ALPAY KABACALI

SUNUŞ

7-15 Kasım 1992 tarihleri arasında düzenlenen 11. İstanbul Kitap Fuarı'nın onur yazarı, dünyaca tanınmış romancımız Yaşar Kemal'dir. Tüyap Tüm Fuarcılık Yapım Anonim Şirketi'nin bir kültür hizmeti olarak yayımladığı bu kitapta görülecek alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Batı dünyası, Yaşar Kemal'i dünyanın en büyük yazarlarından biri olarak nitelemekte, çağımızın en büyük romancıları arasında saymaktadır.

Yaşar Kemal'e, 11. İstanbul Kitap Fuarı'nın onur yazarı olmayı kabul ettiği için teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla.
Kasım, 1992

FOREWORD

The honor writer of 11th Istanbul Book Fair that takes place betwen the dates November 7-15, 1992, is our world-famous novelist Yaşar KEMAL.

As understood from the references in this book which is a public cultural service of Tüyap Fairs and Exhibitions Organization Inc., the Western world appraises Yaşar KEMAL as one of the world's greatest writers, and considers him among the greatest novelists of our century.

We owe our sincere thanks to Yaşar KEMAL for having accepted to be the honor writer of 11th Istanbul Book Fair.

Respectfully,
November, 1992

TÜYAP

İÇİNDEKİLER

YAŞAMI VE YAPITLARI 7
Doğa 7
Yaşamı 8
Hocam Yaşar Kemal 13
İsveç'te Yaşar Kemal 13
Yaşar Kemal'i Sevmek Şart 15
Bir Rehber'in Not Defterinden 15
YAPITLARI 16
ÖDÜL, ARMAĞAN ve ÜNVANLARI 18
Del Duca Ödülünü Alırken Yaptığı Konuşma 19
D'Ormesso'nun, Del Duca Ödülü Töreninde Yaptığı Konuşma 20
Yaşar Kemal'in Canına Okuyacağım 22
Bir Nişan Üzerine Düşünceler 23
TÜYAP'ın 1984 Halk Ödülü Yaşar Kemal'e Verilirken Nadir Nadi'nin Yaptığı Konuşma 24

SANATI VE YAPITLARI ÜZERİNE YAZILANLARDAN SEÇMELER 25
DÜNYA BASININDA YAŞAR KEMAL 25
YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARI 28
Yaşar Kemal Gerçeği 29
Yaşar Kemal'in Yörük Kilimindeki Nakışlar 32
Romanlarında Kuruluş Özellikleri 34
Yaşar Kemal'in Yapıtlarında Deniz 35
Çukurova Destancısı 36

DÜNYA BASININDA İNCE MEMED 38
Ölümsüz Kahraman 40
Günümüzün Homerik Şiiri 41
Halkın İçinden Gelen Yazar 41
İnce Memed IV 42

DAĞIN ÖTE YÜZÜ 44

DÜNYA BASININDA ORTADİREK 44
Ortadirek 45

FRANSIZ BASININDA YER DEMİR GÖK BAKIR 46
DÜNYA BASININDA ÖLMEZ OTU 46
Ana Toprağın Romancısı 47
Ölmez Otu 48
Dağın Öte Yüzü Üçlüsü 49
Dağın Öte Yüzü 50
Dağın Öte Yüzü 51

AKÇASAZIN AĞALARI 52
Demirciler Çarşısı Cinayeti 52
Yusufçuk Yusuf 53
Anadolu'nun Devi 54

İSVEÇ BASININDA BİNBOĞALAR EFSANESİ 56
Al Gözüm Seyreyle Salih 56

FRANSIZ BASININDA YAĞMURCUK KUŞU (Kimsecik I) 58

RÖPORTAJLAR 58
Bir Gazetecinin Şanlı Hizmeti 58

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI ÜZERİNE KENDİ AÇIKLAMA VE GÖRÜŞLERİ 60

YAŞAR KEMAL'LE SÖYLEŞİ 78
YAPITLARINDAN ÖRNEKLER 87
Mağara Adamı 87

ROMANLARDAN 88
İnce Memed I'den 88

HİKAYELERDEN 91
Kalemler 91

RÖPORTAJLARDAN 96
Sait Faik'le Görüşme 96
Mağara İnsanları'ndan 97

YAZILARDAN 101
Sanatçı, Doğa, Yaşam 101
Değerlerin Ölçüsü Barış 103

YALNIZLIK 105

FOTOĞRAFLARLA YAŞAMINDAN KESİTLER 107

YAŞAMI VE YAPITLARI

DOĞA

Yaşar Kemal, yaylaların sözlüğü
Ortadireği gök boya Türkmen çadırının
Haber saldılar senden ki
Getirene seher yeli selâm olsun
Bir doğa şiiri istermişsin benden
Ki sen doğadansın çiçekçedir ana dilin. .....
Sen değil misin sevgili yazar kendin
Bir top sarı çiçektir sözcüklerin
Çukurova sıcaklarından alıp da sakladığın
Üfleyip yıldızlar dolu gecenin soluğunu
Karacaoğlan'ın menekşeli yatağına
Sevmelerin bahar göçü önde doğa.

Kalkıp bir gün Binboğa'nın dağlarından
Türkçeyi bir çam ağacı gibi taşıyan değil misin
Başkaldırının yaz ateşine, sevinin nar gölgesine
Ya bir kekikli kaya değil midir
Ardında tüter Dadaloğlu'nun barutu
Karışır sendeki özlemlerin yarpuz kokusuna.

İnsandaki akan sudur giz dolu kanla doğa!

CEYHUN ATUF KANSU

YAŞAMI

Kemal Sadık Göğceli, Ekim 1923'te Adana'nın Osmaniye ilçesine bağlı Hemite (bugün Gökçedam) köyünde doğdu. Van'dan Çukurova'ya göç etmiş Türkmen-Kürt kökenli bir aileden geliyordu. Dört buçuk yaşındayken babası öldürülen Yaşar Kemal, bölgedeki halk ozanlarından etkilenerek, küçük yaşta onlar gibi şiirler söylemeye, saz çalmaya başladı. İlköğrenimini Burhanlı köyü ve Kadirli ilçesi ilkokullarında tamamladı. Adana Ortaokulu'nun son sınıfından ayrıldı. Ortaokul döneminden başlayarak, pek çok işte çalıştı: Fabrika işçiliği, Ramazanoğlu Kitaplığı'nda memurluk, ayakkabıcı çıraklığı, öğretmenlik, ırgatlık, amele başılık vb. O sıralarda şiirler de yazıyordu. Bunlar Adana Halkevi'nin çıkardığı *Görüşler*'de (1939), *Ülkü*, *Kovan*, *Millet*, *Beşpınar* dergilerinde (1942-43) yayımlandı. Bir yandan da folklor derlemeleri yapıyor; ağıtlar, tekerlemeler, destanlar, masallar derliyordu. Ağıt derlemelerinin bir bölümü 1941'de Adana Halkevi Yayınları arasında *Ağıtlar I* adıyla çıktı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Adana'ya sürgün edilmiş olan Arif ve Abidin Dino ile tanışması, onlarla dostluk kurması, genç Yaşar Kemal'in sanat yaşamına olumlu etkiler yaptı. İlk hikâyesini (Pis Hikâye) 1946'da, Kayseri'de askerliğini yaparken yazdı. 1948'de Kadirli'ye döndü ve pirinç tarlalarında su bekçiliğine başladı. Aynı yıl "Bebek" ve "Dükkancı" başlıklı hikâyelerini yazdı. Ertesi yıl bitirdiği *Demir Çarık* adlı romanı polis baskınları sırasında kayboldu. O sıralarda, "solcu" olduğu için sürekli baskı altındaydı; sık sık karakollara çağırılıyor, işkence görüyor, tutuklanıyor, evi basılıyordu.

Bir süre de arzuhalcilik yaptıktan sonra İstanbul'a giderek Havagazı Şirketinde birkaç ay sayaç okuma görevlisi olarak çalıştı, Kadirli'ye döndü. 1951'de *Hüyükteki Nar Ağacı* adlı romanını yazdı.

1951'de yeniden İstanbul'a gitti, kısa bir işsizlik döneminin ardından *Cumhuriyet* gazetesinin Yurt Haberleri Servisi'nde çalışmaya, röportajlar yapmaya başladı. Daha önceki yoğun baskılar nedeniyle, artık Yaşar Kemal adını kullanıyordu.

Daha ilk röportajlarıyla geniş ilgi uyandırdı; Hüseyin Cahit Yalçın, *Ulus*'ta Yaşar Kemal'in Doğu Anadolu röportajlarını konu alan "Bir Gazetecinin Şanlı Hizmeti" başlıklı yazısını yayımladı. "Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün" başlıklı dizi röportajıyla Gazeteciler Cemiyeti'nin başarı armağanını kazandı.

İlk hikâye kitabı *Sarı Sıcak*, 1952'de *Varlık Yayınları* arasında çıktı. 1955'te yayımlanan ve ertesi yıl Varlık Roman Armağanı'nı alan *İnce Memed I*'le, geniş kitlelere ulaşan, ilgiyle izlenen romancılığının yayın alanında ilk adımını atmış oldu. Bunu *Teneke* adlı uzun hikâyesi (1955), röportajlarını derleyen küçük kitaplar *(Yanan Ormanlarda 50 Gün*, 1955; *Çukurova Yana Yana*, 1955; *Peri Bacaları*, 1957) izledi. Bir yandan da *Cumhuriyet'te köşe yazıları yayımlanıyordu ("Bu Pazar" ve "Bu Çarşamba" başlıklarıyla, haftada iki kez).*

Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ilki *Ortadirek* 1957'de, ikincisi *Yer Demir Gök Bakır* 1963'te yayımlandı. Aynı yıl *Cumhuriyet* gazetesinden ayrılan Yaşar Kemal, bağımsız çalışmanın verdiği olanakla, birbiri ardınca romanlarını yayımlamayı sürdürdü. Bu arada *Yön (1962 -65)*, kurucularından olduğu *Ant* (1967-69), *Yeni Halkçı* (1973-74) gazetelerinde köşe yazıları yayımlandı. Türkiye İşçi Partisi'nde etkin görevler üstlendi (1963-69); Türkiye Yazarlar Sendikası'na (1974-75) ve PEN Yazarlar Derneği'ne (1990-91) kurucu başkan seçildi.

Çukurova Doğasının, İnsanının Serüveni Ardında

Ödüllerden pek hoşlanmam. İnsanoğlu yarış atı değil ki ödüllensin. Hele sanat konusunda kim birinci, kim sonuncu, bunu kestirip atmak olanaksız gibi bir şey. Öyleyse neden bunca seviniyorum Yaşar Ke-

mal'e Paris'te verilen "Yılın En İyi Romanı' ödülüne? 1979 yılına girerken Maraş albastısı yüreklere yeni çökmüştü ve denilebilir ki bize mutluluk verecek haberler dünyada pek kıt'tı.

Nicedir "ekonomik ambargo"nun diğer alanlara da sıçradığını sezmemek elde değildi ve bu yüzdendir ki Yaşar'ın ödül kazanması, haberin Paris'te birdenbire patlak vermesi, sanki birbirini kovalayan zincirleme tatsızlık, dert, fekâket dizisi kopmuş, arkasından olumlu bir sürenin başlayabileceği duygusu başgöstermişti. Memleketimizi kimi içerden, kimi dışardan hor göstermek için yarışırken, bir sanat değerimizin Avrupa ve dünya çapında onaylanması, milletçe paylaşılacak bir başarıydı, övüncüydü hepimizin.

Ödül sadece bir imge, ya da simge diyeceksiniz... Simgelerin, imgelerin önemini sakın azımsamayın. Yaşadığımız 20. yüzyılın sonunda imgeler, simgeler, top tüfek, endüstri kuruluşları, enerji kaynakları vb. kadar etkilemekte insanları. Dar kavgalarda haberleşme araçlarının işlevi öylesine önem taşıyor ki, bu yoldan yaygınlaşmış tek imgenin, simgenin vurucu gücü, sayısal niteliği ile orantılı olmayan bir güç taşıyabiliyor, çarçabuk yayılıyor; siyasallaşıyor açıkçası.

Dünyanın en saygın ve ünlü kitabevinin başkanı Claude Gallimard'la Fransız kitapçıları, 31 Ocakta Paris'te, yüzlerce gazeteci, yazar ve aydın kişiler önünde Yaşar Kemal'e "Yılın En İyi Romanı" ödülünü verirken -şimdiden biliyorum- eşim Güzin ve ben az gidip uz gidip, 37 yıl öncesine dönerek bir arpa boyu yol gidip, birdenbire Çukurova'da bulacağız kendimizi...

Ağıt Yazıcısı

Gözümüzün önüne, bir deri bir kemik köylü delikanlının biri çıkacak. Adı Kemal Sadık Göğceli. Hemite köyünden gelmedir. Dağ bayır dinlemez, köyünden, dağ köylerinden, obalardan, ovalardan, kasabalardan, ikide birde kopup gelir Adana'ya, çöker önümüze, ağıtlar, türküler, destanlar serer buruşuk sarı kâğıtlar üstüne yazılmış.

Peki neden toplamıştır bunları? Anadolu bacılarının hep birlikte yaktıkları ağıtların yazıcılığını ediyordu, bu zorunluğu duyuyordu, esnek ve kararlı yazısı ile. O hızla kopup geliyordu tabana kuvvet, sanki kaderi ile kaderimiz buna bağlıymışçasına... Önümüze serdiği söz dizileri, Çukurova kadınlarının ölüm karşısında uyaklı sözleri, bağırtıları, dövünmeleriydi. Sanki ölenin, vurulanın, ezilenin yitikliği, söz kalıplarına dökülünce, yok olmaktan kurtuluyordu. Ağacı, otu, çiçeği, böceği, kurdu, kuşu, ırmağı, pınarı, yılanı, çıyanı, serçesi, kartalı, ceylanı, camuzu, çakalı, çorçocuğu, avradı, tutması, yanaşması, elçisi, parababası, körtopalı, çiftçi başısı, ırgatı, işçisi yarıcısı ile büyük değişimlerin içinde bulunan Çukurova'nın avaz avaz ağıtlarından sorumluydu bu çocuk. Bu sorumluluğu paylaşmak için Göğceli, ilk ağızda bizi seçmişti nedense, üç beş kişiyi ilkin. Tartışılacak bir yönü yoktu bunun, işimiz gücümüz, yorgunluğumuz, uykumuz, kendi derdimiz nolursa olsun, kışın çamurlarını, yazın tozlarını saçarak delikanlı sökün ediyor ve hemen orda, oturduğumuz kümes misali barınak odamızda ya da Türk Sözü gazetesinin gümbür gümbür işleyen baskı makinesinin yamacında, daha olmazsa ayak üstü sokakta bizi kıstırıyor, tepkimizi merakla bekliyordu.

Her getirdiği söz yumağı akıllara durgunluktu. Dehşetli acı, dehşetli güzel. Delikanlı, köylü usulü büzülüp çöküyor, ya da bir duvara sırt veriyor ve izliyordu şaşkınlığımızı, hınzır ve sevinçli. Halkın yarattığı büyülü sözler bizi duygulandırdıkça, sardıkça, coşturdukça delikanlının sipsivri yüzünde, burgu burgu cin gibi bakışında koskocaman bir sevinç beliriyor, bir kahkaha atıyordu. Ağıtları toplamak, ölümle kavgaya tutuşmak gibi bir şeydi. Yitebilecek olanla, yitenle, ölümle, yok olmakla bir yarışma.

Kurtarmak gerekti Çukurova ve de Toros doğasının, insanının söz serüvenini.

Yürüyordu Tabana Kuvvet

Söz sözden ötedir elbet, önemli olan sözlerin yaşantı gücü, kavga gücü, düş gücü. Göğceli de sezinliyordu bunu besbelli

ve bu yüzden kilometrelerce yürüyüp, dağ bayır koşup ne kurtarırsa kârdır kuralınca, önce ağıtları, sonra da türküleri, koşmaları, destanları, Çukurova'nın tüm uyaklı uyaksız söz çeşitlerini, tekerlemelerini, küfürlerini "avlıyordu". Folklor derlemesi filan değildi bu iş, hayat memat işiydi, özbeöz malını kurtarıyordu Çukurova'nın, sorumluydu kuşa kurda karşı, şaka değil. Biliyordu ki gün gelir, sigaya çekerler adamı, "lan hırpo, nerdeydin, neden yazmadın bizi?" Böylece söz avlıyordu Toros eteklerinde, Gâvurdağı'nda, ormanlarda, bataklıklarda, pirinç tarlalarında, nadaslarda, felhanlarda. Bunu yapabilmek için Göğceli yürüyordu tabana kuvvet, boyuna yürüyordu, topladığı dizelerle yürümek arasında doğrudan bir ilişki vardı. Bir sözcük on adım, bin adım karşılığı, bir tümce kilometreler karşılığı olabilirdi yerine göre.

Erenler bir tek söz duyma uğruna az mı yürürlerdi Horasan'a dek, ya Çukurovalı Karacaoğlan az mı yürümüştü, tüm Yürükler, Türkmenler... Ovalardan yaylalara, yaylalardan ovalara in çık, az mı "koşmalar", maniler düzmüşlerdi yol boyunca? Bizim edebiyat dediğimiz bir uzun yürüyüş. Göğceli bu okulun öğrencisiydi. Ayakları ile uyakları ölçüyordu, tıpkı Bursa'daki tutsak şair gibi. O şair Uludağ dibinde, tutuklar evinde, daracık bir odada "volta atıyordu" şiir nöbetine tutulunca, arı gibi vızıldayarak beş adım atıyor, duvara çarpacak gibi oluyor, derken haydi öbür duvara!.. Şiir üretiyordu her gün, kısa adımlı gitgellerle. Hızlı gitgellerle "İnsan Manzaraları"na girişiyordu beriki 1941 yılında. 15 yıl boyunca voltalarını, mapushane yürüyüşlerini ölçecek olsak, uç uca kosak voltalarını, kalıbımı basarım ki birkaç kez dünyayı sarar aldığı yol...

Göğceli, namı diğer Yaşar Kemal de az yürümüyordu. Ona "Türküler Müfettişi" adını takmıştım. Bir sefer de işi azıttı, kendi düzdüğü şiirler getirmeğe başladı, tazı gibi kopup Kadirli'den, Osmaniye'den, Seyhan'dan, Ceyhan'dan kopup gelerek... Yeni çeşit bir âşıktı, sazsız. Çağdaş şairlerden haberi yoktu sanılmasın, Çukurova'ya gelmemizden önce İstanbul'da çıkardığımız tüm dergileri, dergicikleri bulmuş okumuştu. Herkesi tanıyordu. Düzyazıya da merakı vardı ama, kendini daha denememişti bu yolda. İlk şiirlerinde, anımsadığım kadarı ile, doğa ağır basıyordu. Bunun böyle olması, Çukurova'yı, Toros'u bilenleri şaşırtmaz. Burda doğanın ezici bir baskısı vardır insanoğlunun üstünde. Karacaoğlan'ın bunca doğaya banmış dizeleri nerden fışkırıyorlardı?

Öyle bir doğa ki, efsanelere göre ölüme bile çare bulurdu; Lokman Hekim bu bölge otlarından faydalanıp hastaları iyi etmişti, Lokman Hekim'den önce Dioskorides buralarda aynı işi yapmış, ölüme oyunlar oynamıştı.

Gerçeğin Şiirine...

Hem de, bitkiler nasıl gür fışkırıyorsa Toros eteklerinde, Çukurda sözcükler de öyledir, öyle fışkırır silme güzel. Biliyorum, doğa bir yana, tarihsel nedenleri var bu birikimin, insan selleri kelime tortularını bırakmış ve bunlar Toros imbiklerinden süzüle süzüle en arı Türkçeyi meydana getirmiş. Bir zamanlar şakamsı öğütlediğim "Çardak köyü Türkçesi"nin nedeni bu. Örneğin dil sevdalısı her Fransızın daima söylediği "en güzel Fransızca, Loire ırmağı çevresindedir" sözü, hiç de yadırganmaz Parislilerce... İstanbul'da Süleymaniye Mahellesi'nde ya da Beykoz'da (Orhan Veli'nin köyünde) Türkçe azı mı güzel? Değil, ama, Türkmenlerden gelme sözcük ve tümce kuruluşu da yabana atılamaz. Hem İstanbul Türkçesi dediğimiz dil, 1453'ten sonra Fatih'in tüm Anadolu bölgelerinden getirdiği toplulukların lehçeler kaynaşmasından, bileşiminden meydana gelmedi mi?

Diyeceğim şu ki, yaman süzgeçlerden geçerek oluşmuş bir dilden faydalanıyordu Göğceli. İyi bir taban...

Aylar geçiyordu. Bata çıka, düşe kalka sözcük avına devam ediyordu kan ter içinde delikanlı. Arada bir, az "harçlık" edinmek için şurda burda, pirinç tarlalarında ya da biçerdöğerde, daha olmazsa mahkeme kapılarında "yazıcılık" ediyor, beş on kuruş kazanıyor, son hızla tükettiği ayakkabılarını

yeniliyordu. Böylece Adana'ya gelebiliyordu bir süre. Köylü istidaları yazmak belki "şiirsel' değildi, fakat dinlediklerini yazıya dökmek, kupkuru ve edebiyatsız yazmak öğreticiydi; basıyordu kuru gerçeğe, olaylara, kurallara, direnç ve baskılara. Gün geçtikçe aklı yatıyordu düzyazıya. Gerçeğin şiirine giriyor, eriyordu.

Şiirden düzyazıya geçişte, belki bir ölçüde başka etkenler de vardı. Hemite'nin arka dağlarında rastlanan kimi iri heykellere benziyordu Arif Dino ve bu bilge adam, Göğceli'ye, Don Kişot romanını örnek almasını öğütlüyordu, roman yazmasını istiyordu. Roman türünün anababasıydı Arif'e göre Cervantes'in Don Kişot'u. Arif'in yorumları Lukacs'ın yorumlarından pek farklı değildi. Göğceli'ye "Kederli Suratlı Şövalye"nin çağ değişimi niteliğini anlatıyor, bölüm bölüm yorumluyordu. İstanbul Edebiyat Fakültesindeki asistanlığını yüzüstü bırakıp Adana'ya gelen Güzin Dino (yeni evlenmiştik), Göğceli'ye Stendhal, Balzac, Flaubert'i bağıra çağıra okutuyor ya da anlatıyordu zorla. Sevmediğinden değil o yazarları, fakat Çukurovalı delikanlı o kadar doluydu ki, Fransa'nın 19. yüzyıl insan ilişkileri onu sabırsızlandırıyordu biraz. Ama örneğin Balzac babanın sosyal bir durumu kıskıvrak yansıtması, onu etkilemiyor değildi, ya da Stendhal'ın kadınları...

Bana da sorular soruyordu hiç durmadan, ben de aklımın erdiği kadar Gogol'dan, Babel'den, Gertrude Stein'dan, Tzara'dan söz ediyordum rasgele. Bir de Sabahattin Ali vardı ortada... Çarçabuk farketmiştim ki, Kemal Sadık'ın beğeni ve seçenek gücü sözcüklerin ötesine varıyordu. Saat Kulesi taraflarında kilim satan bir dükkânda en güzel kilimi saniye yitirmeden gösteriyordu bana. Diyelim ki bu kendi köylü alasıydı, özbeöz kültürü idi. Pekâlâ, ya yirmi otuz çizgimi serdiğim zaman önüne, nasıl da hemen en iyisini gösteriyordu hiç şaşmadan! Picasso'nun, Matisse'in, Henry Moore'un renkli baskılarını görünce derhal sihirlerine kapılıyor, günlerce sözünü ediyordu. Dikkat kesilip dinliyordu Einstein'ın kamera ile yaptığı biçim istiflerini, ya da kurgu uyaklarını... Bilgiçlik taslıyordum, anlayacağınız... Bir de piyes yazmayı denemiş, Orta Anadolu dilini kullanmıştım ilk kez. Çok sarmıştı onu bu metin ve yeni yayımladığım bu kitapçık, bir iki hafta sonra "Heyeti Vekile" kararı ile toplatılınca, öfkelenip küsüp gitmişti. Acaip bir yönü vardı: Kimse onun kadar sevgi dolu değildi dünyaya karşı, ama bazen birdenbire de ölesiye küserdi insana, doğaya, dünyaya. Öylesi günlerde içine çöken karartı yüzüne vurur, acaip bir renge bürünür, büzülür, eğrilir kalır, ya da kaçardı bir süre. Daha tam karar verememişti sevgi ile öfke arasında. Kafası kızınca tabanları ağrıyıncaya, yarılıncaya kadar kaçıyordu rasgele, sonra da uzun korkulu düşlere dalıyordu 48 saat yumulup.

Ve "Bebek" Hikâyesi...

Günün birinde tam hızla gelip çakıldı karşımıza, yarıştan sonra bir koşu atı gibi titriyordu her tarafı, ayak üstü "Bebek" hikâyesini okudu bize; Arif'e, Güzin'e ve de bana. Söylenecek fazla bir şey yoktu. "Oldu" dedik, "tamam" dedik, "arkasını getir" dedik yüreğimiz çarparak.

Aslına bakarsanız ne malûmdu arkasını getirebileceği? Öylesine güzel, yemyeşil bir filiz yetişiyordu ki Çukurova'da, ne malûmdu mandaların ayakları altında ezilip gitmeyeceği? O kadar zor, o kadar zordu ki başladığı yoldan bir yerlere ulaşması kazaya uğramadan, sınıfsal barajda eriyip gitmeden...

İstanbul Kalabalığında

Bir de filinta gibi bir delikanlı daha katılmıştı çevremize, Bursa Hapishanesi tornasından geçen Orhan Kemalî. Böylece "Adana Okulu" oluştu, tamamlanmış bulundu.

Bursa'dakinden haberler getiriyordu Orhan Kemâlî, taptaze yazılmış dizeler getirmişti ezberinde. Nâzım Hikmet'in imgeleri ile, insanları ile, kalabalıkları, bozkırları, destanları ile, köylüleri ile...

Nasıl da dinliyordu Göğceli, Nâzım'ı:

"O, topraktan öğrenip/kitapsız bilendir."

Yeni şiirler geldikçe Bursa Cezaevinden, köylü delikanlı kamçılanmış bir at gibi tozutuyordu yolları Toros'un dibinde, türküler çığıra çığıra. (Nâzım'la karşı karşıya gelinceye dek, ne çok zaman geçecekti daha...)

Bir süre sonra başımıza gelenler, darmadağın edilmemizin hikâyesi uzun sürer, Göğceli'nin karakollara düşmesi... Hayrola, neden başı derde girdi (daha doğrusu ayakları) diyebilirsiniz belki... Ayrıntıların önemi yok, başka türlü olamazdı, sadece şiirin kökeninde sınıfsal baskı yatıyordu. "Ayak takımından bir köylü parçası", köylüler namına konuşup yazmağa kalkışıyordu, falakalara, "çifte ay"lı dosyalara yeter de artardı böylesi bir çıkış...

Neyse ki günün birinde kapağı İstanbul'a atacaktı tutuklulardevinden çıkınca. Buğday harmanında bir tane gibi karışıp İstanbul'a kalabalıkta yitecek, hem de ne olur ne olmaz isim değiştirecekti. Bir ara "Gaz Şirketi"nde kontrol işlerinde çalıştı, gaz saatlarını denetliyordu elde defter ve cep feneri. Kent dimdik ve kaskatı idi ve delikanlı basamakları çıktıkça binbir yaşantı ile karşılaşıyordu aralanan her kapıda. Bütün gün merdivenler çıkıyor, iniyordu ve Balzac'ın romanlarını ansıyordu ya da Flaubert'i. Beyoğlu'nun beşinci katları Toros'a tırmanmaktan bile zordu, ayakkabılar bir haftada eriyordu... Derken Cumhuriyet'e girdi, Nadir Bey, Cevat Fehmi, Babıâli... Kebapçılar, İzmirlinin şerbeti...

Bir Paris Köylüsü

Şimdi bugünlerde, her gün Paris'te yürüyüşler başladı yine, Yaşar yürüyor bütün gün, Eyfel Kulesi senin, Saint Michel meydanı benim, fırdolanıyor. Nedeni, yeni bir kitaba başladı da ondan, bir de Paris Üniversitesi'nde destan üstüne bir seminere katılması var işin içinde. Manas'ı, Dede Korkut'u, Köroğlu'nu tartışıyor etnologlar, öğrencilerle birlikte.

Ortalık kararınca bize uğruyor: "İyi gitti bugün", diyor. Ne gitti, kim gitti, nereye gitti demek gereksiz, biliyorum ki roman "iyi yürüdü" demektir o, çünkü romanlar da yürür, yürür de Paris'e kadar gelir, başını alır dünyayı dolaşır... "Yürü yâ kulum.." Fakat yeni başlanan romanı bitirmek için Menekşe'de, Şile'de, Bolu'da, Bor'da, Niğde'de bol bol yürümesi lâzımmış Yaşar'ın...

Yaşar bir Paris köylüsü, Paris de iri bir köy ama, Paris kaldırımları doğadan kesik, bizim illere benzemez buralar, başka türlü. Doğru. Beteri var: Türk gazeteleri sis ya da kar yüzünden Paris'e erişememekte kimi gün ve bu yüzden bir telâş alıyor ki bizimkini... O zaman Yaşar, havasız kalmış bir dalgıca benziyor deryalar dibinde...

Bugün Yaşar'ın romanlarında doğa-insan sorunsalından söz etmeğe niyetliydim. Derken gevezeliğe daldım, kusura bakmayın... Ayın 31'inde sayın Claude Gallimard roman ödülünü sunacak, Yaşar'la tokalaşacaklar, fotoğrafçıların "flaş"ları patlayacak, bir gürültü bir patırdıdır gidecek ve bizlerden, Thilda'dan, kitabı çeviren Münevver Andaç'tan başka kimse bilmeyecek Yaşar'ın o kalabalık içinde tek özlemini: Her şeyi oracıkta yüzüstü bırakıp, Menekşe bayırlarında uçurtma tokuşturmak, ya da daha iyisi Hemite'de şekerkamışı çiğnemek dururken... Ne diye buralara kadar gelmiştir sanki...

Abidin Dino

(Milliyet Sanat Dergisi 5 Şubat 1979*)*

HOCAM YAŞAR KEMAL

Köyümüzde okul yoktu. Bir saat ötedeki Bahçe köyüne okula her gün gidip gelen çocuklar vardı. Okula giden bu çocukların, akşamları ikili sıralarla marşlar söyleyerek köye dönüşlerini görür, onlara nasıl da imrenerek bakardım. Onları her akşamüstü köyün dışında karşılar, arkalarına takılır, adımlarımı onlar gibi atmaya çalışır, onlar gibi marş söylemeye özenirken köye girmiş olurduk.

Okula giden çocuklar bir "muallim"den söz ederlerdi. Sıra, yazı tahtası, silgi derlerdi. Ben bunların hiçbirini bilmezdim. En çok da "muallim"i düşlerdim. Bu sık sık sözünü ettikleri "muallim" nasıl bir yaratıktı? Yer miydi, içer miydi ki?

Sanırım o yıl okul açılalı birkaç hafta olmuştu. Anama binbir naz ve niyazla bez çanta yaptırdım. Bir gün, gizlice, okula giden çocukların arasına katılıp yola düştüm ve bir süre sonra kendimi bizim köyün çocukları ile birlikte başka bir köyde ve o köyün ak sıvalı okulunun giriş kapısında buldum.

Okul bahçesinde o köyün bizden önce gelmiş çocukları var... Çocuk yüreğim nasıl da atıyor. Soluğum taşıyor. İkide bir soluklanıyorum.

Yanımdaki bizim köylü bir çocuğa "hani muallim?" diyorum. Çocuk, çenesi ile okul bahçesinde gezeleyen bir adamı gösteriyor. Aynı babalarımıza benziyor. Yalnızca giysisi değişik. İlk kez "muallim"in bir adam olduğunu öğreniyorum.

"Muallim" bize doğru geliyor. Her birimizi süzerek yaklaştı. En çok da bana bakıyor. Belki de bana öyle geliyor. İşaret parmağı ile beni göstererek "gel" dedi. Beni döveceğini sandım. Çok korktum. O anda babamın yanımda olmasını istedim. Korkarak yaklaştım yanına. Sağ eliyle sol kulağımı tuttu, yumuşak çocuk kulağımı ikiye katladı, "anasının avutamadığı, babasının büyütemediği hep gelmiş" dedi.

Adımı sorarken bir yandan da sırtımı sıvazladı. Anladım ki seviyor. Yürek atışlarım seyrekleşti, sanki içime bir bahar doldu.

Zil çaldı, sıra olup sınıfa girdik. İlk derste tahtaya büyük harflerle "BABA" yazdı. Eliyle son heceyi kapatarak "kim okuyacak?" dedi. Küçücük elim havada. "Oku" dedi. "BA" dedim. Elini kaldırdı. "BABA" dedim. Övgülü sözlerle beni dışardakinden daha çok sevdi; adımı, babamın adını sordu.

Yıl 1964. Yirmi bir yıl sonra Gaziantep Kız Ortaokulu'nda öğretmenim. Onun Gaziantep'te olduğunu bir arkadaşımdan duydum. Uzun aramalarımdan sonra onu tanıdık ve dostları ile bir yerde söyleşirken buldum. Beni karşısında görünce:

"Gel bakalım anasının avutamadığı, babasının büyütemediği" dedi.

Yirmi bir yıldır yüzünü bile görmediği öğrencisini hiç unutmayan ilk hocamın bellek gücüne şaştım.

Bu kişi dünyaca ünlü yazaramız hocam Yaşar Kemal'di.

(Sanat Olayı, S.4, Nisan 1981, "Okurun Sayfası")

Coşkun Seyhanlı

İSVEÇ'TE YAŞAR KEMAL

İsveç sanat ve kültür yaşamına kısaca da olsa göz atan kişi hemen Yaşar Kemal adına rastlıyor. Bütün kitapçı vitrinleri özel köşeler ayırıyor yazara. Basında sürekli övücü yazılar çıkıyor. Bir İsveçliye Türk olduğunuzu söylediğiniz zaman, büyük bir olasılıkla ilk sözü "Yaşar Kemal" oluyor. Diyebilirim ki İsveç'te kitabı yayınlanan yabancı yazarlar içinde en çok tutulan yazar Yaşar Kemal.

.....

İsveçlilerdeki bu "tutku" olarak nitelendirebileceğim Yaşar Kemal sevgisini daha iyi kavrayabilmek için sokakta ya da işyerlerinde rastladığım çeşitli İsveçlilere sorular sordum. Cevapları ilginçti. İsveç okuyucusunun tutumu hakkında küçük bir değerlendirme olanağı sağlayabilir düşüncesiyle bu soru ve cevapları yazıyorum.

BENGT WİDİNGSON: 32 yaşında, büro memuru.

S: Yaşar Kemal'i tanıyor musunuz?

C: Evet.

S: Hiç kitabını okudunuz mu?

C: Henüz okuyamadım ama satın aldım. Okuyacağım.

S: Yaşar Kemal'le ilgili olarak ne biliyorsunuz?

C: Televizyonda bir film gördüm Yaşar Kemal üstüne. Çok canlı ve etkileyici bir insan.

S: Niçin okumak istiyorsunuz Yaşar Kemal'i?

C: Sanıyorum ki insan onun kitaplarını okuyarak, başka insanların yaşama stillerini anlıyabilir. Onlarla bir bağ kurabilir. Ayrıca üstünde en çok konuşulan yazar, bugün.

•

BİRGİT LİNDBERG: 36 yaşında, memur.

S: Yaşar Kemal'i tanıyor musunuz?

C: Evet,

S: Hiç kitabını okudunuz mu?

C: Evet, *Bırak Dikenler Yansın*'ı okudum. İşe gidip gelirken metroda okuyordum. Bir kaç defa da ineceğim istasyonu geçtim. Çok sürükleyici bir kitaptı. Son kitabı da ayın kitabı olmuş. Onu da okuyacağım.

S: Yaşar Kemal'in yazış stilini tanımlamanızı istesem, nasıl cevaplardınız?

C: Yaşam hakkında çok renkli bir yazış stiline ulaşmış. Çok vahşi manzaraları ustalıkla çizebiliyor.

•

KJELL SUNBERG: 28 yaşında, memur.

S: Yaşar Kemal'i tanıyor musunuz?

C: Evet.

S: Hiç kitabını okudunuz mu?

C: İnce Memed'in iki cildini okudum.

S: Kitaplar hakkında ne düşünüyorsunuz?

C: İki cilt arasında bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Yaşar Kemal birinci kitabında daha umutlu. Dolayısıyla Memed de daha umutlu. İkinci kitapta bu umut biraz azalıyor, fakat, gene Memed'in köylülürle birlikte davrandığını görmemiyoruz. Gene bireysel çıkış olarak kalıyor. Eğer bir devamı olacaksa kitapların Memed'in halkla birlikte yapacağı mücadeleye varmasını dilerim.

S: Yaşar Kemal nasıl bir yazar sizce?

C: Ayrıntılardan, küçük şeylerden hareket ederek, büyük gerçekler yakalayabilen ender yazarlardan biri Yaşar Kemal. Kitapları da kendisi gibi çok etkileyici. Okuduğum bütün yazarlardan ayrı bir yere koyuyorum onu. Çünkü sosyolojik gazetecilik diyebileceğimiz modern bir anlatımın içinde tümüyle mitlere, efsanelere, ulaşabiliyor.

•

KARİN OTTESEN: 24 Yaşında, ev kadını.

S: Yaşar Kemal'i tanıyor musunuz?

C: Evet.

S: Hiç kitabını okudunuz mu?

C: *Bırak Dikenler Yansın* (İnce Memed)'ı okudum

S: Hangi yılda okudunuz kitabı?

C: 1973 yazında...

S: Kitap hakkındaki düşünceleriniz nedir?

C: Çok hoşlandım. Sürükleyici, heyecanlı ve aydınlatıcı. Doğanın anlatımında çok güçlü... diyebilirim ki insanı esir ediyor kendine.

Şiirsellik içinde devrimci bir yoruma ulaşabiliyor.

İnce Memed'i okuduğum zaman Kazancakis'in *Zorba*'sı aklıma geldi nedense. Çok ayrı şeylerden sözediyorlar ama ikisinde de benzer kültürler seziliyor.

S: Yaşar Kemal'le ilgili olarak ne biliyorsunuz?

C: Küçük bir köyden geldiğini biliyorum, şehirli değil... Onunla ilgili bir film gördüm televizyonda... Köyde yaşlı kadınlarla, çocuklarla birlikteydi. İlginç bir yaşamı olduğunu düşünüyorum.

Ömer (Zülfü) Livaneli

(*Politika*, 22 Aralık 1975)

YAŞAR KEMAL'İ SEVMEK ŞART

İsveç gazetesi *Söndagsbladet*'in 4 Mart 1984 tarihli sayısının "Arkadaş Aranıyor" sayfasında ilginç bir ilân yayınlandı. Ünlü yazarımız Yaşar Kemal'in adının da karıştığı bu çöpçatan ilânını aynen yayınlıyoruz:

"Genç bir yazarım. Sigara, içki ve danstan hoşlanmayan, ama esprili, Yaşar Kemal'in kitaplarını seven ve Kazanova'nın anılarına 'tu-kaka' demeyen bir kız ya da kadın arkadaş arıyorum.

Mektup arkadaşı, belki de hayat arkadaşı olabiliriz. Dilediğin dilde cevap verebilirsin. Lâtin harfleri, hiyeroglif, semitik ya da Braille alfabesi kullanmayı ihmal etme."

(*Cumhuriyet*, 16 Mart 1984)

BİR REHBERİN NOT DEFTERİNDEN

Ülkemizde turizm sezonları sonunda daima, "kaç kişi geldi, kaç dolar geldi?" diye para hesabı yapılır. Kafası işleyen insanların ne gibi izlenimlerle dönmüş olabilecekleri pek konu edilmez.

Denizin mavisi, kadınların gözü, erkeklerin gücü, şiş kebap falan derken, ulusların dünyadaki saygınlıklarının sanat ve bilim dallarındaki verimlilikleri ile ölçüldüğü unutulur.

Bir yazarın, bir sanatçının ülkesini tanımaktaki büyük rolünü bir gezi esnasında somut olarak gördüm, geçen yıl... Gördükleri dağların Toros Dağları olduğunu söylediğim zaman, "Oh! Toros, Yaşar Kemal, *Memed le Mince*" sözcükleri dalgalandı bir an...

Yunan-Lâtin dil ve edebiyatı uzmanları, edebiyat öğretmenlerinin oluşturduğu bir başka grupta da aynı heyecanı gördüm. On günlük Anadolu gezisinde şehirlerarası yollarda mikrofonda biri okudu, diğerleri dinledi *İnce Memed*'i.

Oysa, binlerce kilometre uzaktan, parasını kendi ödeyerek gelmiş insanlara dimdik ayakda duran sanat, düşün, yazın eserlerini tanıtmadan geri gönderiyoruz. Dünyada yaygın olumsuz Türk imajını olumluya çevirmekte sanatçıları koz olarak kullanmak, dünyanın dört bir yanına uçurmak yerine devlet kasasından milyonlar harcayarak dış ülkelere "tanıtma heyetler" gönderiyoruz. Müze eşyaları ile bugünkü Türkiye'yi dünyaya tanıtacağımıza inanıyoruz. Elmaslardan, zümrütlerden, heykellerden medet umuyoruz.

Sevim Kırdar

(*Milliyet*, 7 Haziran 1983)

YAPITLARI

- **AĞITLAR I**
  Derleme, 1943
  Kemal Sadık Göğceli adı ile.
- **SARI SICAK**
  Hikâyeler, 1952
  İngiltere, ABD, İsveç, Romanya, Bulgaristan, Almanya, Irak'ta da yayımlandı.
- **İNCE MEMED I**
  Roman, 1955
  Fransa, İngiltere, ABD, Bulgaristan, Bağımsız Devletler Topluluğu, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, İtalya, İspanya, Portekiz, Hollanda, Almanya (Batı ve Doğu), Avusturya, Azerbaycan, Özbekistan, Hindistan, Moldavya, İsveç, Norveç, İran, Finlandiya, Ermenistan, Yunanistan, Finlandiya, Danimarka, Çin, Arnavutluk, İzlanda, Lübnan, Brezilya, Irak (Kürtçe)'ta da yayımlandı.
- **TENEKE**
  Uzun hikâye, 1955
  Bulgarisitan, Almanya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Danimarka, İngiltere, ABD, İsveç'te de yayımlandı.
  Yaşar Kemal, bu yapıtını tiyatroya uyarladı.
- **YANAN ORMANLARDA 50 GÜN**
  Röportajlar, 1955
- **ÇUKUROVA YANA YANA**
  Röportajlar, 1955
- **PERİ BACALARI**
  Röportajlar, 1957
- **ORTADİREK** (Dağın Öte Yüzü: 1)
  Roman, 1960
  İngiltere, ABD, Fransa, Danimarka, İsveç, Bulgaristan, Norveç, Çekoslovakya, Arnavutluk, Finlandiya, Macaristan, Yunanistan, Almanya, İran, İsrail'de de yayımlandı.
  Alan Seymour, bu yapıtı tiyatroya uyarladı (İngilizce).
- **TAŞ ÇATLASA**
  Yazılar, 1961
- **BÜTÜN HİKÂYELER**
  1962
  İngiltere, ABD, İsveç, Romanya, Bulgaristan, Almanya ve Irak'ta da basıldı.
- **YER DEMİR GÖK BAKIR** (Dağın Öte Yüzü: 2)
  Roman, 1963
  İsveç, İngiltere, Fransa, Norveç, Finlandiya, ABD, İran ve Almanya'da da basıldı.
- **ÜÇ ANADOLU EFSANESİ**
  1967
- **ÖLMEZ OTU** (Dağın Öte Yüzü: 3)
  Roman, 1968
  İsveç, İngiltere, ABD, Fransa, Norveç, Finlandiya, Bulgaristan, Almanya ve İran'da da yayımlandı.
- **İNCE MEMED II**
  Roman, 1969
  İngiltere, İsveç, Norveç, Finlandiya, Fransa, ABD, İspanya, Danimarka, Fransa ve Almanya'da da yayımlandı.
- **AĞRIDAĞI EFSANESİ**
  Roman, 1970
  İsveç (İsveççe ve Kürtçe), Norveç, Finlandiya, Irak, İran, Hollanda, Yugoslavya, İsviçre, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Almanya'da da yayımlandı.
  Ali Taygun, bu romanı tiyatroya uyarladı.
- **BU DİYAR BAŞTAN BAŞA**
  Röportajlar, 1971
- **BİNBOĞALAR EFSANESİ**
  Roman, 1971
  İngiltere, İsveç, Norveç, Finlandiya, Fransa, İsviçre, Almanya, Yunanistan, Polonya ve Fransa'da da basıldı.
  Gerard Gelas, bu romanı tiyatroya uyarladı.
- **ÇAKIRCALI EFE**
  Roman, 1972

- **DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ**
(Akçasazın Ağaları: 1)
Roman, 1973
İsveç, İngiltere, ABD, Finlandiya, Norveç, Fransa ve İran'da da basıldı.

- **BİR BULUT KAYNIYOR**
Röportajlar, 1974

- **BALDAKİ TUZ**
Yazılar, 1974. Baskıya Haz.: Alpay Kabacalı

- **YUSUFCUK YUSUF**
(Akçasazın Ağaları: 2)
Roman, 1975
Fransa, İsveç, Finlandiya ve İran'da da yayımlandı.

- **AL GÖZÜM SEYREYLE SALİH**
Roman, 1976
İsveç, İngiltere, ABD, Finlandiya, Norveç ve Fransa'da da basıldı.

- **YILANI ÖLDÜRSELER**
Roman, 1976
Fransa, Bağımsız Devletler Topluluğu, İsveç, Almanya, İran ve İngiltere'de de yayımlandı.

- **FİLLER SULTANI İLE KIRMIZI SAKALLI TOPAL KARINCA**
Çocuk romanı, 1977
İsveç ve Almanya'da da basıldı.
Göteborg'daki Nationalteatern tarafından 1983'te tiyatroya uyarlandı.

- **KUŞLAR DA GİTTİ**
Roman, 1978
Fransa, İsveç, Finlandiya, Almanya ve İngiltere'de basıldı.

- **ALLAH'IN ASKERLERİ**
Röportajlar, 1978

- **GÖKYÜZÜ MAVİ KALDI**
Halk edebiyatından seçmeler, 1978
Sabahattin Eyuboğlu ile.

- **DENİZ KÜSTÜ**
Roman, 1978
İngiltere, ABD, İsveç, Fransa, Finlandiya, İran, Hollanda ve Danimarka da da yayımlandı.

- **AĞACIN ÇÜRÜĞÜ**
Yazılar-konuşmalar, 1980
Baskıya haz.: Alpay Kabacalı

- **YAĞMURCUK KUŞU (Kimsecik I)**
Roman, 1980
Fransa'da da yayımlandı

- **HÜYÜKTEKİ NAR AĞACI**
Roman, 1982
İran'da da yayımlandı.

- **İNCE MEMED III**
Roman, 1984
Fransa, İsveç ve Finlandiya'da da yayımlandı.

- **KALE KAPISI (Kimsecik II)**
Roman, 1985
Fransa'da da yayımlandı.

- **İNCE MEMED IV**
Roman, 1987
Fransa'da da yayımlandı.

- **KANIN SESİ** (Kimsecik III)
Roman, 1991

- **ALAIN BOSQUET İLE KONUŞMALAR**
Paris, 1992
Çeviren: Altan Gökalp

- **AĞITLAR**
Derleme-inceleme, 1992

ÖDÜL, ARMAĞAN VE UNVANLARI

- **GAZETECİLER CEMİYETİ BAŞARI ARMAĞANI, 1955**
  Dünyanın En büyük Çiftliğinde Yedi Gün başlıklı dizi röportajı için.
- **VARLIK ROMANI ARMAĞANI, 1956**
  İnce Memed I için.
- **İLHAN İSKENDER ARMAĞANI, 1966**
  Aynı adlı yapıtından uyarladığı *Teneke* oyunu için.
- **NANCY TİYATRO FESTİVALİ BİRİNCİLİK ÖDÜLÜ, 1966**
  Aynı adlı romanından uyarlanan *Yer Demir Gök Bakır* oyunu için.
- **MADARALI ROMAN ARMAĞANI, 1974**
  Demirciler Çarşısı Cinayeti için.
- Fransa Eleştirmenler Sendikası, *Yer Demir Gök Bakır'ı* "1977'nin En İyi Yabancı Romanı" seçti.
- Fransa'da *Ölmez Otu,* "1978'in En İyi Yabancı Kitap" seçildi.
- Fransa'da yirmi eleştirmenden oluşan "Büyük Jüri", *Binboğalar Efsanesi*'ni "En İyi Kitap" seçti (1979).
- **ULUSLARARASI CINO DEL DUCA ÖDÜLÜ, 1982**
  Yapıtlarının çağdaş humanizme katkılarından dolayı Ekim 1982'de Paris'te verildi.
- **LEGION D'HONNEUR** nişanının "Commandeur" payesi Faransa Cumhurbaşkanı François Mitterand tarafından verildi, Paris 1984.
- **TÜYAP HALK ÖDÜLÜ**'nün ilki Yaşar Kemal'e verildi, 1984. Ödül sahibi, 14 ilde anket yöntemiyle gerçekleştirilen araştırma sonucu belirleniyordu.
- **SEDAT SİMAVİ VAKFI EDEBİYAT ÖDÜLÜ, 1985**
- **ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜ, 1986**
  Kale Kapısı için.
- **COMMANDEUR DES ARTS ET DES LETTRES** nişanı, Fransa Kültür Bakanı tarafından verildi, 1988.
- **TÜYAP HALK ÖDÜLÜ, 1988**
  İkinci kez.
- **DOCTOR HONORIS CAUSA**
  (Onur Doktorası), Strasbourg Üniversitesi, Fransa 1991.
- **ONUR DOKTORASI**
  Akdeniz Üniversitesi, Antalya 1992.

YAŞAR KEMAL'İN 14 EKİM 1982 GÜNÜ PARİS'TE DÜZENLENEN TÖRENDE ULUSLARARASI DEL DUCA ÖDÜLÜNÜ (PRIX MONDIAL DEL DUCA) ALIRKEN YAPTIĞI KONUŞMA

Benim için önemli olan, büyük Fransız kültürünün benim edebiyatımı ödüllendirmesi. Bunun için jüri üyelerine, Fransız okuyucularıma teşekkür ederim. Kendimi bildim bileli, gerek yaşamımda gerek yazılarımda, insanların acılarına katıldım. Yoksulluk, insanoğlunun başına gelen en büyük felâkettir; yoksulluğa karşı savaşımı amaç belledim. Bir tek insanın mutsuzluğu bile bütün insanların mutsuzluğudur; bu en acıyan yaramızı bir gün insanlığın iyileştirebileceğine inandım. İşkence, savaş, yoksulluk, sömürü insanlık suçlarıdır. İnsanın insanı aşağılaması, insanın insanın acılarına katılmaması ya da katılamaması da bağışlanamaz.

İnsanın gücüne inanıyorum, sözün gücüne de bundan dolayı inanıyorum. Edebiyatımı bu gücün üstüne kurmağa çalıştım. Söz, insanın kendisidir. Ve biz edebiyatçılar, sanatımızı bu insanın bir parçası olan sözle yaparız. Söz sanatları ölçüsünde etkili hiç bir sanat olmamıştır çağımıza kadar, bundan sonra da olmayacaktır. Onun için ben söz sanatına belki gereğinden fazla önem veriyorum. Söz sanatlarını kötülüğe karşı koyabilecek, insanın yüceliğine varabilecek, insanoğlunu anlayabileceğimiz en etkili araç sayıyorum. Yaşamın anlamı, insanoğlunun ölümsüzlüğü bizi içine düştüğümüz anlamsızlıklardan, yalanlardan, bunalımlardan koruyacaktır. Yaşamın anlamından ve insanlığın ölümsüzlüğünden yola çıkarak çağımızdaki birçok kötülüklerin, soykırımlarının, insanın insanı aşağılamasının, işkencenin önüne geçebiliriz. Çağımız sorunlarla dolu, ama bence en büyük sorunumuz doğanın öldürülmesi sorunudur. Doğayla birlikte kendimizi öldürdüğümüzün farkında değiliz. Eğer farkında olsaydık, şu anda can çekişen doğayı öldürmeyi sürdürmezdik. Biz, bu çağda, yitirdiğimiz başka şeylerle birlikte, biraz da sevgiyi yitirdik. İnsanın birbirini sevememesi bize çoğa maloldu, daha da, gittikçe de büyük yıkımlara sebep olacaktır. Bütün kötülüklerin başı olarak sevgisizliği görmekte hiç sakınca olmamalı. Eğer gereğince birbirimizi sevebilseydik, insanın, sevginin -sevgi yaşamda en büyük anlamdır -ölümsüzlüğüne inansaydık, bu hallerde düşmezdik. Sevgi insanın aydınlığı, güveni, anlamı, ölümsüzlüğüdür. Ta başından bu yana, her çağ, özellikle epopeler çağı, insanın ölümsüzlüğünü söyler.

Her epope, dünyaya gelişimize bir minnettarlık türküsüdür. Çağımıza gelinceye kadar baladlar, ağıtlar bile birer dünyaya bağlılık, birer sevinç, birer minnet türküsüdür. İsterdim ki, benim de yaptığım edebiyat bir sevinç, insanlığa bir aydınlık türküsü olsun. En acıda, işkencede, aşağılamalarda, ölümde bile ben insanın yaşama sonsuz bağlılığını, minnettarlığını, yaşamdan hiçbir biçimde vazgeçemediğini gördüm. Hastalanmamış, doğal insan aydınlıktır; ışık gibi sevgi, sevinç doludur. Elbette karamsarlığımız var, ama öz olan bu yanımız değildir. Bizdeki öz, sevinç ve sevgidir. Bunu yitirmemek için insanoğlu her zaman çırpınmış durmuştur. Yeni bir sevgiye, yeni bir sevince kavuşacağız. Yapıtlarımda da bu özün temel olmasını her zaman istedim. Kötülüklerle savaşımı böylesine acımasız seçmişsek -bence kötülüklerle savaş da acımasız olmamalı-, bu sevgi uğrunadır, sevinç uğrunadır, insanoğlu sevgisiz yapamayacağı içindir. "İnsan sevgisizse boş kovan olur." Bu bir Anadolu türküsüdür. İnsanlığın gerçeğinin söylenişidir. Doğayla bağımızı böylesine kesmeseydik, böylesine yabancılaşıp sevgisiz kalmasaydık, bugün gözümüzün önünde ölmekte olan doğaya seyirci kalamazdık. Doğayla ilişkimizi sürdürebilseydik, içimizde var olan, insanı insan yapan sevgi değeri azalmasaydı, insanın doğaya da, insana da tutumu böyle olmazdı. Bir daha tekrarlıyo-

rum, günümüzde doğanın öldürülmesi, insanın öldürülmesinden başka bir şey değildir.

Bundan dolayı söz sanatlarının yükünün büyük olduğuna inanıyorum. En etkili araç olduğuna, söz ustalarının sorumluluğunun çok ağır olduğuna inanıyorum.

"İptida söz var idi" sözleri, benim baştan bu yana başlıca güvencem oldu. Söz adamı olduğumdan dolayı mutluluk duydum. Söz sanatçıları tarih boyunca sözü pek o kadar kötüye kullanmadılar; bize uyulması gerekli görkemli kalıtlar bıraktılar. "İptida söz var idi, sonunda da söz olacaktır" diyebilmeye lâyık olmalıyız.

JEAN D'ORMESSON'UN DEL DUCA ÖDÜLÜ TÖRENİNDE YAPTIĞI KONUŞMA

(14 Ekim 1982)

Yaşar Kemal! Güçlü silûetinizi görmek, çınlamalı adınızı söylemek bir destan rüzgârının kapı ve pencereleri kırıp bu uygar salon üzerinde bir fırtına gibi esmeye koyulması için yeter de artar bile. İşte, altın yaldızlı iskemleler, pastalar, rozetler, ünler, olduğumuz ya da olur göründüğümüz her şey Anadolu bozkırlarından gelen tüm soluklarla silinip gitti. Sizi selâmlıyorum Yaşar Kemal: Siz yüce bir romancı, çok büyük bir şairsiniz. Greenwich Village ya da Saint Germain des Pres'de entellektüel tartışmalardan, fikir çatışmalarından uzak, çok uzakta, katı ve acımasız, böyle olmakla birlikte büyülü bir dünyaya bir çırpıda götürüverdiniz bizi: insan yoksunluğunun, yoksul onurluluğunun dünyasına. Sosyal güvence, entellek.üel patlama, verimlilik, "media"nın zaferi, dizginlerden boşanmışcasına mutluluk peşinden koşma ve -nasıl denir?- velfare state çağımızın üstünden aşarak bizleri Anadolu'nun neredeyse tarih öncesi ve her zaman destansal topraklarına götürdünüz.

Son otuz yılın en büyük, en güzel kitaplarından birinin -İnce Memed- daha ilk cümlelerinde dekor yerleştirilmiştir ve güçlü büyü, bir daha hiç bırakmamacasına, kendinden geçmiş okuru sarıp sarmalar: "Toros dağlarının etekleri ta Akdeniz'den başlar." Ve hemen o an olağanüstü, şaşırtıcı bir düş ve gerçeklik aygıtı çalışmaya koyulur.

Hanımefendi, Sayın Bakanlar, Sayın Büyükelçiler, Sayın Akademi Üyeleri, Sevgili Meslekdaşlarım, Seçkin Kuruluşların Sayın Başkanları, Bayanlar, Baylar: İçinizden pek çoğu -ben de dahil olmak üzere- buharlı ya da yelkenli bir gemiyle, bir turist gemisi ya da yolcu vapuruyla, kayıkla, yatla Türkiye'nin Akdeniz kıyıları boyunca en az bir kere gezinmiş; Boğaz'dan Suriye'ye, Truva'nın, Efes'in, Didim'in, Milet'in tarihsel ve destansal görünümlerinden, İyonya'nın, Likya'nın, Lidya'nın, Karya'nın, Kilikya'nın anılar dolu kıyılarından, XVIII. yüzyıl için alabildiğine değerli o Knidos tapınağının yıkıntılarından, Bodrum'dan, bir başka deyişle Halikarnas'tan, Marmaris'ten, hayranlık uyandıran Fethiye körfezinden, Yunan takımadalarının en güneyinde kalan ve belki de bu adaların en büyülüsü Castellorizo'nun karşısındaki Kaş'tan, Kekova'nın akılalmaz dekorundan, Termessos, Aspendos, Perge, Side hazineleriyle çevrili Antalya'dan, Alanya'dan, Adana'dan, Yunan, Haçlı, Bizans ve İslâm kalıntılarından geçmiştir; böylesine korunmuş güzellikler, tarihsel zenginlikler karşısında hep bir hayranlık sürüp gider bu gezide. Ama arkasında, ah! bunların arkasında, Çukurova makileri ve Adana ovasından sonra Yaşar Kemal'in anlatıcılığını yüklendiği sert ve çorak uçsuz bucaksız topraklar uzanır. Tüm varsıllığından sonra dünyanın tüm yoksulluğu, zafer ülkesinden sonra yoksulluk ülkesidir bu

Birdenbire evrenselin doruklarına oturmuyorsunuz, sevgili Yaşar Kemal. Bir Isaac Bashevis Singer gibi, bir Pa Kin gibi, bir Jorge Amado gibi, önce halkınızın derinliklerinde kökleşiyorsunuz. Singer için Polonya Yahudisi, ya da Jorge Amado için kuzey-doğu melezi ne ise Yaşar Kemal için de Anadolu'nun yoksul köylüsü odur. Kişilerinizi, her şeyden önce de, en büyüğünü en korku verici ve en gönül çekici olanını,

kahramanlarınızın en yüce gönüllüsünü, tüm bir dünyayı somutlaştıran, kendisi için tüm yüreklerin çarptığı İnce Memed'i, şahin Memed'i yaratan hep bu yoksul köylüdür işte. İnce Memed, Akhileus'la Ulysses'in, Spartaküs'le Jacques Bonhomme'un, Cartouche ve Mandarin'in, Jean Valjean ve Arsene Lupin'in mirascısı, varsılların ve zorbaların felâketi, yoksulların ve ezilenlerin destansal kahramanı, namuslu bir haydut olarak Errol Flynn, bir Türk çocuğu olarak Gavroche, köylü proleteryasının Bayard'ı, İslâm bayrağı altında en kurnaz haliyle Jeanne d'Arc.

Homeros, Hugo, dünün ve bugünün sineması, tarih boyunca halkların büyük hoşnutsuzluk uğultuları: bu dev gölgelerin çağrınız üzerine ayağa kalkması bir rastlantı değildir. Zekâ oyunundan çok, kültür inceliklerinden çok, büyük bir geleneği olan halk edebiyatı ve sözlü edebiyata bağlanıyorsunuz. Serüven romanı, lirik destan, proleteryen başkaldırı şarkısı, kahramanlarını anavatınınız Türkiye'nin kaybolmuş köylerindeki okuma-yazma bilmeyen köylülerinin oluşturduğu, çağdaşı olduğumuz bir Ortaçağ kroniğidir başyapıtınız İnce Memed. Ait olduğunuz, ama, hiç kuşkusuz yadsıdığınız bu modern dünyaya şaşılası bir tansıkla bağlanmış olan bu bölgesel kronik tıpkı "İnsanlık Durumu" ya da "Umut" gibi, "Yüzyıllık Yalnızlık" gibi, "Tüyden Taç" gibi, "Kumların Başkanı" ya da Jorge Amado de Bahia-de todos-los-Santos'un hatırlattıkları gibi insanlık evreninin en yüce onuruna erişmektedir.

Ne iki ya da üç ciltlik Anadolu "saga"larınızı: *Dağın Öte Yüzü, Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu- ya da Akçasaz'ın Ağaları, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufcuk Yusuf,* ne *Binboğalar Efsanesi,* ne de Gallimard'da yayınlanan romanlarınızın sonuncusu *Yılanı Öldürseler*'i inceleyeceğim burada, ne yeri, ne de zamanı şimdi. Her yerde, yüksek Anadolu ovalarının görkemli sefalet dekoru içinde adaletsizliğe karşı aynı savaş, aynı onur geleneği, aynı kan davası, acımasızlık arasında aynı düşsel sevecenlik. Destan ve umut dolu geniş bir dünyada insanın kendini daha özgür, daha temiz duyumsaması için sizi okuması yeter.

Hanımefendi, kocanızın anısına, sizin yüce gönüllü çalışmalarınızla sürekli yinelenen Cino del Duca Ödülününün amacı, her yıl çağdaş bir hümanizma mesajını ödüllendirmektir. Pek çoklarının arasında, sırasıyla, Konrad Lorenz'in ve Jean Guehenno'nun, Jean Anouilh ve İgnazio Silone'nin, Alejo Carpantier'in ya da Jean Hamburger'in ve Léopold Sédar Sengr'un, Andrei Sakharov'un ve Ernest Junger'in yapıtlarını ödüllendirdik. Yaptığımız seçimlerden utanmamız gerektiğini hiç sanmıyorum. İki yıl önce maske ve ayna romancısı, Arjantin tango ve "pampa"sının yorumcusu, dahî metafizikçi ve sağcı yazar Jorge Luis Borges'e olan hayranlığımı dile getirip durdum. Bugünse size, solcu ya da aşırı solcu, ezilenlerin sözcüsü, okuma-yazma bilmeyen kardeşleriniz arasındaki dahî köylü, size açıklıyorum aynı duygularımı.

Yaşar Kemal! Aragon'la, Stendhal'la, yaşlı katolik tutucu Vicomte de Chateuabriand'la, yüksek sosyeteden Yahudi, astımlı ve snob genç Marcel Proust'la aynı düzeyde olan adınız ve kahramanlarınız, benim ve dünyadaki pekçok insanın düşlerini yatıştırdı. Yazınsal dehanızla size olan coşkun hayranlığım arasında ilk bağı kurduğundan benim için olduğu kadar sizin için de değerli bir adı anmak istiyorum: Roger Caillois. Borges'te, Amado'da, Paulhan'da ve daha pek çoklarında olduğu gibi sizi onun sayesinde tanıdım ve sevdim. Burada onun büyük anısını sizin zaferinizle birlikte analım.

Denize böylesine yakın ve böylesine uzak Anadolu yaylaları ve dağlarının acıya boğduğu gökyüzünün altında sizi okurken de, kutlarken de kendimi entellektüel, utanç verici derecede ayrıcalıklı bir Paris'li küçük burjuva olarak gördüğümü itiraf ederim. Görünüşteki bu karşıtlık haklı gururunuza gölge düşürmesin. Adalete, gerçeğe, başta en yoksullar olmak üzere insan saygınlığına, ırkların geleneklerine, küçük gündelik çıkarlardan daha yüce, daha saygın

şeylere bağlıyızdır hepimiz. Koşullara bağlı ayrımların, gündelik aşağılatıcı olayların ötesinde bizi birbirimize bağlayan, sevgili Yaşar Kemal, edebiyatın yalnızca estetler için bir eğlence, kilise için bir biblo olmadığı inancıdır. Bir çağrı, bir umuttur sözkonusu olan.

Sık sık yıkılan ve ayaklar altında çiğnenen, kaba kuvvet ve ikiyüzlülükle karşı karşıya bulunan, hem-sağ, hem de solun tehdit ettiği bu çağrıyı, bu umudu herkesten daha güçlü, daha yüce siz somutlaştırdınız, siz yorumladınız. Sizi kutlar ve teşekkür ederiz. Ve dileriz ki İnce Memed'in tertemiz, sevecen, zorbaya karşı zorlu ve yenene karşı acımasız gölgesi koruyucusu olduğu tüm yenilenlerin ve ezilenlerin üzerinden eksik olmasın.

Bugün eğer aramızda bulunuyorsanız, bana göre, Tarsus köylüsünden gerçekten çok farklı bir yaşam biçimi süren izleyiciler tarafından kutlanıyor, alkışlanıyorsanız, bu, -eski Yunan'ın, Yahudiliğin, Hıristiyanlığın, İslâm'ın, İtalyan Rönesansı'nın, XVIII. yüzyıl filozoflarının, Fransız Devrimi'nin, Romantizmin, eski monarşizmin ve liberal sosyalizmin yüreklerimizde ve zihinlerimizde birbirine karışmış olduğundan-sizin de bizim de paranın en yüce amaç olmadığına, iktidarın her zaman iyi olmadığına ve, zaman içinde, en büyük güçsüzlüğün kaba kuvvet olduğuna inandığımızdandır.

İnce Memed'in babası! Her tarafta çeşitli görünümler altında zorbalığın başarı kazanır gibi göründüğü günümüzde kitaplarınızın Toros dağlarının tepelerinden kaba bir güzellik, sevecenlik ve güçle haykırdığı, adaletin eninde - sonunda her zaman bunları yendiğidir. Ve umut. Her zaman yıkılan ve her zaman yeniden canlanan özgürlük. Ve sizin Anadolu ovalarının devedikenleriyle çakırdikenleri arasında tansıksal bir biçimde yetiştirmiş olduğunuz o narin, o kırılgan çiçek: İnsanın saygınlığı.

Çeviren: **Cankut Şamlı**
(*Gösteri,* Kasım 1982)

YAŞAR KEMAL'İN CANINA OKUYACAĞIM

Yaşar Kemal'e *Mondial del Duca* ödülü Paris'te törenle verildi.

Hürriyet Gazetesi, olayı sekiz sütun manşetten göstermek gibi güzel bir iş yaptı. Televizyonumuz (ne şaşılası şey!..) haberi kamuoyuna duyurdu.

Yaşar Kemal'i ödüllendiren jürinin üçte ikisi Fransız Akademisi üyelerinden oluşuyor. Fransız Akademisi, tutucu (muhafazakâr) bir kurumdur. Del Duca jürisinin üyeleri arasında Maurice Schuman, Edgare Faure gibi politikacılar da vardır. Edgare Faure, General de Gaulle döneminde Pompidou'nun kabinesinde bakanlık yapmıştır. Maurice Schuman ise Chaban Delmas hükümetinde Dışişleri Bakanlığını üstlenmiştir. Bizim öküz altında buzağı arayanlarımız şunu bilsinler ki Yaşar Kemal'e ödül verenlerin çoğunluğu Fransız burjuvasının politika ve kültürünü simgeleyen kişilerdir. Böyle bir kurulun bizim Yaşar'a ödül vermesi ne demek?

*

Yaşar Kemal'in ödül almasına çok sevindim. Üstelik keyiflendim.

Bu Yaşar Kemal, Adana'da ortaokulda benimle aynı sınıfta okuduğunu söyleyip ötekine berikine övünür, durur; şimdi ben de Mondial del Duca ödülünü almış gibi şişiniyorum.

Hem Yaşar Kemal köylüdür; Türkiye'de köyü, köylüyü, «köy romanları»nı kınayıp yererek burjuva kültürünün fiyakasını yapmak isteyenler de eksik değildir. Bizim Yaşar Kemal'e Fransız burjuvasının verdiği değerin anlam ve önemi de böylece başkalaşıyor.

Bizim burjuvamız görgüsüzdür.

Sanayi devrimini gerçekleştiremiyen toplumda burjuvanın görgüsüzlüğü doğaldır. Batı burjuvası sanatını ve kültürünü üretmiş; endüstri devriminin koşullarını yaratmış; siyasal demokrasinin temellerini atmıştır; Batı şimdi ekonomik demokrasiye geçişin gebeliğini yaşamaktadır.

Bizde ise parababalarının beslediği kimileri, hem Batılılık taslamakta, hem de sanatçımıza, emekçimize, köylümüze, işçimize, sendikacımıza durmadan sövmektedir.

*

Sinemada, şiirde, romanda, ya da sanatın öteki dallarında Türkiye'de parlayan kişilere karşı bizim egemen çevrelerimizde düşmanlığın ağzı köpürüyor; buna karşılık Batı'da bizim yerin dibine batırdığımız sanatçıları göklere çıkarıyorlar.

Peki, ne yapmalıyız?

Bizim parababalarının ne yapacaklarını bilemem; ama ben ne yapacağımı biliyorum. Hele Göğceli (Adana'da Yaşar Kemal'i böyle de çağırırlar) bir gelsin; bizim gazeteye adımını attığında yakalayıp koca gövdesini silkeleyeceğim:

– Ulan, Anadolu'nun tezekli köyünden çıkmışsın; deli danalar gibi ordan oraya dolanmışsın; arzuhalcilik, su bekçiliği, kunduracı çıraklığı yapmışsın; şimdi Mitterrand'ın özel konuğu olup Fransa'ya gidersin; Fransız Akademisinin «saygıdeğer» üyelerinden ödül alırsın, üstelik Türkiye'de «Yazarlar Sendikası»na üyesin. Başımıza belâ mısın ulan? Sende hiç «memleket, millet sevgisi» yok mu? Niye köylüyken köylülüğünü bilmedin, yerinde oturmadın? Yoksa Nobel ödülünü de alıp tepemize mi çıkacaksın?

Hele gelsin Yaşar Kemal, görür gününü!...

İlhan Selçuk

Cumhuriyet, 16 Ekim 1982)

BİR NİŞAN ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Ünlü romancımız Yaşar Kemal'e Fransa'nın en büyük onur belgelerinden biri, Legion d'Honneur nişanı verildi. Düzenlenen törende Sayın Cumhurbaşkanı Mitterrand nişanı kendi eliyle romancımızın göğsüne taktı.

Olay, kuşkusuz Türk sanat ve yazın dünyası açısından sevindiricidir. Gerçi Yaşar Kemal üç gün önce göğsüne takılan Legion d'Honneur'den çok önceleri, başta Türk okurları olmak üzere pek çok yabancı okur tarafından onurlandırılmış, yapıtları hemen bütün dillere çevrilmiştir. İsveç'ten Güney Amerika'ya değin her ülkede adını ve sanatını tanıtmıştır. Ayrıca, Yaşar Kemal yabancı bir ülkeden ilk nişan alan bir yurttaşımız da değildir. Ondan önce Fransa'dan ve başka yabancı devletlerden nişanla onurlandırılan birçok bilim, sanat ve kültür adamlarımız olmuştur.

Yaşar'a verilen ödül, ötekiler gibi hepimiz için sevindirici bir olaydır.

Bizim bu yazıyı yazmaktan amacımız, bu vesile ile kimi çevrelerde Yaşar hakkında yersiz, haksız, küçük düşürücü saldırılara kalkışılmasıdır. Ermeni terörcülerini hoş görüyor, hatta koruyor diye Fransız hükümetine kızıyoruz ya, işte bu yüzden Yaşar Kemal de Fransa'ya küsmeli, verilen nişanı geri çevirmeli imiş. Bu konuda en iyi yanıtı yine Yaşar Kemal vermiş, politikanın ve edebiyatın ayrı ayrı şeyler olduğunu söylemiştir.

Gerçekten Yaşar'ın göğsüne takılan Legion d'Honneur, Fransız hükümeti adına değil, Fransa devleti adına verilmiştir. Devlet ise bilindiği gibi bir hükümeti, hatta bir iktidarı temsil etmez. Gelmişi ile, geçmişi ile tüm ulusu temsil eder. Bu vesileyle bugünkü sosyalist damgalı Fransız hükümetinin Ermeni terörcüleri hakkındaki tutumunu bizim de yadırgadığımızı burada belirtmek isteriz. 1915'te yapıldığı iddia edilen soykırım olayının, günümüz koşulları altında hortlatılması nedenleri üzerinde Fransız

yöneticileri, iç politika hesaplarını bir yana bırakarak, daha nesnel davranmalı, tarihin gerçek yüzünü daha yakından değerlendirmeli idiler. Bu konuda aradıkları belgeleri yine kendi öz kaynaklarından elde edebilirlerdi. Bunların sayısı çoktur. En önemlilerinden bir ikisini biz hatırlatalım:

Pierre Loti'nin mütareke yıllarında Türkiye'yi yeryüzünden silmeye ant içmiş hırslı politikacılara karşı o zamanın Paris gazetelerinde yayınladığı (sonradan kitap halinde basılmıştır) yazılara baksınlar, gerici parlamento milletvekillerinin saldırıları önünde İstiklâl Savaşımızın meşruluğunu savunan Aristide Briand'ın sözlerini tutanaklardan okusunlar.

Gerçeği görecekler, anlayacaklar ve tutumlarını değiştirmek gereğini belki duyacaklardır.

Ama Fransa her şeyden önce özgürlükler ülkesidir. Orada saplantılı fikirlerin uzun süre egemen olduğu pek görülmez.

Hatta kişisel duyguların da tekdüzeliğinden söz etmek olanağı yoktur. Örneğin Yunan hayranı bir Chateaubriand'ın karşısına Türk dostu bir Lamartine, yine Yunan yanlısı bir bilmem kimin karşısına bir Pierre Loti, bir Claude Farrére daima bulunur.

Bunlar Fransız karakterinin temel simgeleridir.

Bugünkü Fransız yönetiminin bize karşı yürüttüğü haksız ve yersiz politikaya dönük gerekli önlemleri hükümetimiz düşünsün ve alsın.

Ama işin içine lütfen edebiyatı karıştırmayalım. Ve lütfen unutmayalım ki, Sayın Mitterrand'ın son jesti bir düşmanlık davranışı değildir.

Nadir Nadi

(*Cumhuriyet,* 12 Mayıs 1984)

TÜYAP'IN 1984 HALK ÖDÜLÜ YAŞAR KEMAL'E VERİLİRKEN NADİR NADİ'NİN YAPTIĞI KONUŞMA

Sen halkın içinden yetişmiş, gerçek ve gerçekçi bir Anadolu yazarısın. Bir başka deyimle yetiştiğin güney topraklarını halkı ve doğası ile dile getiren güçlü bir ozansın.

Zahmetli bir gençliğin oldu. Tarlada çalıştın. Adana'nın ter döktüren sarı sıcağı altında çoluk çocuk pamuk toplayan göçmen işçilerin yaşantısını paylaştın. Kasabada, daha sonra kentte çalıştın, bir yandan okula gidiyor, bir yandan arzuhalcilik yaparak ekmek paranı çıkarmaya bakıyordun. O arada Arif ve Abidin Dino kardeşlerle tanışarak görüş ufkunu genişletmeyi başardın. Büyük Türk folklorcusu Pertev Boratav'dan da yararlandın. Bu saygıdeğer kişiler sendeki cevheri keşfetmekte gecikmediler. Seninle yakından ilgilendiler. Halkını daha iyi, daha yakından tanıdın.

Sonra İstanbul'a geldin. Yazarlık gücünü açığa vuruncaya kadar, benim bildiğim havagazı tahsildarlığı dahil, çeşitli işlerde çalıştın.

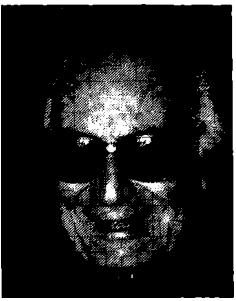
Nihayet Cumhuriyet'e girmekle gerçek kişiliğini bulmaya başladın. Kısa süre içinde de buldun. Birçok röportajlarının yanı sıra ilk ünlü romanın olan İnce Memed, ilkin Cumhuriyet'te yayımlandı. Arkasını biliyoruz: Birbiri ardına yapıtlar verdin. En ünlü Türk yazarlarından biri oldun. Kitapların hemen bütün yabancı dillere çevrildi.

Geçen yıl del Duca Ödülü, arkasından da Fransa Devleti adına Cumhurbaşkanı tarafından Legion d'Honneur nişanı ile ödüllendirildin.

Şimdi de, sanırım Türkiye'de ilk kez olarak halk yoklamasıyla 1984 yılının en iyi edebiyatçısı seçiliyorsun.

Bence bu ödül, ödüllerin kuşkusuz en güzeli, en anlamlısıdır. Çok sevdiğin halkın, bu sevgiye ne denli lâyık olduğunu oylarıyla göstermiş bulunuyor. Ne mutlu sana!

(*Cumhuriyet,* 8 Kasım 1984)

SANATI VE YAPITLARI ÜZERİNE YAZILANLARDAN SEÇMELER

DÜNYA BASININDA YAŞAR KEMAL

Yaşar Kemal, dünyanın büyük yazarlarından biridir.

Harry James Cargas, *St. Louis Post-Dispatch* (ABD)

Yaşar Kemal büyük, çok büyük bir yazardır. Ne yazık ki Nobel'i sürekli olarak kaçırıyor. Oysa Nobelciler böyle epik bir yazara Nobel'i vermekle kendi ödüllerini epeyce onurlandırırlardı.

Françoise Xenakis, *Le Matin* (Fransa)

Yaşar Kemal büyük bir yazardır. Onun eserlerini okumak, zengin kazanımlar sağlayan büyük bir serüvendir.

Fönstet (İsveç)

Yitirdiğimiz anlatım geleneğini ne mutlu ki Yaşar Kemal bulmuş. Tarihi ve politikayı altüst ederek, yirmi beş, otuz yüzyıl sonra Yunanlı ozan (Homeros) susmuş ve söz sırası Truvalı ozana (Yaşar Kemal'e) geçmiş.

Robert Kanters, *Le Figaro* (Fransa)

Yaşar Kemal, görkemli bir destan akıcılığı içinde, tüm ayrıntıları titizlikle yansıtarak dile getirmiştir ülkesini.

Paul Theroux, *The New York Times* (ABD)

Kendisinden önce uluslararası yazar yetiştirmeyen ülkesinde Yaşar Kemal, yurdunun ve Orta Doğu'nun tartışılmaz sesi olmuştur. O bize Homeros'la Eugene Sue arasındaki köprülerin daha yıkılmadığını gösteriyor.

Alain Bosquet, *Magazine Littéraire* (Fransa)

Zengin yaratısı, Yaşar Kemal'i herkese seslenen zamanötesi büyük klasiklere yaklaştırmaktadır.

Michel I. Makarius, *Jeune Afrique* (Fransa)

Yaşar Kemal, şiirsellikle yaşanmışın tadını birleştiren büyük bir ustadır.

Hubert Juin, *Le Monde* (Fransa)

Yaşar Kemal, insanoğlunun çektiklerini hırs dolu bir beceriyle anlatan yürekli bir yazardır. O, isyan ve öfkesini, insanlara karşı batı yazarlarında az görülen bir güvenle desteklemesini bilmiştir.

New Statesman (İngiltere)

Yaşar Kemal'in görkemli şiirsel -aynı zamanda modern-anlatım tarzı sonsuz sürükleyici. O, Kazancakis ve Neruda gibi klasik "büyük tarz"ı yüceltti.

M. Sjödin - H. Artberg, *Folket* İsveç

Yaşar Kemal'in eserleri olgun nefis bir meyve tadarcasına okunuyor.

Gérard-Humbert Goury, *Le Matin* (Fransa)

Bu romancının sert ve şiirsel destanında yaşlı Anadolu'nun bütün tadı, muzipliği yatar.

L'Action (Fransa)

Yunan yazarı Kazancakis gibi Yaşar Kemal de halkının ruhunu bütün çıplaklığıyla açıklıyor ve geleneklerini çarpıcı bir gerçekçilikle gözler önüne seriyor.

Annie Brierre, *Nouvelles Littéraires* (Fransa)

Batı dünyasında artık gerçekçi romanlar yazılmıyor. Oysa bu gelenek doğu dünyasında hâlâ sürüp gidiyor. Bunun en büyük örneklerinden biri, çağdaş Türk edebiyatının en büyük yazarlarından Yaşar Kemal. Çağımızda örnekleri pek bol olmayan güçlü ve soluklu yazarlardan biri...

The Gazette (Kanada)

Üslubunun zenginliği, bakış açısının genişliği ve basit insanların yaşamının beşeri bir düzlemde ele alınması, Yaşar Kemal'i Hardy ve Tolstoy'la kıyaslanabilir kılan özellikleridir.

The Times (ABD)

Çok büyük bir yazar... Eserin güzelliğine kapılıveriyor okur, bitirince şaşkınlık ve mutlulukla doluyor.

Fame de Ajord'hui (Fransa)

Yaşar Kemal'in yeteneğinin yaratıcı sıcaklığı üstün yapıtlar yaratıyor. Bin Birgece Masallarının atmosferi ile Kafka'nın bunaltısını bağdaştırabilmek azımsanır bir yetenek değil.

Alain Bosquet, *Magazine Littéraire* (Fransa)

Yaşar Kemal bir halkın kültürünü temsil etmektedir. Epiği geniş, katıksız bir halkçı temele yaslanmıştır. Romanları yaşamın zenginliği, sıcaklığı, güzelliğiyle doludur.

Joel Ohlsson, *Arbetet* (İsveç)

Yaşar Kemal, Nobel ödülüne lâyık en iyi ve en çok okunan yazarlardan biri...

Lennart Johnson, *Sjömannen* (İsveç)

Yaşar Kemal, Nobel Ebediyat Ödülünü almalıdır. Onun epik gücü, toplumsal eleştirisi ve gerçekten ayrılmayan masal öğeleri öylesine etkili ki, Nobel Ödülü verilirken onu bir kez daha görmezlikten gelemeyiz.

Steffan Stolpe, *Nerikes Allahande* (İsveç)

Yaşar Kemal büyük bir ozan olarak durgun trajik sahneler içinde karakterleri müthiş biri canlılıkla hareket ettiriyor.

Hans-Olof Olsson, *Madens Bok* İsveç

Bir epik kültürün bu ölçüde derinliklerine inmiş birini daha bulmak çok güç. Ve Nobel Ödülünün ona kazandıracağı hiçbir şey yok.

Ragnar Matsson, *Norrtelje Tidning* (İsveç)

Yaşar Kemal, kuşkusuz ki çağımızın en büyük yazarlarından biri. Nobel Ödülünü alamadı. Belki de alamayacak. Bu ödülün Yaşar Kemal için önemi yok. Halkın yazarı için bu ödülün değeri yok. Strindberg, Ibsen, Twain, Brecht, Tolstoy, Lawrence, Zola da alamadılar. Yaşar Kemal, bu sonuncular soyundan bir yazar.

Arne Lindh, *Folkbladet Östgöten* (İsveç)

Yaşar Kemal'in dili zengin ve dinamik, çizdiği sahneler çok güçlü.

Curt Bladh, *Skanska Dagbladet* (İsveç)

Kalemi insanlığın hizmetinde bir yazar...

Henry Lundström, *Sundvalls Tidning* (İsveç)

Yaşar Kemal büyük bir yazardır, gerçek büyük ustalardan biri...

Dagens Nhyter (İsveç)

Yaşar Kemal'in her kitabı, güçlü edebiyatın yalnızca batı ülkelerinde yaratılmadığını bize hatırlatıyor.

Uno Ohlsson, *NT* (İsveç)

Yaşar Kemal, bu acılı dünyanın eşi az bulunur ışıklı noktalarından biridir. Anlatım tadı ve zengin bir dili olan bu Türk yazarını okumak gerçek bir zevk.

Nynashamns Posten (İsveç)

Yaşar Kemal için rahatlıkla "Türkiye'nin Homeros'udur" diyebiliriz.

Olof Lagercrantz. *Dagens Nyheter* (İsveç)

Yaşar Kemal'de coşkulu anlatımdan kendi kendisiyle alay eden mistisizme değin uzanan, eşine rastlanamayacak bir dünyaya bakış açısı bulacaksınız.

Alain Bosquet, *Le Quotiden de Paris* (Fransa)

Yaşar Kemal yalnızca Mitterand'ın kalbindeki sevgili halk ozanı değil. Yaşar Kemal, edebiyatın bir devi

Andrè Clavél, *Nouvelles Littèraires* (Fransa)

Victor Hugo çapında bir yazar olan Yaşar Kemal'in en önemli özelliği, günümüzde gözardı edilen bir tarzda, freskler çizerek yazması.

Christian Giudicelle, *Lire* (Fransa)

Yaşar Kemal, çağdaş edebiyatın eşine az rastlanır devlerinden biridir.

Le Figaro (Fransa)

Yaşar Kemal'in sanatı küçük kulislerin, klikleşmelerin ve günlük " moda" akımların dışında çizgisini sürdüregeliyor, Panait Istrati, Maksim Gorki, Jean Giono çapında bir yazar olmanın sağladığı gücün verdiği güvenle...

Gerard Mordillat, *Libération,* (Fransa)

Yaşar Kemal Türkiye'den, güçsüzlerin güçlülüre karşı savaşından, baskıya karşı koyan ve böylece yoksul onurlu insanların gözünde azizleşen efsane kişilerinden söz edince, dış dünyanın çılgınca koşuşturması birden durur. Ansızın bu barok kişilerin olağanüstü serüvenlerine kapılırsınız, yazarın iyi bildiği sözlü köylü geleneğine dalar, acımasız gerçekle efsane arasında gider gelirsiniz. Yaşar Kemal ya da bir halkın dehası!

Martine Bauer, *Le Martin de Paris* **Fransa**

Yaşar Kemal, Anadolu'nun halk edebiyatıyla alışveriş içindeyken başladı yazmaya. Gerçek bir yazar olduğu için de, dilin duyarlılığından, şiirsel destanının tek kahramanı olan Türk halkının kültüründen esinlenmesini bildi.

Jelila Hafsia, *La Presse* (Fransa)

Nobel jürisine açık mektup: Oyunuzu Yaşar Kemal'e verin... Bugün size, neslinin ve çağının en büyük yazarlarından saydığım bir romancıdan söz edeceğim. Kuşkum yok ki, ilerde bir Thomas Mann, bir Nikos Kazancakis ya da bir Sinclair Lewis'le birlikte anılacaktır. Öylesine güçlü, öylesine inandırıcı...

Alain Bosquet, *Le Quotidien de Paris* (Fransa)

Yaşar Kemal'in özgün, becerikli ya da bilge bir anlatıcıdan çok daha başka bir şey olduğunu kabul etmek gerekir bir kez daha. Kişileriyle anlattıkları arasında hiç mesafe olmaması, belki de yazarlığının sözlü halk edebiyatıyla ilişkili olarak doğmuş bulunmasından kaynaklanır.

Journal du Centre (Fransa)

Korkusuz bir toplum eleştiricisidir Yaşar Kemal. Ve eşsiz bir şair. Onu okuyan herkes büyüleyici, güçlü anlatım yeteneğine hayran kalır.

Dagens Nyheter (İsviçre)

Yaşar Kemal yalnızca Türkiye'nin en büyük romancısı değil, dünya edebiyatının da bir devidir.

Alain Bosquet, *Magazine Littèraire* (Fransa)

Yaşar Kemal, yüzyılımızın en büyük romancılarından biridir.

Europe (Fransa)

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARI

Herhangi bir şey olabilen romanla her şeyin yapılabileceği söylenir. Gerçekten de, "roman" bir biçim değil de biçimler topluluğu olduğundan, olağanüstü bir olaylar ve yaşantılar yelpazesini kapsayıp dile getirmesine olanak sağlayan bir esnekliği olduğu görülür. Bütün bunlara karşın, romanın toplumsal değişimin anlatımı için tek uygun biçim olduğuna inanmak da olanaklıdır. Ben bu inançtayım. Yıllar önce *The Long Revolution* (Uzun Devrim) adlı kitabımda bunu betimlemeye çalışmış, romanı "Toplumun temelde kişisel açıdan, kişilerin de, ilişkiler aracılığıyla, temelde toplumsal açıdan görüldüğü" bir yazı türü olarak tanımlamıştım. "Bütünlenme denetlenicidir, ama kuşkusuz, irade yoluyla sağlanması söz konusu değildir. Eğer yapılabilmişse, bu yaratıcı bir buluş olur..." demiştim. O günden bu yana ne zaman bu türden çağdaş bir romancı örneği vermem istense, aklıma gelen ilk ad Yaşar Kemal olmuştur.

Kendisinin bu tanımı kabul edip etmeyeceğini bilmiyorum. Benim bununla anlatmak istediğim, romanları, akıllarda yer eden karekterleri için övdüğümüzde, onların sağlayabileceği başarının ancak bir bölümüne değindiğimizdir. Romanın bize, D.H. Lawrence'ın dediği gibi, "insanı canlı" verebilmesi, kuşkusuz onun özel bir niteliğidir. Ama yalnızca kişisel boyuta yer verecek olursa, neredeyse farkında bile olmadan bir öznelliğe dalabilir ki, bu öznellik gerçekten de elli yıldır Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yazılanlarda egemen olmuştur. Aykırı görünse de, bunun sonucunda, tümüyle kişisel olan birçok şey kaçırılmıştır. Toplumsal boyut dışta bırakılacak olursa ya da yalnızca biriylerin, sanki özgürmüşlercesine birbirleriyle ilişki kurdukları ya da kuramadıkları bir çerçeveye dönüşürse, ya da bunun da ötesinde toplum olguları yalnızca bir "arka plan" oluşturursa, sonuç olarak yitirilenler insani düzeydedir. Çalışma, çatışma, yerleşme ve tedirginlik gerçeklerinin ötesinde ya da üzerinde yer alan insanlar, bir yarı-yaşam sürdürmeye başlarlar. Bunun yanında, tanımın ikinci yarısını anımsayacak olursak, "toplum" konusunda da en gerçek ve önemli olan, insanın kendisinde ya da onun aracılığıyla yaşanan, ona ya da onunla yapılandır. Çağdaş romanın bir türünde öznelliği savunan pek gözde bir eleştiri, "toplumsal çıkarlar" adıyla andığı şeyleri sosyolojiye, siyasete ya da gazeteciliğe bırakır. Ancak, bu alanlarda en genel olgular betimlenip çözümlenebilse de, bunların söylemleri içinde insanlar, yaşayan erkekler ve kadınlar olarak değil, yalnızca birer nokta olarak ele alınır. Süreçlerden herhangi birinin, yani tüm sürecin gerçeklerinin tam olarak ortaya çıkabilmesi ise her zaman, en ayrıcalıklı kişilerin yaşamlarında bile hep görüldüğü gibi, en genel olanla en kişisel olanın iç içe geçmesine bağlıdır.

Bunun da en yoğun olduğu zaman derin toplumsal değişimin yaşandığı zamandır. Çünkü bu sırada bir yaşam tarzı yine değişiklik gösteren kişilikler tarafından özümsenmiş, bir başka yaşam tarzı da – dış ekonomik ya da siyasal baskılarla, ya da iç gelişmenin yarattığı sorunlarla – bunu zorlamaya başlamıştır. Bu yalnızca yaşam tarzını değil, gerçek insanların vücutlarını ve akıllarını da etkiler olmuştur. İşte bu noktada roman, karşılaştırma kabul etmeyen uzak ve yakın etki alanına, çok yoğun yerel ve genel gücüne ulaşır. İlk okuduğumdan bu yana Yaşar Kemal'in *Ortadirek* adlı romanındaki unutulmaz yolculuğun aynı zamanda yoğun gerçeklikler de olan yoğun imgelerini kafamda taşıdığımı biliyorum. Bu öncelikle, benim için yabancı bir ülkenin unutulmaz yaşantısı değildir. Başkalarının emri-kayıtsız ve acımasız emri-altında çalışmak için yapılacak uzun ve sıkıntılı yolculuğun istenmeyen zorunluluğunu bildirecek doğal bir işareti bekleyen, yoksul ve korunmasız insanları anlamaktır ve yerinin olağanüstülüğü, benim için bunu daha genelleştirmektedir. Belirli bir durumdan söz edilmektedir, ama bu, çok sayıda birey ve topluluğun, korunmasız ve

çoğu kez yaratılmış yoksulluktan yola çıkarak, uzak, yabancı ve başkalarının denetimindeki keyfi yaşam biçimine yaptığı yolculuktur. Bu yolculuk, şimdi bizi ayıran büyük uzaklığa karşın, özünde sevgili Galler'imin tarihidir. Akıllarda yer eden yerel ayrıntılarıyla, yoksun bırakılmış, değersizleştirilmiş kişilerin uzun ve hâlâ sonu gelmeyen yolculuğunun, dünyadaki yoksulların sırtına yüklenen zorunlu hareketliliğin–ki bu sık sık sözü edilen büyük kent hareketliğindeki sıçramadan çok değişiktir–temel öyküsüdür.

Yaşar Kemal'in yapıtlarında benim bu uzaklıktan üzerinde yazamayacağım ama durmadan okuyabileceğim çok şey var. Ama, kısaca çalışmalarının benim için çok büyük bir anlam taşıdığını söylemek ve kendisinin uzun ve zor yazı yolculuğunu sürdükmekte gösterdiği yeteneğe duyduğum saygıyı belirtmek istiyorum. *Akçasazın Ağaları*'nın bütün bu değişim örüntüsünü harekete geçirme yönünde daha geniş bir girişimin başlangıcı olduğunu gördüğümde, yapıtlarını doğru kavramış olduğumu anlayıp özellikle sevindim. Görece hızlı değişim süreci içinde olan ve görece katı ve eski alışkanlıklarından uzaklaşmakta olan toplumlar, günümüzde, değişim gerçekliklerinin en güçlü örneklerinin bulunabileceği, tek değilse bile, asıl kaynaklardır. Batı Afrika'da Achebe ile bunu duyuyorum; örnekler hızla çoğalıyor. Bu değişimlerden bazılarının çok erken başlamış olsalar da hâlâ bitmediği bir toplumda, kendi geçmişimden ve bugünümden bunu biliyorum. Çoğunluğun deneyimine pek yer vermeyen bir kültür içinde, çoğunluk deneyimine kendilerini adadıkları için böyle bir kültür içinde yalıtılmış duruma gelen yazarların, aradaki uzaklık ne olursa olsun, yüzyılımızda insanlığın çoğunluğunun yaşadığı bu geniş ve çok önemli deneyim sürecinde, birbirini tanımaları, birbirlerini kabul etmeleri çok büyük önem taşır.

Raymond Williams
Çeviren: **Ali Özer**
(*Adam Sanat*, Ocak 1986)

YAŞAR KEMAL GERÇEĞİ

Yıllardır gerek Türkiye'de kamuoyunda gerekse dünyada Yaşar Kemal'in "Nobel"e adaylığı tartışılmaktadır. Kimi zaman bu konu birden alevleniveriyor, çevresinde yoğun bir tartışma doğuyor. Bir romancı için az şey değildir bu.

Yaşar Kemal'e Nobel Edebiyat Ödülü verilir, ya da verilmez. Ama şu bir gerçektir ki, çağdaş Türkiye'nin bu epik yazarı Nobel'e çoktan hak kazanmıştır. Geniş toplum katlarına ulaşmayı başarmış, evrensel boyutlarda ün sağlamış bir yazar için bundan büyük ödül olur mu? Kapitalist olsun, sosyalist olsun, bu ülke halklarının çoğu Yaşar Kemal'in adını duymuştur, en az bir romanını da okumuştur. Önemli olan, bir yazarın ününün herhangi bir ödüle bağlı olmamasıdır. Yaşar Kemal bu tür yazarlardan biridir.

Hangi bloktan olursa olsun, insanlık, ancak sanatçının yaratabileceği "evrensellik katı"nda bir araya gelmektedir. İnsanlığın sınır tanımaz dostluğunu geçmişte nasıl sanatçı yaratmışsa, gelecekte de o yaratacaktır. Uluslararası yaygınlığı, Yaşar Kemal'in de bu soy yazarlardan olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşadığı zamanda, ya da bu zamandan sonra sanatçının geniş halk yığınlarınca tutulması, gerçekten, ödüllerin en büyüğü sayılmalıdır. Yarattığı evrensellik katıyla otuzdan fazla dile çevrilen Yaşar Kemal, dünya insanlığından en büyük ödülü almıştır. Nitekim 1979'un ilk ayında (31 Ocak) Fransa'da "En İyi Yabancı Roman" ödülünü alınca bu gücünü bir kez daha kanıtlamıştır. Bu nedenle Nobel'in, Anadolu'nun tüm uygarlıklarının birikimiyle var olmuş böyle bir "çağdaş Homeros"a verilmesi, en başta bu ödüle, bu ödülü veren ülkeye, bu ödülü veren seçici kurul üyelerine saygınlık kazandıracaktır. Onların değeri gerek kapitalist gerekse sosyalist ülkelerin kamuoyu karşısında bir kez daha artmış olacaktır. Hatta bu ödülün siyasal hesaplarla, birtakım uluslararası denge politikasıyla verildiğini savunanların ka-

nılarında da büyük oranda değişiklik yaratacaktır.

Yaşar Kemal'in başta Fransa ve İsveç olmak üzere yaygın okur yaratması, yazarın sanatsal kişiliğiyle ilgili birtakım gerçeklere dayanıyor. Onu epik romanın en başarılı temsilcisi sayanlar olduğu gibi, yerel bulanlar, özellikle yurdumuzda "masalcı" nitelemesiyle, yaptığı işi hafife alanlar vardır. Her büyük romancı gibi, Yaşar Kemal de dedikodu boyutunu aşmayan bir bağlamda değerlendirilmektedir. Kimilerine göre onun yazdıklarına "roman" bile denmez. Oysa Yaşar Kemal'in asıl başarısı, bu eleştirilen yönlerinden doğar. Gerçek anlamıyla kendini tam bir "masalcı" sayar Yaşar Kemal ve ilgiyi de masal'ın geniş dünyasına çeker. Yaşar Kemal'in romanı geleneksel değer yargılarına ve halkın oluşturduğu dil değerlerine dayanır. Roman dünyasını algılayışında, insanları doğa içinde anlatım yoluyla biçimlemesinde tüm Anadolu uygarlıklarının yarattığı birikimlerin etkisi büyüktür. Türkiye'nin güneyindeki verimli Çukurova'nın kendine özgü dünyasına yönelen Yaşar Kemal bu özelliğiyle evrensel bir insanlık dünyasına da açılmaktadır. Bu kısa yazıda Yaşar Kemal'in bu yerelliği, geleneksel kaynakları nasıl çağdaş boyutlarda değerlendirdiği ve anlatımındaki o ırmaklar gibi coşup taşan şiirselliğin kaynakları ele alınacaktır.

Şiirsellik ve Anlatım Geleneğinden Yararlanma

Yukarıda da değinildiği gibi, Yaşar Kemal'in romanını, Anadolu uygarlıklarının yarattığı birikimler ve halkın dil değerleri açısından ele almak gerekir. Bir toplumun anlatımını o toplumun değer yargıları, atasözleri, deyimleri, sövgüleri, imgeleri, genel anlamda beğenisi, özellikle dil beğenisi oluşturduğuna göre, Yaşar Kemal'in, bu ana kaynağı dayanak yaptığı açıktır. Bu kaynak, masallarla, efsanelerle, geleneksel sözlü edebiyat anlatıcılarıyla, Dedem Korkut, Karacaoğlan, Pir Sultan gibi sanatçıların yaratılarıyla beslenmiştir. Bunların tümü yoğun bir şiirsellik doğurur. Nitekim Yaşar Kemal'in romanındaki temel özellik de bu şiirselliktir. Avrupa'nın ve dünyanın öteki ülkelerinin Yaşar Kemal'i benimseyişlerinde bu şiirselliğin katkısı büyüktür. Nitekim Fransız ozan Alain Bosquet, Yaşar Kemal'i Homeros'un soyuna bağlar ve doğal olarak ona, "Anadolu halklarının kanındandır" der. Burada, Bosquet'nin kullandığı "Anadolu halkları" deyiminden, Anadolu uygarlıklarını oluşturmuş tüm göçebe ve yerleşik toplumları anlamamız gerektiğini hemen belirtelim.

Romancımızın Temel Özellikleri

Roman tarihi yönünden Yaşar Kemal önemli bir gerçeği vurgular. O da, Anadolu'nun ilginç bir bölgesindeki kültür birikimlerini kurtarmıştır. Yaşar Kemal'in yakın arkadaşı, onun yetişme serüvenini adım adım bilen Abidin Dino, "Kurtarmak gerekirdi Çukurova ve de Toros doğasının, insanının söz serüvenini" diyor. Kanımca Yaşar Kemal'in romanı konusunda da çok önemli bir gerçeğe değiniyor. Çünkü Yaşar Kemal, Çukurova'nın romancısıdır ve tüm romanlarında eksen Çukurova'dır. Türkiye'nin en zengin tarım alanı olan bu ova kısa sürede büyük değişikliklere uğramıştır. Değişmenin olduğu yerlerde yoğun olaylarla da karşılaşılacağına göre, Yaşar Kemal'in romanını bir gelenekler bütünü olmaktan öte, toplumsal yönüyle de ele almak gerekir.

Bugün Türkiye'nin en zengin tarım alanı olan, pamuk tarlalarının göz alabildiğene uzayıp gittiği Çukurova, ondokuzuncu yüzyılın başlarında bataklıklarla kaplıydı. Çevredeki dağlar ise toprak isteyen göçebe Yörük ve Türkmenlerle doluydu. "Osmanlı padişahları derebeyleri bastırmaya, göçebeleri o yöreye yerleştirerek, pamuğa elverişli toprakları elde etmeye karar verdiler; ama bunun için işçi gerekiyordu. Mısır'dan işçi getirildi, zamanla bu işçiler bölgenin yerlileriyle karıştı. Kabileler ayaklandı, bastırıldı... Gerginlik, çatışma, zorbalık

sürüp gitti; çünkü aç gözlü ağalar mümkün olduğu kadar çok toprak sahibi olmak istiyor, kabilelerin otlaklarına el koyuyorlardı." Değişen Çukurova'da olmadık birikim unutulup gidecektir. Doğanın değişmesiyle ekonomik yapı da değişecektir. Bu birikimlere sahip çıkmayı Abidin Dino, "mal kurtarma" olarak niteliyor. Yaşar Kemal gerçekten bu "mal"ı kurtarmıştır. Onun romanlarının en belirgin özelliği budur.

Bütün bunların yanında Yaşar Kemal'in romanı, Türkiye'nin geçirdiği toplumsal değişim açısından da büyük önem taşır. Romanların herbiri toplumsal yapımızı ve bu yapıdaki değişimi vurgular.

Yaratıcılığın Kökenleri

Halkın dehasına kişinin varamayacağını ileri süren Yaşar Kemal, en büyük zekânın da kalabalıkların zekâsı olduğunu savunur. Bu görüşlere, halkın yarattığı masallara dayanarak varır. Masalların, halkların yüzyıllık emekleriyle üretildiğini özellikle belirterek, masal, "Kırkbin yıl su altında kalmış, yıkanmış cilâlanmış çakıltaşı gibidir" der. Oysa Yaşar Kemal'in en çok eleştirilen yönü budur. "İliada" ile "Odysseus", "Kalavela", "Şehname", "Nibelungen", "Kaybolmuş Cennet", "Kurtarılmış Kudüs", "Ramayana"... gibi destanların oluşum tarihi gözden geçirilirse Yaşar Kemal'in ne denli övülmesi gereken bir iş yaptığı anlaşılır. "Öyle mutlu olacağım ki bir masalcı olmaktan..." sözlerinin yarattığı özlem daha iyi kavranır. Masalcı saymakla bir yazarı ne denli yüceltildiğinin de bilincine varılır. Çünkü masal da, efsane de yalnızca bir kişinin emeğinin ürünü değil, bütün uygarlıkları yaşamış halklarının emeklerinin ürünüdür. Destanlar, masallar, efsaneler ortaklaşa yaratılmış halk imecesiyle doğar. Gorki'nin şu yargıları, bu yaratımın boyutlarını açıklamaktadır: "Kolektif yaratıcılığın gücü şu olguda çok açık olarak sergilenmektedir: Bireysel yaratıcılık yüzyıllar boyunca, "İlyada" ya da "Kalavela" ayarında hiçbir şey ortaya çıkaramamıştır; ve bireysel zekâ, halk yaratıcılığından kaynaklanmayan tek bir simgesel tip ya da halk masallarında ya da efsanelerde daha önce görülmemiş, ve destan kahramanları gibi bütün dünyaca kabul edilmiş tek bir tip ortaya koymamıştır."

Yaşar Kemal, romanının kaynaklarını masallara, efsanelere, destanlara, yeri yurdu bilinmeyen toplulukların, yerleşik ya da göçebe hakların birikimlerine dayandırır. Türkmenlerin aşıklar yoluyla bir epik'i ya da halk geleneklerini ağızdan ağıza yaymaları ve bunun kuşaktan kuşağa aktarılması sonucu doğan sözlü edebiyat ürünleri Yaşar Kemal'de yazıya geçmiştir. Orhan Şaik Gökyay'ın "Dedem Korkudun Kitabı", Prof. Dr. Faruk Sümer'in "Oğuzlar (Türkmenler)", Burhan Oğuz'un "Türkiye Halkının Kültür Kökenleri", Claude Cahen'in "Anadoluda Türkler" adlı yapıtları bu birikimlerin temel kaynaklarını tarihsel görüş açısından sergilemektedir. Yaşar Kemal bu birikimleri ışığında, Türkmen boylarının tarihsel yayılımı açısından da değerlendirilmelidir.

Yazınımıza Katkısı

Baştan beri söylediğimiz gibi, Yaşar Kemal'in romanları bir epik süreklilik içinde gelişir. Bu süreklilik içinde hiçbir romanı da sonuçlanmaz. Bittiği yerden, daha yoğun olaylarla, doğa, kişi ve yeni bir yapıyla yeniden başlar. "İnce Memed 2" bitmiştir ama, İnce Memed'in "maceresi" bitmemiştir. "Ölmez Otu"nun sonunda Memidik, Meryemce öylece durmaktadır. Memidik'in işi yalnızca Muhtar Sefer'i öldürmek değildir, yaşam sürekliliği içinde yapacağı başka işler vardır Memidik'in. Daha nice güçlerle, nice Muhtar Seferlerle karşı karşıya, boğaz boğaza gelecektir Memidik. Varlığı yüzyıllarca duyulmamış Memidik, varlığını duyurmak zorundadır. Sophocles'in "Antigone"sin-

deki Antigone, Kreon, İsmene gibi bir tiptir Memidik. Tarih Memidik'in tarihi olduğu sürece Türkiye'de Memidik'in ve Memidik gibilerin romanı süreklilik içinde yazılacaktır. Meryemce ne eder ne yapar köylü Çukurova'dan dönünceye değin ölmez. Ondaki direnme, inat öldürmez onu. Ayrı bir "ölmez otu"dur Meryemce. Yaşam ve doğa karşısında kemikleri sürme olsa da Meryemce ananın romanı yazılacaktır. İnce Memed ruh olup göğe çıksa da ayak izlerine Toros kayalıklarında rastlanacaktır. Bir gün kente inmek zorundadır İnce Memed. Bataklığı, bataklıktaki börtü böceğiyle, balkıyan ışığıyla, Anavarza kayalıklarının cerenleriyle... Doğa gün gün değişmektedir. Doğada bir dönem kapanmış, yeni bir dönem başlamıştır. Feodal düzenin uzun türkülerinin yerini traktör sesleri almıştır. Pamuk toplama neredeyse Yalak köylülerinin elinden alınacak, makinelerin ağzına verilecektir. Çukurova'nın düzünü dev bir ipekböceği gibi kımıl kımıl dolanan makineler alacaktır. Bu nedenle Yaşar Kemal'in romanlarının bir bitimsizliği vardır.

Bir yerde bakıyorsunuz bir destan anlatımı egemen, bir yerde bakıyorsunuz tragedyaların o ağır havası sarıyor romanı, yazgısı belli kahramanlarıyla, kâhinleriyle, tanrılarıyla, tanrısallarıyla... Gerçeğin şiirini yaratarak, şiirin kaynaklarına inerek toplumun incelemesini yapmıştır Yaşar Kemal. Anadolu'nun söz değerlerini, sözcüklerini, atasözlerini, deyimlerini, ilençlerini, sövgülerini, yergilerini, alkışlarını... ortak bir dil olacak düzlemde halkın yaşamına katmıştır. Shakespeare'in İngiliz dilinde yaptığı gibi, halkın yarattıklarını halkın kullanım alanına çıkarmıştır. Bununla da roman dilini geniş ölçüde geliştirmiştir.

Yüzyıllarca kapalı kalmış, için için üremiş bir kültür birikimini çağdaş dünyanın insanına aktaran Yaşar Kemal, Türk romanını öz kaynaklarına ulaştırmayı başarmıştır. Stefan Zweig'in Gorki'ye söylediğini Yaşar Kemal'e yönelterek yazımı bitirmek istiyorum: "Kendi etinden bir ağız yarattı kendisine (Anadolu), kendi dilinden kendi sözcüsünü, kendi içinden bir adamı ve bu adam, bu yazar, (Anadolu'nun) kendi bir yazarı ve kendi bir sözcüsü, (Anadolu) halkının hayatını, horlanmış, ezilmiş ve canını yitirmiş (Anadolu halkını) bütün insanlık bilip öğrensin diye ortaya çıktı (Anadolu'nun dev rahminden)". Gerçekten Yaşar Kemal, "Kibele"nin, o kutsal Toprak Ana'nın dev rahminden doğmuştur.

Adnan Binyazar
(*Milliyet Sanat Dergisi*, Nisan 1980)

YAŞAR KEMAL'İN YÖRÜK KİLİMİNDEKİ NAKIŞLAR

Şair ve halk bilimi araştırmaları heveslisi Göğceli, gazeteci, hikâyeci, romancı Yaşar Kemal olduktan sonra da Anadolu köylü ve göçebe halkının yaşam düzeni ve sanat gelenekleri üzerine bilgilerini geliştirmekten geri kalmıyor. Bu konularda ilk birikimleri ta çocukluğuna ve ilk gençliğine çıkan yazar, bir yandan gazeteciliğin verdiği fırsatlarla Anadolu'yu bir baştan bir başa dolaşarak yeni gözlemler ediniyor, öte yandan başkalarının araştırma ve yayınlarından yararlanarak bilgi dağarcığını durmadan zenginleştiriyor.

"Yaşar Kemal'in Yörük kilimi" demekle onun romanları ile Yörük kilimleri arasında bir benzetme kuruyorum. Bu arada şuna da parmak basayım: Yaşar Kemal "Yörük" deyimini çok geniş anlamı ile kullanır: Onun "Yörük"ü göçebe, yarıgöçebe -ya da yerleşikköylü düzenine geçmiş eski göçebe- Türkmen, Kürt, Sünni, Alevi, ve de dar anlamı ile "kara-çadırlı Yörük"ün katışımı bir Anadolu insanı tipidir; etnik (soyluk) ve dinlik-törelik özelliğini belirlendirmek, tanımlamak güçtür bu insanın. Yaşar Kemal'in yayınlarından kaynaklanmağa kalkışacak olan etnologları, onun romanlarının verdiği bilgiler ergeç şaşırtacaktır.

Yörük kilimine dönelim: Yörük kadınları, kızları kilimlerinde analarından ninelerinden görüp öğrendikleri nakışları tekrarlar dururlar sanırız. Gerçekte, çevresinden ve kendi içgüdüsünden, dileklerinden, özlemlerinden esinlenmelerle eskilerine kattı-

ğı, ya da eskilerinin yerine koyduğu yeni nakışlarla, yepyeni renk ve nakış bileşimleriyle yeniden yaratması vardır her dokuyucunun. Bunu her göz seçemez. Bir yerin kilimini başka bir yerinkinden ayırd ettiren motifler olduğu gibi bir dokuyucununkini -anlayan göze- ötekininkinden ayırd ettirenler de vardır kilimlerde. Bu katkılardan kimisi yeni yaratmayı yozlaştırır; kimisi ise güzelleştirir, yüceltir. Ve bu böyle sürer gider. Hikâyeler, masallar, türküler de böyle oluşur...

Yaşar Kemal, Anadolu aşık hikâyecilerinin geleneğine göbek bağıyla bağlı kalmış yazar. Onu ta çocukluğundan başlayarak Anadolu sözlü geleneğinin destansı türleri büyülemiş. Bu yolda çıraklık dönemini Çukurova'nın Türk aşıklarını ve Kürt "dengbej"lerini dinlemekle geçirmiş Kemal Sadık Göğceli, Yaşar Kemal olma kararına varınca da, Batı romancıları arasında Faulkner, Şolokov gibi, romana destanlık boyutlar verenlerden seçiyor ustalarını. Kalfalık sınavını Anadolu aşıklarının anlatı geleneğini sürdüren yapıtlarla veriyor. Ama onun anlatmaları sıradan aşıkların bir tekrarı değildir: O, aşıkların dağarcıklarını yeni konularla zenginleştirecek, eski konularda, olduğu gibi bıraktığı eski nakışlara ("motif"lere) kendi yaratması yeni nakışlar, yeni renk ve biçim bileşimleri katacaktır.

Yaşar Kemal'in gelenekten aldığı ile ona kattığı nelerdir? Aşağıda bunlardan bir kaç örnek üzerinde duracağız. Ancak burada bir noktaya daha parmak basmak istiyorum. Yaşar Kemal'in "gelenekten aldığı şeyler" sözünün anlamı açık ama, onun "geleneğe katkısı" olabilir mi? sorusu akla gelir.

Âşıkların hikâye geleneği üzerinde durmuş olanlar bilirler ki halk sanatçıları ile aydın sanatçıların yaratmalarında bu iki yönde alış-veriş olağandır. Rahmetli Aşık Müdami'nin anlattığı hikâyelerden birinin bir epizoduTabari Tarihi'nin Türkçe çevirisinden alınmadır. Yine o aşık 1940 - 1941'lerde benim kendisine verip okuttuğum ve Ülkü dergisinde yayımlanmış eski bir "Ali-Şir ile Sultan Baykara" menkabesi metnini, kendi hikâyeci geleneğinin kurallarına uygun bir halk hikâyesi biçimine sokmuştu. Konuyu sevdikten, beğendikten ve geleneğe aykırı düşmeyeceğine aklı kestikten sonra aşık-hikâyeci, kaynağı ne olursa olsun onu alıp kendine mal etmekte hiçbir sakınca duymaz. Yaşar Kemal'in, Paris'ten son bir geçişinde bana anlattığına göre, Çukurova'da bir hikâyeci, İnce Memed'i kendi geleneğine uygun biçimde anlattığını söylemiş ona. Bu haber, hikâyecinin romancımıza "hulûs çakmak" için uydurduğu sevimli bir yalan da olabilir, gerçek de olabileceği gibi. Çukurova'da bu yönden bir araştırma yapmağa değer herhalde... Gerçek olan bir şey varsa Yaşar Kemal'in romanlarında anlattıklarını aşık-hikâyecilerin hiç de yadırgamayacaklarıdır. Çünkü Yaşar Kemal anlatıları ile aşık-hikâyecilerden farklı saymıyor kendini. Cengiz Tuncer'le "Köroğlu" üzerine yaptığı bir konuşmasında şu sözler bunu çok güzel kanıtlar: "Bu iş için büyülü bir dil gerek; yazarın dili hikâyenin gücünü, Köroğlu'nun gücünü aşmalı (...) Bunu başarmağa çalıştım. Başardım demek benim için değil zaten. (....) Üç sene, beş sene demek yanlış olur. Çocukluğumda Köroğlu hikâyesini dinlerdim de, bir de ben anlatsam, derdim; bir de ben anlatsam da cihan-âlem dinlese, derdim. (....) Bir yazarın bütün hayatını alır bu iş..."

Aşık-hikâyecilerle onun ortak bir özelliğe de, geleneğin hikâyecileri gibi anlattığı şeylere "inanma"sıdır. Azra Erhat'la konuşmasında ünlü Kürt "dengbej"i Abdale Zeyniki üzerine bir efsaneyi anlatıyor: Bu iki gözü kör destancı yolda bir yaralı turna bulmuş. Yüce bir dağın başına çıkmış ve günlerce, gecelerce Allaha yalvarmış, "turnayı sağalt benim de gözlerimi aç" diye. Birden bir ışık patlamış. Gözünün önünde ve patlayan ışıkta turnayı görmüş. Turnaya elini uzatmış, turna uçmuş gitmiş... Azra Erhat'ın: "Abdale Zeyniki'nin gözü açılmış mı?" sorusuna Yaşar Kemal: "Açılmış tabii, ve gerçekten de açılmış. Altmış yaşından sonra açıldığı söyleniyor, ve gören var" diyor. Yaşar Kemal bu mucizeye gerçekten

inanmış mı? Bu, yersiz bir soru bence. Belki aklı ile inanmıyor, ama hikâyeci, destancı olarak inanmak istiyor içinden. Öyle olmasa halk destancılarının anlatmalarındaki tadı ve gücü veremezdi hikâyelerine.

Pertev Naili Boratav

(Bilim ve Sanat, Şubat 1982)

ROMANLARINDA KURULUŞ ÖZELLİKLERİ

Yaşar Kemal'in romanlarında, kişilerini içinde yaşadıkları doğa çevresine bağlayarak bütünlemekte büyük başarı gösterdiği kabul edilmiştir. Daha küçük öykülerinden itibaren Yaşar Kemal insanı uzak dağlarda, yolu izi belirsiz tarlalarda çıkar karşımıza. Yaşamında konut ikinci üçüncü etken olarak görünür. Yazar çalışan, çalışmaya giden, kaçan, izleyen insanlarla birlikte doğanın kokusunu duyuyor gibidir. Fazıl Hüsnü'nün şiirlerinde dağın, denizin, ovanın coğrafya terimi gibi kaldığını yazmıştım. Yaşar Kemal'de doğa şiirsel öğelerin kucaklaşma alanı olmuştur. Okudukça etkisi azalmayan betimlemeler yer yer yinelenen deyişlere karşın güzelliğin son doruklarına ulaşır. Abdülhak Şinasi Boğaziçi Mehtapları'nda, Ahmet Hamdi Huzur'da Boğazın simgelediği doğayı divan şiirine özgü öğeleri kullanarak işlemişlerdir. Tümceleri Fransız düzyazısının özelliklerini taşır onların. Yaşar Kemal'de Pir Sultan'ların, Karacaoğlan'ların kaynaklandığı eski Anadolu'nun sesi çağıldar. Bileşim becerileri halk şiirinin öğelerine dayanır. Tümce yapısı yalındır, türkçe düşünmenin ürünüdür. Kimi eleştirmenlerin öne sürdüğü gibi folklor Yaşar Kemal kişilerinin yüzeyselleşmesine neden olmaz. Aksine zenginleştirir onları. Meryemce *-Ortadirek-* kişiliğinde sözlü geleneği simgeleştirdiği için benzersizdir.

Soylularla kentsoyluların sergilendiği Halit Ziya'ların, Yakup Kadri'lerin kimi romanlarında mermer masalara, keten örtülü kanepelere, kadife iskemlelere, "çiğ ziyalı lâmbalara", loş aynalara bağlı kişi ile eşya ilişkilerinin ağır basmasına karşılık Yaşar Kemal'in insanları pınar, ağaç, ırmak, kayalık, mağara, bataklık vb. çevresel özelliklerin içinde görünürler. Halit Ziya kentsoylunun sofrada, "karnı doyduktan sonra yalnız meşgul olmak için oyalananlara mahsus gevşek bir eda ile yavaş yavaş yuvarladığı bir elmanın kabuğunu bir parçada çıkarmaya" uğraştığını anlatır. Yaşar Kemal insanını ise, karın doyurmak için doğanın içinde görürüz. "..Bir kol boyunda ucu yassı bir ağaç yontmuştu. Ağacın kabuğunu bir alttan, bir de üstten iki karış uzunluğunda, bir karış eninde kesiyor, sonra da kesilmiş yere elindeki ağacı dayıyor, arkasından taşla vura vura kabuğu gövdeden bir güzelce ayırıyordu. Ayırıyor, keskin Maraş çakısı ile kabuğun içindeki ince zarı alıyor, küçük küçük kesiyor ağzına atıp çiğniyordu. Üstüne soğuk bir pınar suyu içince tadına doyum olmuyordu yalabuğun, tadına doyum olmuyor, tadı kokusu uzun bir süre ağzında kalıyordu." *(Ölmez Otu,* sf.349).

Burada doğa-insan ilişkisi yaşamsal zorunluklara bağlı olduğu için kentsoylunun çay fincanı, rakı kadehi, meyvası vb. öğelerle ilişkisine benzememekte, o koşullara bağlı öğelerle kendine özgülüğü vurgulamaktadır. Yazarın bu özelliği, romanın gelişim dengesini bozduğu yerde kesmesini bildiği ve "olmasa da olurdu" izlenimini veren yinelemelerden korunduğu ölçüde başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşar Kemal'in kimi romanlarında kişilerin birbirleriyle ilişkilerini yansıtırken çok doğal dialogların yanısıra bilinçaltı akımına özgü tekniklerden yararlandığını gösteren kesimlerle karşılaşırız. Özellikle *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde Derviş ve Mustafa beyler, adamları Yel Veli, Mestan belli somut durumlarda kendi içyaşamlarına bağlı sorunları dile getirirler. Yel Veli, kaçak dolaştığı Adana'da kendi kendisiyle konuşur. (sf.312). Mestan, Derviş beyi pusuda beklerken, içinden, beyini (Mustafa bey) de, kendisini de yargılamakta, "Vur, kır, öldür, döğüş, zulmet, insanları aşağıla, dalkavukluk et, ee sonu? Sonu bir karış toprak..." diye yakınırken, "Bir düşün bey, bir düşün se-

nin için neler yaptım, kaç insan öldürdüm?" biçiminde içinde kalan sorular sormaktadır (sf.321-322). Yer yer sayfalar boyunca süren bu konuşmalarla kişilerin iç yaşamlarında gizledikleri dünya aydınlığa çıkarken sorunsal olanın vurgulandığını görürüz:

"Derviş Bey vurulduktan sonra yüz dönüm tapulu tarla isterim, bu bir.

On bin lira para isterim, bu iki.

İki oğlum da kendi oğulların gibi, kızların gibi, okuyabildikleri yere kadar okuyacaklar, bunun için de senet isterim, bu üç.

Bir tabanca, bir lâcivert takım elbise, bir at, bir de nagant tabanca isterim, Bulgar Beyliği, bu dört.

Vermezsen, ben de seni vururum, evini de yakarım." *(Demirciler Çarşısı Cinayeti* sf.323-324)

Kolay çoğaltılabilecek olan bu örnekler Yaşar Kemal'in çağdaş romancılarda rastladığımız tekniklere başvurduğunu gösterir. Bu yararlanmalar onun, *İnce Memed*'ten *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'ne kadar sürüp giden toplumcu gerçekçi çizgisinde kazandığı ustalıklara yardımcı olmaktadır.

Şükran Kurdakul
(*Sanat Olayı,* Mart 1982)

YAŞAR KEMAL'İN YAPITLARINDA DENİZ

Yaşar Kemal için konuşulurken onun "Çukurova bölgesi insanlarının yaşam savaşlarını" dile getirdiğinden sözedilir en çok. Çukurova'yı çok geniş ayrıntılarla ele aldığı, okurda bu bölgeyle ilgili genel izlenimi en çok onun yarattığı, hatta yapıtlarındaki gözlem ve değerlendirmelerin bu bölgeyle ilgili toplumsal-ekonomik araştırmalara da öncülük ettiği doğrudur.

.....

Ama Yaşar Kemal, 30 yılı aşkın süredir İstanbul'da oturmaktadır. Çukurova'yla ilgili zengin birikimi kullanırken bulunduğu yeni çevrenin yaşamını, sorunlarını, insanlarını da gözlemci ve çözümleyici bir bakışla ele almıştır.

Bu çerçevedeki yapıtlarında, bakışının yöneldiği büyük temalardan biri "deniz"dir.

.....

Denizi kendi toprağı gibi görmeyen, ona vermeden almak isteyenler, onu anlamak, tanımak istemeyenler kendi soylarına da, insanoğluna karşı da acımasızdır. Yaşar Kemal denizi anlatırken bu noktaya da sık sık parmak basıyor. Denizi kurutan, denizi küstürenler parmak kadar çocukları bıçak gibi ayazlarda denize çıkarır, dokunulmaz ıslak ağlardaki balıkları ayıklatırlar, ayıklatıp haklarını vermezler, döğerler, söğerler. *(Deniz Küstü).*

İnsanların aldırışsızlığı, vurdumduymazlığı denizlerin olanaklarını tüketirken kıyıları alabildiğine kirletir. *Al Gözüm Seyreyle Salih*'te dalgalar kıyıya petrol artıklarını atar, bütün kıyı artıklardan çamura keser. *Deniz Küstü*'de fabrika artıklarıyla kirlenen, ağır bir kokuya gömülen, bataklık haline gelen, düzensiz, bozuk insan ilişkilerinden etkiler taşıyan ölümcül bir deniz artığı olarak tanımlanır. Çekmece'de gölle denizi bağlayan dereye kanalizasyon akıtılması sergilenen bozuluşların başka bir örneğidir.

Yaşar Kemal özellikle *Deniz Küstü* ve *Al Gözüm Seyreyle Salih* romanlarında eleştirici gerçekçi yazar kimliğiyle dikkatimizi çekiyor. Deniz, somut bir varlık olduğu kadar yaşamımızın aynası olan bir simge değeri de taşıyor. Onun karşılaştığı tehlikeler bizim için de geçirlidir. Denize, deniz varlıklarına saygı, sevgi, anlayış insana ve topluma karşı da borçlarımızın birer belirtisidir.

Deniz Küstü romanının kahramanı Selim balıkçının Yunus balıklarıyla dostluğu, *Al Gözüm Seyreyle Salih* romanının küçük kahramanı Selim'in kanadı kırık martı yavrusuna sevgisi, insanoğlunun arı yönlerinden izler taşıyor. Bu değerlere yan çizilince nelere sürüklenileceği gösteriliyor...

Yaşar Kemal, doğayı anlatmakta usta bir yazardır. Denizi anlatmakta da olağanüstü başarılı olmuştur.

Doğayı biz duyularımızla algılarız; görürüz, koklarız, duyarız. Bu duyumlar Yaşar Kemal'in denizi canlandırışında, güçlü anlatımlar oluşturmaktadır.

Örneğin bir deniz görüntüsü, renk ışık ve kokuyla birleşerek şöyle tanımlanıyor.

"Deniz ağarmıştı, aşağı indim, bahçedeki erguvan tepeden tırnağa çiçeğe durmuş pembesini, alacakaranlığa bir ışık patlaması gibi salıveriyordu. Kıyıya indim, deniz dümdüzdü, seher yeliyle ılık, kokuyordu." *(Deniz Küstü).*

Görsel bir öğe olarak yakamozu şöyle anlatıyor:

"Ayışığı var... Buna rağmen denize baktıkça motörün yanından yönünden bir kıvılcım yağmurudur dört yana savruluyor. Ben bunu ilk görüyorum.

Gavur Ali Kaptan:

"Yakamoz diye buna derler işte," diyor. Ve deniz boyuna kıvılcımlanıyor."

Tanımlamada yeri geldikçe kokulara da yer verilir. "Hırsız" öyküsünün kahramanı Çakır, şöyle tanımlanır:

"Uzaktan , pırıl pırıl, tertemiz deniz kokuyordu Çakır. Yosuna benzer, tuzlu, iyotlu, taze balık kokusuna benzer bir kokuyla kokuyordu. Yanından geçerken sanki sıcakta, dumanlı bir deniz geçer gibi geçiyordu. Üstünde ak pak bulutlar. Elleri kocaman, kabaydı. Uzun parmakları boğum boğumdu. Birer balyoz gibi sarkıyordu iki yanından."

Deniz Küstü'nün kahramanı Selim Balıkçı da bu yönden Çakır'a benzer:

"Selim Balıkçının üstü başı, elleri saçları hep balık pullarıyla doluydu. Kahveye girerken ondan önce içeriye mis gibi bir deniz kokusu, arkasından koygun bir balık kokusu gelirdi."

Yaşar Kemal denizi ve deniz insanlarını şiirli bir dille, sevgi dolu bir yürekle anlatmıştır. Denizle insanın ilişkilerine gerçekçi bir gözle bakmış, bu ilişkilerin yarattığı sorunlara parmak basmıştır. Denizi anlatan yapıtları bu sorunlar açısından uyarıcı olduğu kadar temeldeki insan gerçeğiyle ilişkisi bakımından da kalıcı değerler getirmiştir.

Konur Ertop

(*Gösteri,* Kasım 1982)

ÇUKUROVA DESTANCISI

Daha *İnce Memed* romanında söylenceyle gerçek arasındaki sınırlar siliniyor, ama romanın bütünlüğünde gerçekçi içerik açıkça üste çıkarılıyor. Yazar olaylar örgüsünü yirmili yıllara yerleştiriyor, ama sürekli olarak kendi çağının toplumsal gerçeklerini yansıtıyor. İzlekler, ağalarla, onlara bağımlı toprak işçileri arasındaki sınıf çelişkilerinden türüyor. Horlanan, haklarından soyutlanan İnce Memed, ağa boyunduruğundan sıyrılmak için eşkıya olarak, böylece yasalarla da çatışıyor. Toplumsal durumlar, onu yasalarla bu çelişkiye sürüklüyor.

Bu romanın, çağdaş Türk edebiyatındaki özel yeri, elbette romanın fevkalade çekimli ve gerilimli olaylar örgüsünden kaynaklanmıyor, yalnızca, birincil olarak, dokusuna işleyen, baştan sona şiirli, anlatım ve betimleme dilinden. Yaşar Kemal'in insanları, aynı zamanda doğasal ve toplumsal durumlar sonucu, güçsüz, nerdeyse hayvansal, köşeye sıkıştırılmış. Doğa manzaralarıyla "insan manzaraları"nın betimlemeleri birbirine akıyor. Olaylar örgüsü, kesiksiz bir çizgi olarak bağlayıcı bir işlev yapıyor. Anlatım dokusunu, olaylar örgüsünden çok insanlar arası, insan ve doğa arasındaki ilişkilerle toplumsal yapı oluşturuyor. Olayların dış akışı, bu ilişkilerden gelişiyor. Yaşar Kemal'in dili gerçi geleneğe uzanıyor, ama zengin imge ve eğretilemeleri, alışılmamış bileşimleri ve anlatım güçleriyle yeni.

İnce Memed her biri kendi içinde bir bütünü oluşturan bir dörtlü. (...)

Teneke'de Yaşar Kemal, genç, idealist bir kaymakamın, Çukurova'da bozuk düzene ve çıkarcı ağalara karşı umarsız savaşımını anlatıyor.

Burada ve diğer romanlarında Yaşar Kemal'in gücü, toplumsal eleştirel özü ve kuşkusuz var olan güdümü, dile ve şiire dönüştürme ustalığında yatıyor.

Yüreği Çukurova'dan atan Yaşar Kemal *Ortadirek* (1960, Almancası 1985), *Yer Demir Gök Bakır* (1963, Almancası 1986), ve *Ötmez Otu* (1968, Almancası 1986) romanlarının oluşturduğu üçlüyle Anadolu in-

sanı ve doğası için devasa boyutta bir epik anıt dikiyor. Süremlerin değişiminde dönüşüm içindeki doğayla insanların -pamuk köylüleri ve toprak işçilerinin- yazgıları birbirine karışıyor, bir oluyor. Doğanın hayvansallaştırdığı, ağaların, devlet memurlarının ve sahte dincilerin kullaştırdığı insanlara sığınak olarak bir tek düş ve düşlem dünyası kalıyor ki, yaşamın katı gerçeği her defasında onları bu dünyadan söküp çekiyor. Düşle gerçek, varoluşla yansı arasındaki geçişler durmadan siliniyor. Yaşar Kemal, mevsiminde pamuk toplamak için dağ köylerinden günler süren bir yürüyüşle ovaya inen toprak işçilerinin yaşamını bir epik genişlik içinde anlatıyor.

Köylüler ve ağalar topluluğunda toplumsal çelişkilerin yanı sıra, tek tek kişiler de derinlemesine ruh ve karakter yapılarıyla canlandırılıyor. Toplumsal "olumsuz" diye adlandırılabiecek kişiler de bu yaklaşımın dışında kalmıyorlar. Bütün toplumsal sınırlamaların ötesinde, Yaşar Kemal her şeyden önce bir anlatımcı: Her insan hem kendi, öznel ve nesnel koşullarından doğan korkuları umutları, sıkıntıları, sevinçleri, duyarlıkları ve coşkuları hem de entrikalar ve kötülüklerin karşılıklı etkileşim ve işleyişiyle belirleniyor. Ezilenlere duyduğu sempati, yazarın, aynı zamanda onların insan olarak hatalarını, zayıflıklarını, eksiklerini ve çelişkilerini de özellikle göstermesini engellemiyor.

Düşün ve eylem, duyum ve algı, düş ve tanı, kısacası, oluşun ve gelişimin her türlüsü bir arada Yaşar Kemal'in anlatımını, anlatının saltık bütünlüğünü oluşturuyor. Başka bir deyişle: Bütün oluş ve işleyiş, etkileyiş, anlatıda doğru ve gerçek. Böylece evrenin, doğanın ve insanlığın yaşanmış belleği de anlatının kendisi oluyor. Bu yüzden, Yaşar Kemal, örneğin tarihi roman yazmadı şu ana kadar, ama epik anlayışının zorunlu sonucu olarak, olmuş ve oluşmuşluğun, yaşanmışın, ama aynı zamanda keskin *pregnanın*, belleği, anısı olan epopeler, çağdaş, özgün roman yapılanmasıyla masal ve söylencelerin binlerce yıllık geleneklerine de bağlanıyor. Bu yapının içinde anlatı, kendi kozmik dinamiğiyle nerdeyse kendiliğinden işleyen bir dil artistliğidir. Almancaya da konjenial çevrilen *Binboğalar Efsanesi, Ağrıdağı Efsanesi* v.b. Yaşar Kemal'in anlatı sanatının ve ustalığının etkileyici örneklerindendir.

Binlerce yıllık bir kültürün batışı *Binboğalar Efsanesi* romanında bir büyük eposa dönüşüyor. Çukurova'da, Toroslarla Akdeniz'in arasındaki topraklarda insanlığın en üstün değerlerini yaratan Türkmenlerin göçebe kültürü, teknolojinin hışmına uğruyor birden. Yıktığı değerlerin yerine, yenilerini, daha iyilerini koyamadan ölüm, yıkım ve saltık imhayı getiriyor. Yaşar Kemal, yabancılaştıran ve insanın özünü boşaltan değişimin romanıyla batmakta olan bir kültürün ağıdını, bir büyük epik dil anıtı olarak yazıyor. Zincirlerinden boşalan bir anlatı coşkusuyla, zapta gelmeyen bir dil akımı, havsala almayan bir dil zenginliği, imgesel anlamda, şarkısı söylenen kültürün ölümünden önceki son, en bol, en güçlü çiçeklemesi olarak anlaşılabilir.

Yüksel Pazarkaya

Rosen im Frost kitabının (1982, 2.baskı 1989) Yaşar Kemal bölümünden kendi çevirisi.

DÜNYA BASININDA İNCE MEMED

Büyük bir yazar, büyük bir kitap... Demek ki hem çok okumuşlara, hem de az okumuşlara seslenen bir eser yazılabilirmiş. Bir eser ki hem epope, hem de bireysel nitelikli; bir eser ki yürekle aklı birleştirmiş. Bu eserde romancının gösterdiği hünerler: kişileri yaratma, görünümleri çizme ustalığı, bir gün doğuşu, bir koku, bir şefkat gösterisi... Bütün bunlarda Yaşar Kemal'in yeteneği eşsizdir. Türkiye'den büyük bir şair tanıyorduk: Nâzım Hikmet. Şimdi büyük bir romancısı var Türkiye'nin: Yaşar Kemal.

Anne Philippe, *Liberation* (İngiltere)

Çok boyutlu bir serüven... Alegorik destan, Türk köylülüğü üstüne epik bir betemleme ve serüven romanı... Bütün bunlar romanın içeriğinin zenginliğini sağlamakta ve *İnce Memed*'i hepimize seslenen zaman-ötesi büyük klasiklere yaklaştırmaktadır. Bölümlerinin canlı renklerle bezenmiş tablolar gibi birbirini izlediği büyük bir kitapla karşı karşıyayız.

Michel I. Makarius, *Jeune Afrique* (Fransa)

Bu roman, alegorik bir masaldan çok yeni bir edebiyatın doğuşudur.

Nouvelle Observateur (Fransa)

Yaşar Kemal bu romanı ile belki de çok büyük bir yazarın olgunluk dönemine ait bir başyapıt sunmaktadır.

Nouvelles Littéraires (Fransa)

Kitabın üslubu nefis. Anlatılan serüven olağanüstü güzel ve soluk kesici. Sunulan kültürel ayrıntılar Yaşar Kemal'i yeni Türkiye epiğinin yazarı yapıyor.

St. Louis Globe-Democrat (ABD)

İnce Memed romanının havasına girmek çok kolay. Roman, renkli resim gibi. Daha da çok, resimlerin içine bir yolculuk gibi.

Uusi Suomi (Finlandiya)

İnce Memed, çağımızın dev eserlerinden biri. Ayrıca öğretici bir yanı da var. Romanı okurken insanların her zaman doğuştan kötü olmadıklarını, yaşadıkları sosyal ortamın da karekterleri üzerinde büyük etkisi olduğunu anlıyoruz.

Lalit Mohan, *Sharma* (Hindistan)

Yaşar Kemal'in romanı, Dickens'in canlılığını ve Tolstoy'un renklerini taşımaktadır.

Lena Jeger, *Manchester Guardian* (İngiltere)

Bu roman vahşi ve muhteşem ebir türküye benziyor. Güçlü, sade ve insanı deli eden...

Die Weltwoche (İsviçre)

Bu esere dikkate değer bir eser demek yanlış olur. Bu kitap bir şaheserdir.

Bulletin Ciritique du livre Français (Fransa)

Büyük bir edebiyat olayı. Dünya çapında bir Türk ramanı.

Liv Kooter Lauhn, *Morgenavisen* (Norveç)

Bu romanı ancak büyük büyüklük diye niteleyebiliriz. Öncelikle biçimsel açıdan bu eser, dünya edebiyatında bir dönüm noktasıdır.

Bjorg Jonsson, *Verdens Gang* (Norveç)

Toros köylerinin, salt Giono'nunkiyle karşılaştırılabilecek bir anlatım yeteneğiyle dillenen acımasız kuralları...

Jean Freustie, *Nouvelle Observateur* (Fransa)

Bu, hiç kuşkusuz ki çağımızın en büyük epik ozanlarından biri tarafından yazılmış büyük bir romandır.

Erik Östling, *Folklibraries* (İsveç)

İnce Memed, okuduğum en iyi kitaplardan biri. Sanıyorum klasiklerimizden biri

olacaktır.

Leif Zerne, *Dagens Nhyeter* (İsveç)

Yaşar Kemal'in eseri, büyük bir tual üzerinde her santimine ayrı titizlik gösterilerek hazırlanmış bir tablo gibidir.

Paul Theroux, *The New York Times* (ABD)

Bu kitapta halk şiirinin yalınlığı ve ışıklı gücü var.

Dagens Nyheter (İsveç)

Gür, dengeli, soluklu bir anlatım, gerçekle düş, mit arasındaki sınırları yıkıyor. Zengin, renkli, sinemaskop bir film, yazıyla sergileniyor. Şaşkınlık verici bir gösteri karşısındayız. Sergilenen, düşüncenin ta kendisi.

Jean-François Choix (Fransa)

Bir yaşam biçimini bir halkın portresi olarak böylesine veren bu romandan daha iyisi yazılamazdı.

The New York Times Book Review (ABD)

Olay örgüsü kabarıp durgunlaşan, kahramanlarının kişiliği keskin çizgilerle çizilmiş, dili arı, gösterişsiz, yerel renkleri yoğun, okuyucuyu sürükleyen güçlü bir eser.

Çince baskısının önsözünden

Parlak çizgileriyle, zengin, güçlü biçimiyle *İnce Memed,* bir yüzyılda ancak birkaç tanesine rastlanabilecek az bulunur romanlardan biridir. Büyüleyen, önemli, mutlaka okunması gereken bir kitap.

Hameen Yhteistyö (Finlandiya)

Dev bir roman. Yaşar Kemal'in roman kahramanlarında Tolstoy'un halkçı kişilerini buluyoruz. O bir görüntüyü dile getirirken insan kendisini o capcanlı görüntünün içinde buluyor. Böyle bir şiir gücüne bugüne dek Norveç romanında rastlanmamıştır.

Olav Nordra, *Morgen Bladets* (Norveç)

Anadolu gerçeğini bilen bir insanın usta işi anlatımı...

Tomas Polvall, *Helsingborgs Dagblad* (İsveç)

Billur gibi aydınlık bir roman. Rençârenk, baş döndürücü.

Helsingin San (Finlandiya)

Bu romanda sözlü edebiyatın sesi ve gücü var. *İnce Memed,* aynı zamanda evrensel edebiyatın bütün boyutlarına sahip. Ve o da *Don Kişot* gibi ancak en büyükler için açılan büyük kapıdan giriyor.

Pierre Pristsch, *Le Republicain Lorrain* (Fransa)

Bu romanın özellikleri açıklık, doğruluk ve yalınlıktır. Bunların yanı sıra zengin tasvirleri, karakterlerin ayrıntılı olarak çizilmesi ve lirizmi Yaşar Kemal'i çağdaşlarından üstün kılmaktadır.

Michael Austin, *Time And Tide* (İngiltere)

İnce Memed hem bir Homerik şiir, hem bir türkülü destan, hem bir sosyolojik belge, hem bir proleter epopesi, hem de bir serüven romanı olarak seriliyor önümüze. Yani bu eserde hem şiir, hem gerçek, hem düş, hem de aksiyon var. Bu roman öylesine zengin ve çekici bir bileşim ki, bütün çağların alüvyonlarını çekip bizi çok çağdaş bir ortaçağa atıyor. Bu çarpıcı hayat ve sanat bileşimi aynı zamanda anlatımda da kendini gösteriyor.

Jacqualine Piatier, *Le Monde* (Fransa)

ÖLÜMSÜZ KAHRAMAN

Bütün büyük yapıtlar gibi, Yaşar Kemal'in kitabının *(İnce Memed II)* da kendi coğrafyası, kendi düşsel ülkesi vardır, bölgelerini hemen tanıyıveririz. Ova ve dağ birbirinin özlemi içinde yaşar burada: Çukurova'nın insanları, yitirilmiş bir cennet gibi, mor gölgeli dağları özlerken, doruklardaki göçebeler de gizliden gizliye Akdeniz kıyılarının yumuşak ve sıcak tarlalarını arzularlar. Kemal'in freski "her zaman verimli" toprağın mucizesi için yakılmış bir türküdür. Alçakgönüllü mucizelerin kaynağıdır toprak, bağrında sakladığı basit bitkiler kendisi de balçıktan yaratılmış olan insanın yaralarına merhem olur.

Çiçeklideresi romanın odağındadır, burda her şey insan koşulunu dile getirir. Yaşar Kemal, basit insanlara beslediği alışılmış sevgiyle, özellikle köylüler üzerine eğilir, son derece uysal yaratılışlı, "ipek kadar yumuşak" insanlardır bunlar. Ama kimileri-görkemlilikleriyle birer roman örnekçesi oluştururlar-, kurnazlıkları ya da yetenekleriyle, atalardan kalma boyun eğmişliklerinden sıyrılmayı başarırlar: telgrafları taşı delen arzuhalci Deli Fahri; Yel Musa gibi koşarak haberleri bir çırpıda ulaştıran Tazı Tahsin, adamın düşüncesini ayak izlerinden okuyan Topal Ali. "Cellat" diye adlandırılan Kertiş Ali'nin çevresinde toplanan ordularıyla zulümlerini artırdıkça artıran ağalara kafa tutmayı yalnız bunlar göze alırlar. Mahmut ağa düşmanlarını atının nalları altında ezer, koca kabileleri yerlerinden kovdurtmaktan haz duyar: böylece Hamanlı'lar bataklıklara kadar sürüklenerek saz klübelerde sönüp giderler.

Azgın güldürülere tutkun olan bu ağalar arasındaki tek bağ, eşkıyaların kurşunları altında ölme saplantılarıdır, ölüm korkusuysa, Yaşar Kemal'in yazdığı gibi, "ölümün kendisinden de kötüdür". Yoksullar ayaklanacak, devletin temel direklerini yıkarak kendi egemenliklerine son verecek diye korku içinde yaşarlar: "Cumhuriyet eşkıyalara tapan köylülere bir ders vermesini bilecektir", der Murtaza ağa. Korkularının kaynağı, nerdeyse yaratıcısı -bütün kötülükleri onun üzerine yıkarlar hep- İnce Memed'dir. Oysa İnce Memed bir çocuktur. Yaşar Kemal'in bütün iyiliği bu "ufak tefek, boynu saman çöpü gibi ince" çocuğa, haksızlıklarla savaşan bu cin gibi oğlana, jandarma hatlarının gölgesinden bir güneş parçası gibi sıyrılan bu ele avuca sığmaz kaçağa geçmiştir.

Kovalandığına aldırmadan, Avşarlar'ın sazlıklarına gizlenerek "buğdayların ve acı çiçeklerin' kokusuna, sevgili Seyran'ının saçlarının anısına dalar. Bazı bazı savaşının sonucundan kuşku duyar İnce Memed: Abdi ağayı, Ali Safa beyi öldürmüş olmak neye yarar? Tarihin sonsuzluğu, yanmış dünyaların çölü karşısında, onların yok oluşu nedir ki? Yazgının anlamını eskiler -örneğin sarı keçi kabilesinden Battal ağa- dile getirir: yeryüzünde zulüm hüküm sürdükçe, ezilmişler umutlarını haksızlığa katlanamayanlara bağlayacaklardır. Kişi yüreğinde isyanla doğdu mu görev duygusundan kurtulamaz. İnce Memed hiçbir zaman rahatlığı seçemeyecektir.

Herkes için kırımlara, kıyımlara, aşağılamalara, sakatlıklara karşın, sonunda utkuya eren, korkunç yaşama gücünü cisimleştirir. Akıtılan kanlardan bıkarak ölümsüz çayırların tepelerinde silâhlarının gölgesinde uyuklayan eşkıya Rüstem'in, eşkıya Bayramoğlu'nun dinginliğini arzulasa bile, portakal bahçelerinde basit bir bahçıvan olmayı düşlese bile, söylenenin ışıktan giysisini bir türlü üzerinden atamaz.

İnce Memed'in serüvenleri geliştikçe -bu şiirsel açıların düzenlenişi Yaşar Kemal'in sanatını büyüleyici kılar- kitabın gölgeliklerinde değişik söylenceler (efsaneler) örülür. Anlatıya koşut olarak, kahramanlıklarının birkaç değişkesi verilir, bu değişkeler de onları yüceltir, onlara kutsal bir nitelik kazandırır. İnce Memed'i bakır geçidi pususunda yaralı bulduğumuz bölümden önce, Mustafa'nın şiiri kendisini ölümsüzlüğe ulaştırır.

Kitap söylence yüksekliklerine ulaşıyorsa, bunu aynı zamanda düşsel açılmala-

rına, Yaşar Kemal'in metnine kattığı görkemli tarihsel öğelere borçludur: Bağdat kapısında kellesi koltuğunda üç gün ya da üç gece savaşan Genç Osman, kendi ölümünü şiirle dile getiren Pir Sultan Abdal'ın öngörüsü. Bu hayranlık kuttörenlerinin etkisiyle, roman dünyası parçalanıverir. Dizginlerini koparan bu evrende, sınırlarını yitirmenin sarhoşluğuna kapılan yerle göğün taşkınlığı içinde, güzellik başına buyruk durumda, ayaklar altında dünyanın büyülü parçaların sürükler: dazlak haydudun tabutunu kelebek sürüleri kaplar, aynı sürü kurşunlara bana mısın demeden bir şimşek çakışı içinde silinip giden al atın koşusuna eşlik eder, aynı biçimde, ak gömlekli kızlar, cinler gibi havasıl, Akdeniz'in minare boyu dalgaları arasında yitip giderler. Yaşar Kemal bu yeniden diriliş izleğini çok sever. Sık sık söyler: her an, "**insan yaşama yeniden doğabilir**" ve İnce Memed günün birinde ölse bile, köylülerin yanında bir daha gelmemesiye söndüğü sanılan binlerce İnce Memed yeniden belirecektir.

Jean-Noel Pancrazi
(*Le Monde; Haftaya Bakış*, 22 Şubat 1987)

GÜNÜMÜZÜN HOMERİK ŞİİRİ

İnce Memed hem Homeros şiiri, hem ortaçağ türküleri, hem de bir proleter destanı ya da bir serüven romanı, hatta toplumsal bir belge niteliğini taşıyor. Yani ne şiir, ne gerçek, ne düş, ne de eylem bu romana yabancı değil. Her şeyden önce zengin ve ilgi çekici bir bileşim; bütün zamanların alüvyonlarını biriktirip çağdaşımız olan bir ortaçağ evrenine atıveriyor bizi. Kimi vakit kendimizi milas'ın içinde buluyoruz. Bir halk kahramanının doğuşuna, adaleti kendisi yerine getirdiği için dağa çıkmak zorunda kalan Akdeniz folklorunun yarattığı "onurlu bir eşkiya"nın oluşumuna tanıklık ediyoruz. Kimi vakitse bunun tam karşıtı, gündelik gerçeğe yaklaştırıyor bizi yazar. Atatürk devrimlerine karşın hâlâ feodal bir yapının ezdiği köylülerin yaşamını, mücadelelerini izliyoruz.

Yaz ayları için romanlar aranıyor: Ne harcanan mürekkebe ne de kâğıda değmiyen bir sürü kitap çıkmaktadır. Bu büyülü ve en doğal dünyaları dile getiren böylesine harika bir sevgi, ölüm ve isyan şarkısını görmezlikten gelebilir miyiz?

Jacqueline Piatier
(*Le Monde*, 8 Ağustos 1975)

HALKIN İÇİNDEN GELEN YAZAR

Türk yazarı Yaşar Kemal ile birlikte, büyülü bir dünyaya giriyoruz. İran'dan gelen minyatürlere çok benzeyen ve Uzakdoğunun belirtilerini getiren bir dünya. Bir zamanlar Yüce Kapı olan, en gerçek dışı bölgelerin girişindeyiz. «Bu toz halindeki, kara, yağlı, verimli ve durgun topraktan hergün bir başka biri çıkar. Başka topraklarda bitenlerden iki, üç, beş kez daha büyüktür bunlar» diye bizi uyarıyor yazar.

Yine de, bu olağanüstü toprağın sakinleri bir peri masalı yaşamıyorlar. Yaşar Kemal, romanında, memurların ve mülklerini daha da genişletmek isteyen büyük top-

rak sahiplerinin, köylerinden kaçıp tarlalarını terketsinler diye, köylüleri dehşete düşürmek için, yağma ve cinayetten kaçınmadıklarını gösteriyor. Yani sadece bir süsleme sanatına elverişli değil Yaşar Kemal'in romanı. Şaşırtıcı ve efsanevi bir doğanın çizgileri üzerine, sürekli olarak ezilmiş ve eski günlerinin anısı ölü bir yıldız gibi parlayan bir halkın boyun eğmişliğinin ve cahilliğinin kara motifi geliyor.

Ama, Türk köylüsünün katı gerçekliği ile bölgedeki olağanüstü evrenin arasında, başkaldırma derken yalnız kahraman Şahin Memed belirir ve yok olur. Kanatlı bir yarı-tanrı gibi, dağlar tepeler aşar, insanların yüreklerine yerleşir, en beter tuzaklardan kurtulur, en duyulmamış destanları yaratır. Şeytan gibi adının anılması yeter jandarmanın ve kötülerin yüzlerinin solması için, sadece varlığı yeter Vayvay köyünde köylülerin yeniden cesaretlenmesi için. Onların topraklarına el koymaya ant içmiş olan küçük despot Ali Safa Bey, sessiz bir direnmeyle karşı karşıya kalır. İnsanlar arasında insan, ama o yabani doğanın içine döndüğünde kendisine dokunulamayan ve o doğa tarafından korunan Memed, çok görünümlü gerçek bir mitoloji kahramanıdır. Gövdesi ve ruhuyla iki dünyanın baskısının ve onun açık seçik inkârının aracısı olan Memed, başkaldırma düşüncesinin, bir delice umut ya da gizli bir düs gibi ele geçmez ve yok edilemeyen direnme tohumunun kendisidir.

Kahramanının her yerde aynı anda varolma yeteneğinden yola çıkan Yaşar Kemal, romanını örerek, çok boyutlu bir öyküye ulaşmaktadır. Alegorik masal, Türk köylülüğü üstüne epik bir betimleme, serüven romanı... Tüm bunlar, hep birlikte Şahin Memed'in içinde bulunmaktadır. Metin zenginliği, onu, her birimize seslenen zaman-ötesi büyük klasiklere yaklaştırmaktadır.

Olay, bu yüzyıl başında Mustafa Kemal reformu sonrasında Türkiye'de geçmektedir. Büyük Türk gazetesi *Cumhuriyet*'in yazarı olan Yaşar Kemal, gözlerini ülkesinin tarihinden çevirmemektedir. Ve yine de, naif halk resimlerindeki gibi, anlatı, zaman ve uzayın elinden kurtulmakta, kendi kendine yeterli olmaktadır. Çünkü özgürlükten söz etmektedir yazar ve dünya dünya olalı beri bu dil sınır tanımamaktadır. Bölümlerin, canlı renklerle bezenmiş tablolar gibi birbirini izlediği büyük bir kitapla karşı karşıyayız. Usta bir kitapla karşı karşıyayız. Usta iz sürücü Adem'in çalılar ve bataklıklardan oluşan bir dekor içinde, ele geçmez al atı, kimi zaman «uzun ayaklı yeşil kuş»u, kimi zaman da «hüzünlü kara gözlü dişi geyiği» kovaladığı, o masalımsı av sahneleri unutulamaz.

Yaşar Kemal'in yazı biçimi yoğun, sıkı ve kalabalık. Anavarza vadisinin şu görüntüsü: «Yumuşak topraktan yavaşça kalkan koku, sıcak havaya, taşlara, otlara, insanlara, böceklere, kuşlara yapışıyor.» Kalemin ucuyla bulunan bir sığınak, halka geri verilen soluğudur bu vadi. Kendi ülkesinin canlı özüyle birlikte (toprak ve onu ekip biçenler) bir yazarla bu tanışma, Şahin Memed'in serüvenlerini bir kahramanlık destanına dönüştürüyor, halkın, belleğiyle birlikte, başkaldırma sevincine kavuştuğu bir destan. Edebiyatın en büyük onuru için.

Michel I.Makarius
(Çeviri 3 Ekim 1976 günlü *Cumhuriyet*'te yayımlandı)

İNCE MEMED IV

Otuz iki yıl gibi büyük bir zaman dilimi içinde yayımlanan dört cilt *İnce Memed*'de Yaşar Kemal hep aynı üslubu, hep aynı roman tekniğini kullanır. Bu yıllarda yazdığı öbür romanlarda anlatı biçimi değişir, *İnce Memed*'lerde hep aynı kalır: Hep o çocuksu, hep o masalsı anlatım; anlatıcı ile anlatılanlar hep aynı dünyanın insanlarıdır sanki; sanki özdeşleşmişlerdir, dilleri aynıdır, dünyaya bakışları aynıdır, inançları aynıdır, aynı mucizelere inanırlar... Yaşar Kemal "tükürmüşüm sizin romanınızın kuralla-

rının içine" demektedir halkını anlatabilmek için -hatta daha fazlası için- halkını savunmak, halkının çektiklerini dile getirmek ve halkına umut vermek için. "Başkaldırı"yı temel ilke yapmış bir romancının roman kurallarına başkaldırmasını olağan saymak gerek.

Yaşar Kemal, *İnce Memed*'lere özgü bir roman anlayışını bilinçle kullandığı içindir ki Müslüm gelince zor durumdaki Memed'in "Başının yöresinde dönen kuşlar sevinç içinde şakıdılar." (s.25); İnce Memed'in atı diye uyuz bir atı kurşuna dizdikleri zaman, "Şafağa karşıydı, köprünün üstündeki yüksek tepenin yamacından on iki ak libaslı kişi ışıklar içinde balkıyarak aşağı indiler, köprüye ayak basar basmaz da İnce Memed'in atı ayağa kalktı, derin bir uykudan uyanırcasına silkindi, ışık içindeki adamlar ona yaklaşırlarken, şaha kalktı, burun delikleri şişti, ön ayakları göğü döğerek üstüste kişnedi. (...) ... yürüdüler, dağlara doğru çekildiler gittiler. Orada, köprünün gözünün altında atın kurşuna dizildiği yerde küçücük, arada sırada sert çakan bir ışık kaldı." (s.197-198); İnce Memed yeniden eşkiyalığa dönünce, "Başında o sarı ışık dönüyor, şavkıyor, savruluyordu." (s.300); Anacık Sultan'ın İnce Memed'e giydirdiği gömleği "... giyenlere hiçbir hastalık yaklaşamazdı. Onlara kurşun işlemez, onları kılıç kesmezdi. Bu gömleklerden giyenler bilcümle kötülüklerden arınırdı. Onları ateş yakmaz, su boğmazdı. Kollarındaki zincirler kendiliğinden sökülür, mahpushane duvarları bir bakışta yıkılırdı." (s.320); Anacık, Sultan, kestirdiği geyiğin köyün fıkaralarına dağıtılmasını isteyince, "Kayalar çatırdamağa, aralarındaki taze, buğulu mavili çiçekler, bir uçtan bir uca silme çıkmağa başladı." (s.322); Anacık Sultan gömülürken, "Bu sırada ölünün üstüne ak bir bulut geldi durdu, o her zaman ocağın üstünde salınıp duran bulut." (s.485) ve "O ak bulutla, o üç kuş doruğun üstünde süzüldüler kaldılar. Gecede bir yıldız kümesi dönerek, ışıkları savrularak doruğun üstüne indi." (s.486)... Yaşar Kemal mi yazıyor, halk mı söylüyor, karışır birbirine. Ve bütün *İnce Memed*'lerde Yaşar Kemal bilinçle yapar bunu.

Yaşar Kemal, roman kurallarına aldırmadığı için ya da *İnce Memed*'lerin kurallarını kendi koyduğu için, romanın akışını aksatacağını bile bile Bayramoğlu'nun nasıl eşkiya olduğunu, Şakir Bey'in zenginliğinin kökenini anlatmaya başlar.

Yaşar Kemal, *İnce Memed*'lerin klasik romanın alışılmış kalıpları içinde yazılamayacağını çok iyi biliyor; darda kaldıkça durmadan mit yaratan, yarattıkları mitlere sığınan, bunu bir savunma aracı, bir yaşama bağlanma aracı olarak kullanan insanların yaşamlarını günlük yaşamın mantıki düzenine bağlı kalarak anlatamayacağı için, gerekince, düşle gerçeği içiçe veriyor. Usta-ca.

Yaşar Kemal, düşle gerçeği içiçe verme yöntemini, İnce Memed'in eşkiyalığı bıraktıktan sonra yaşadığı korkuyu anlatırken de kullanıyor. Sanrı (hallucination), biliyoruz, "uyanık bir kişinin, kendi dışında var sandığı ama gerçekte yok olan olguları algılaması"dır. İnce Memed, 101. sayfada, bir kebapçıda bir adam görür. "Memed, adamın kendisini bir iyice tanıdığını, tanıyınca da şaşkınlıktan küçük dilini yuttuğunu anladı." Memed'in bu adamla kovalamacası 292. sayfaya kadar sürer. Hürüce, Memed'e "Oysa öyle bir adam yokmuş." der; Memed, 300. sayfada eşkiyalığa döner ve "o adam" bir daha görülmez. Burada Yaşar Kemal'in romana getirdiği yenilik, sanrı ile gerçek olayı birbirine karıştırmasıdır: 139. sayfada "o adam"ı Memed'den başka Abdülselam Hoca'yla "kapıdan çıkmakta olan kadınlar" da görür; 223. sayfada, "o adam", "üç el kurşunu arka arkaya atın tam alnının ortasına" boşaltır; 224. sayfada Memed'le Zeki Nejad "atın koşumunu çözdüler, eyeri Memed, heybeyi, dizgini, bellemeyi öğretmen aldı, eve doğru yola düştüler."

Yaşar Kemal, Memed'le "o adam" ilişkisinde sanrı ile gerçeği birlikte vererek sayfalar boyu süren bir gerilim sağlıyor.

Memed'in atı vurulduğu zaman öğretmen Zeki Nejad'a, "... bu Şakir olacak köpek kan içici bir insan kasabıdır. İşte ilk önce senin başına geldi. İlk seni öldürtmek istedi. Seni öldürerek bana gözdağı vermek istedi." dedirterek okura bir ip ucu veriyor. Memed, dağlara dönünce, kasabanın o alışamadığı ortamından uzaklaşınca, tedirginliğinden kurtulunca, "o adam" dan da kurtuluyor.

Yaşar Kemal, ağaların, jandarma subaylarının, mebus Arif Saim Bey'in tutkularını, ikiyüzlülüklerini, korkularını, mal mülk düşkünlüklerini gözler önüne sererek 1930'lu yıllardan bir kesit verirken mizahı bir silah gibi kullanıyor. Köylülere de eleştirel bir tutumla yaklaşıyor, onları idealize etmiyor, ama bu hiçbir zaman mizaha dönüşmüyor.

İnce Memed 4'te dil, büyük yazıcı ustalığıyla kullanılmıştır.

Bu kitapta Yaşar Kemal'in bir buluşu var, çok sevmiş onu, belli, üç kere tekrarlıyor: "Her bir su o kadar aydınlıktır ki, sanki akan su değildir de ışıktır. Dibine kitap düşse okunur." (s9). Bir sayfa sonra: "...Ve sularının dibine Kur'an düşse okunur." ve 487. sayfada: "... göller aydınlanır, diplerine Kur'an düşse okunur."

Doğa'dan, Ferhat Hoca'dan, Memed çocuktan, Molla Duran'ın öteki ağalardan ayrılan yanlarından söz edemeyeceğim, çünkü yazı çok uzadı. Bir cümleyle bitireyim: Türk halkının 1950 yılında, çeyrek yüzyıllık bir siyasal iktidarı niçin değiştirdiğini anlamak için toplumbilimsel incelemeler okumak elbette gereklidir, elbette yararlıdır; ama bence *İnce Memed 4*'ü, bu, resmi tarihin dışında yazılmış romanı okumak, bu iktidar değişiminin nedenlerini anlamak için yeter.

Fethi Naci

(Bir Hikâyeci: Sait Faik, Bir Romancı: Yaşar Kemal, İst. 1990)

DAĞIN ÖTE YÜZÜ

DÜNYA BASININDA ORTADİREK

Yunanlı Kazancakis gibi Yaşar Kemal de halkının ruhunu bütün çıplaklığıyla açıklıyor ve çarpıcı bir gerçekçilikle geleneklerini ortaya seriyor.

Annie Brierre, *Nouvelles Litteraires* (Fransa)

Buna dikkati çekici bir eser değil, bir şaheser demek daha doğru olur.

Bulletin Critique du Livre Français (Fransa)

Türk romancısı Yaşar Kemal'in *Ortadirek* romanı edebiyatın büyük insan manzaralarından biridir. Bu roman aslında *Savaş ve Barış* ve *Moby Dick* boyutunda bir eserdir.

Michel Cournot, *Le Monde* (Fransa)

Ortadirek, yazarın dünyaca ünlü *İnce Memed*'i gibi bir destan değil, bu romanda, boğaz tokluğuna yaşayan insanların yaşam mücadelesi anlatılıyor.

The Times (İngiltere)

Yaşar Kemal'in romanı, Tolstoy'un çapına ve Dickens'in canlılığına sahiptir.

Lena Jeger, *Manchester Guardian* (İngiltere)

D.H. Lawrence'in Verga çevirisinden bu yana İngilizceye *Ortadirek* destanı kadar güçlü bir yapıt çevrilmemişti.

R.C. Churchill, *Birmingham Post* (İngiltere)

Mükemmel bir biçimde yazılmış ve aynı yetkinlikle Thilda Kemal tarafından İngilizceye çevrilmiş Türk romanı *Ortadirek,* dramı ve mizahı başarıyla biraraya getiriyor.

J.H.C. Laker, *Yarmouth Mercury* (İngiltere)

Batı dünyasında artık gerçekçi romanlar pek yazılmıyor. Bu dönem gerilerde kaldı. Oysa bu gelenek doğu dünyasında sürüp gidiyor. Bunun en büyük örneklerinden biri, çağdaş Türk edebiyatının en büyük yazarlarından Yaşar Kemal. Çağımızda örnekleri pek bol olmayan güçlü ve soluklu yazarlardan biri...

Paul Gottlieb, *The Gazette* (Kanada)

Meryemce'nin soluğunda alıp veren o Karacaoğlan türküsü, gene onun dilinde, yeniklerin, susukların üzerinden, yaşanmış nice yılların, eskimemiş nice umutların, boşa çıkmış direnmelerin, savaşların, yenilmelerin, kahredici çaresizliğin üzerinden akıp gider. O ses, yaşamanın içinden sızan deneylerle, bilgece bir sevinç, bir yaşama sevinci ezgisiyle duyulur. Meryemce, "İndik ya," der. "Geldik ya!"

Sofokles'in trajedilerini besleyen o çok görmüş geçirmiş yaşlıların deneylerle dolu sesidir bu. Anadolu'nun sesidir bu.

Ceyhut Atuf Kansu, *Varlık*

Yaşar Kemal, 372 sayfa boyunca sadece bir inişin hikâyesini anlatmıştır. Ölmemek için yürümek, pamuk toplama zamanını geçirmemek için Çukurova'ya yetişmek zorunda olan bir ailenin romanı. *Ortadirek,* Türk romanında bugüne kadar aşılmamış bir ustalıkla yazılmıştır.

İlhami Soysal, *Akis*

İnce Memed'deki bütün okuyanları içinden saran "baş kaldıran insan" macerası yerine, burada, "yıkılmadan mücadele eden insan" var. Belki çok hareketli konusunun *İnce Memed*'e kazandırdığı ilgiyi önce göremeyecek ama, *Ortadirek,* Yaşar Kemal için bir düşüş değil, bir yükseliştir.

Rauf Mutluay, *Kim*

ORTADİREK

Bugüne kadar okuduğum en mükemmel Türk romanıdır *Ortadirek.* Hiçbir romanımızda, belirli şartlar içinde yaşayan, belirli bir tarihsel ve sosyal zamanın "Türk insanı"nın böylesine somut, böylesine derinliğine; tabiatın böylesine zengin, canlı, kıpır kıpır verildiğini hatırlamıyorum. Değişik olaylar ve kişiler karşısındaki tepkileriyle ve ana-oğul, gelin -kaynana, karı-koca ilişkileri içinde durmadan netleşen, ayrıntılarla beslenip ete kemiğe bürünerek ortaya çıkan üç insan (Meryemce, Ali ve Elif), bütün karmaşıklıklarıyla, bütün canlılıklarıyla, bütün sahihlikleriyle, ilkel tarımsal üretim düzeyindeki Türk köylüsünü unutulmayacak bir biçimde somutlaştırmaktadır.

459 sayfalık roman boyunca, romandaki kişilere romancının bir "yama" yaptığını göremezsiniz; anlattığı çevre hakkındaki geniş bilgisini, buzulların suyun içinde kalan, ilk bakışta görünmeyen büyük kısmı gibi, görmez, sezersiniz. Bunun içindir ki kişilerinde, çoğu "köy romanları"nda gördüğümüz yalınkatlık yoktur. Birtakım romanlarda önceden tasarlanan kaba şemaların yalınlaştırdığı, akla kara haline getirdiği kişiler, *Ortadirek*'te, bütün ilkelliklerine, cahilliklerine rağmen, insan olmanın karmaşıklığı içindedirler: Öfkeleriyle, sevinçleriyle, umutlarıyla, umutsuzluklarıyla, düşleriyle, hataları ve sevaplarıyla. Yaşar Kemal'in bu üstün başarısını, öyle sanıyorum, Önsöz'ünün son cümlesi açıklıyor: "Bu üçlü benim yaşantım ve tanıklığımdır"

Romancılarımız, toplumsal gerçekliğe, genellikle, iki yöntemle yaklaşıyorlar: Ya Yaşar Kemal gibi yaşantısından ve tanıklığından, yani insanlardan yola çıkarak, ya da kimi romancılarımız gibi tarihsel araştırmaları, birtakım eserleri inceleyerek. Kitaplardan yola çıkmanın da bir yararı var elbette: Sağlam verilere dayanmak, yorum yanılgılarından kaçınmak, vb. Ama bu yarar, genellikle, bir zararı da sürüklüyor kendisiyle birlikte. Bakıyorsunuz, edebiyatın kendine özgü ifade aracı olan imajın (geniş anlamda "imaj") yerini toplumsal bilimlerin ifade

aracı olan kavramları alıvermiş; imaj alıp başını gitmiş romandan, imajlarla birlikte insanlar da. (Son zamanlarda memleketimizde böyle eserlere "Roman değil" denmiyor da "Türk romanı" deniyor. Ve romandaki "insansızlık", romancının işinin üstesinden gelemeyişiyle açıklanmıyor da, "Bizde batıdaki gibi bireyler yoktur ki!" denerek toplumsal şartlarla açıklanıyor! (Zavallı "toplumsal şartlar"; çekmedikleri kalmadı "toplumcu"larımızın ellerinden!)

İnsanlardan yola çıkan romancı, "yaşantısını ve tanıklığını" sağlam bir dünya görüşü ve usta işi bir roman tekniğiyle birleştirebilirse ortaya olumlu bir bileşim çıkıyor. *Ortadirek* gibi.

Fethi Naci

(*Bir Hikâyeci: Sait Faik, Bir Romancı: Yaşar Kemal,* İst. 1990)

FRANSIZ BASININDA YER DEMİR GÖK BAKIR

Sözlü halk edebiyatıyla ilişki içinde edebiyata doğan Yeşar Kemal, durmadan şiirsel imgelemle "yaşanmış"ın tadını birleştiren büyük bir ustadır.

Hubert Juin, *Le Monde,* 1.7.1977

Yaşar Kemal'in özgün, becerikli ya da bilge bir anlatıcıdan çok daha başka bir şey olduğunu bir kez daha kabul etmek gerekir. Kişileriyle öyküleri arasında hiç mesafe olmaması, belki de yazarlığının sözlü halk edebiyatıyla ilişki içinde doğmuş olmasından kaynaklanır. Yazar ve halkı sanki gerçekten tek bir bütünmüş gibi, kişileri de anlatımı da aynı şiirsel imgelemi ve aynı büyüleyici çekiciliği taşır.

Journal de Centre, Haziran 1977

Kaşarlanmış kentliler, beton ve ziftle bütünleşmiş kişiler bu kitabı açmasın, anlayamazlar. Geometrik kafalar, en yakın ufuklarından ötesini göremeyen mantıkçılar bu kitabı açmasın, anlayamazlar. Ama toprağa ve gökyüzüne kenetlenmiş köylünün sert yaşamını düşleyebilenler, bir gemiye biner gibi binsin bu demirden toprağa, bizlere sonsuza dek yasak edilmiş bu serüveni yaşasınlar.

M. Rieux, *Que Lire,* Eylül-Ekim 1977

Çağdaş roman temposu içinde törelerin ağır yükü, klan dayanışması, köylülerin "dervişliği", Üçüncü Dünya köylerinin yoksul evlerinin her şeye karşı varolan sıcaklığı, *Yer Demir Gök Bakır*'daki kadar kandırmacasız bir sevecenlikle pek az söylenmiştir.

Yaşar Kemal'in romanları halk destanları gibi okunur. Bu destanlarda kahraman, acı çekerken, neşelenirken, bütün bir köyü ya da aşireti simgeler. Bu destanların göğünde Memed gibi gönüllü, Taşbaş gibi olanların farkına varmayan birtakım yıldızlar birden belirir; baskıya, devlete, polise, ağalara karşı özgürlük mesajlarını iletince de yokoluverirler.

Yves Thoraval, *Europe,* Ağustos Eylül 1977

Taşbaş'ın yazgısı değildir bu öyküde önem taşıyan. Yalak'ın öyküsü kolektif bir destan biçiminde gelişir. Yaşar Kemal'in, sayısız nüanslarını halk destanlarına çok yakın bir anlatımla oya gibi işlediği bu dünyanın büyük zenginliği de bundan gelir. Köylülerin dayanıklılığı ve gücü, güçlerinin sırrı bu zenginlikte yatar.

Hedi Dehoukar, *Afrique-Asie,* 23.1.1978

Bize öz temposunu, insanlara karşı acımasız bir toprağın temposunu kabul ettiren büyük bir kitap...

Pierre A. Willemart, *L'Actuel* Bruxelles, Nisan 1977

Yaşar Kemal Türkiye'den, güçsüzlerin güçlülere karşı savaşından, baskıya karşı koyan ve böylece yoksul, onurlu insanların gözünde azizleşen efsane kişilerinden söz edince dış dünyanın çılgınca koşuşturması birden durur. Birden bu barok kişilerin harikulade serüvenlerine kapılırsınız, yazarın iyi

bildiği köylülerin sözlü geleneğine dalar, acımasız gerçekle efsane arasında gider gelirsiniz. Yaşar Kemal ya da bir halkın dehası.

Martine Bauer, *Le Matin de Paris*
10.6.1977

DÜNYA BASININDA ÖLMEZ OTU

Bu sürükleyici ve sevecen roman... manzaralarıyla, karakterleriyle ve çok insancıl sesleriyle çok zengin bir yapıt.

Kirkus Reviews

Bir kere daha Kemal, bize kendi halkının güçlü ve nefis öyküsünü getiriyor. Onların sıkıntılarını, vahşi bir toprağı, yaşabilmek için mücadele edenlerin düşlerini...

Publishers Weekly

Aklımızın alabileceği kadar gerçekçi ve ürpertici bir Üçüncü Dünya köyünün anlatımı bu.

Saturday Review

Kemal verimli, canlı ve aynı zamanda rapsodik...

The Wall Street Journal

Bir halkın ve bir yaşam biçiminin portresi olarak bundan daha iyisi ortaya konulamazdı.

The New York Times Book Review

Kemal, gerçekten dünyanın en büyük romancılarından biri. Kitabı da bunu kanıtlıyor. Bir kırsal sahneyi canlandıran yeteneği ve karakterleri canlı tutması çok dikkate değer.

Webster College

Hiçbir yabancı etki altında kalmayan romancı, Türk geleneklerinden esinlenmektedir. Kitabında, ancak doğulu masalcıların büyüleyici niteliklerinde rastlanan bir soluk vardır. Yüzyıllardan beri yalnız mevsimlerin düzenlediği bir varoluşa çağdaş yaşam karıştığı zaman bu inandırıcı olmaktan uzak bir dış müdahale gibi kalmaktadır. *Ölmez Otu* patetik, acı ve güçlü bir romandır. Yaşar Kemal ise kuşkusuz sesini Anadolu sınırlarını aşarak duyurmaya başlayan bir Türk yazarıdır. Türkiye'nin birkaç şairi dışında, edebiyat alanının kuraklığa bırakılmış olduğunu sanıyorduk. Bu belki yeniden doğuşun bir işaretidir. Dikkat etmemek büyük bir hata olabilir.

Michel Deon, *Journal de Dimanche*

ANA TOPRAĞIN ROMANCISI

Ölmez Otu harika bir kitap: Yaşam dolu, güç dolu, coşkulandıran, sevince boğan, okuyucunun dünyasına yeni dünyalar katan bir roman. Hani nerdeyse, bu ana topraktan fışkıran yazarın yanında, bizim tüm romancılarımız apartman saksılarında yetişen bitkilere benzediler. Bu ana toprak Türkiye. Toprağıyla, iklimiyle, insanlarıyla. Ama bu toprak, aynı zamanda, tüm dünya. Fransız okuru için Türk edebiyatı, dünya edebiyatları arasında oldukça alçakgönüllü, küçük bir yer tutuyor. Ama işte sanki çok uzaklardan -yalnız mesafe olarak değil, zaman olarak da uzaklardan- gelen bir yapıt: Gerçekçi ve epik bir roman. Hani 18. ve 19. yüzyıllarda Fransa'da ve İngiltere'de yazılmış olup da artık günümüzde bir türlü yazılamayan romanlardan... Bizlerin yitirdiği anlatım geleneğini ne mutlu ki Yaşar Kemal bulmuş. Ya da şöyle diyelim: Tarihi ve politikayı altüst ederek, yirmi beş otuz yıl sonra Yunanlı ozan (Homeros) susmuş ve söz sırası Truvalı ozana geçmiş.

Roman, Toros'un yoksul köylülerinin yıllık göçünü sergiliyor. Mevsimi geldiğinde köylerini bırakıp, pamuk toplamak için ovalara inerler. Çukurova'nın düzlüklerinde yaşam ve çalışma koşulları çok güçtür: Korkunç bir sıcak, ısırdıkları yeri yaraya çeviren sivrisinekler, toprağı çatlatan kuraklık ve zaman zaman da toplanmış bembeyaz pamuğu pisleten yağmur çamur fırtınaları. Ve pislenen pamuğun değeri düşük olur. Ve köylüler topladıkları pamuğun ağırlığına

göre toprak ağalarından gündelik alırlar. O köylüler ki sazdan yapılma barakalarda yaşarlar, ekmeği suya katık ederler. Ve sanki bütün bunlar başka bir yüzyıldaymış gibi gelir bizlere. Çukurova'da traktör, uçak ya da otomobil bilinmeyen şeyler değildir...

Yaşar Kemal, bu dünyayı, ne bir acımaya ne de öfkeye kapılmaksızın yaşar kılıyor. Dolu dizgin birbirini izleyen olaylar kendiliğinden konuşuyor. Aynı köyden gelmiş küçük bir toplumdaki kişiler aracılığıyla çeşitli temaları izleriz... Memidik... Sefer... Taşbaş... Uzunca Ali...

Taşbaş'ın sonu n'olacak? Köklü halk inançlarıyla saçma sapan boş inançların ve İslâm dininin birbirine karıştığı bu ortamda Taşbaş'ın o acayip azizliği nereye dek sürecek? Ali yaşlı anasını bulacak mı? Memidik şerefini kurtarmak için Sefer'i öldürmek yürekliliğini gösterebilecek mi? Ancak daha bunlar gibi alabildiğine yalın, yalınlıkları içinde sonsuz güzel bir sürü küçük öykü var. O harika, küçük Hasan, servet'e yani yirmiyedi kibrit kutusuna kavuşmak için neler yapacak? Oraların en güzel kızı, kendini nasıl Memidik'e verecek? İpe dizilmiş buğday daneleriyle horoz nasıl yakalanır? Ya da ne bileyim, bunlar gibi bir sürü şey... Okunacak öyle çok şey var ki. Ve okurken eğleniyorsunuz, üzülüyorsunuz, öfkeleniyorsunuz ve her şeyden heyecanlanıyorsunuz. Yaşar Kemal halk masallarındaki kısa öykülerden, epik anlatıma geçiyor. Gerçek olaydan ağızdan ağıza büyüyerek varlığını sürdüren olaya; gerçekten, gerçek dışına ve düşe geçiyor. Bu geçişleri de bağırıp çağırmadan gerçekleştiriyor. Toprak, gökyüzü, kuşlar, bitkiler kişileri sarmalıyor ve her sayfadan kimi zaman hoşa giden, kimi zaman tedirgin eden kokular yükseliyor. Ve insanlar yalınlığının ve ilkelliğinin gerisinde Yaşar Kemal bize temel duyguları iletiyor: Tutkuyu, isteği, korkuyu, onuru ve nerdeyse barbar sandığımız onca uzaktaki köylüleri kardeşimiz bacımız kılan yumuşaklığı...

Yaşar Kemal 55 yaşında. Gazetecilik yapmış, ülkesindeki politik kavgaya katılmış. Bu Fransızcaya çevrilen beşinci kitabı. Yani öyle çiçeği burnunda ya da güncel yaşamdan uzak bir romancı değil. Ne yaptığını biliyor. Gökyüzündeki kartalları, pamuk tarlalarını, topraktaki domatesi, hayvan leşine üşüşen sinekleri gözümüzün önünde canlandırmamızı sağlayan güçlü bir yeteneği var. Ancak bundan da ötede, en önemli yanı yok olabilme, silinebilme yeteneği. Fazladan ne bir yorum, ne bir yargı, ne de yazar ukalalığı.

İşte Akdeniz'in kucağında, Akdeniz tatil köylerinin yanıbaşında dünyanın hızına ayak uyduramayan, tarihle yarışan bir toplumun içler acısı yaşamı. Kitabı okuyup bitirdikten sonra üzerinde düşünüp düşünmemekte, anlatıcının o müthiş gücüne kapılıp kapılmamakta özgürsünüz... Uzunca Ali'nin yaşlı anası Meryemce'nin yaşama sunduğu harika bir türkü var: Yaşama ve yaşamın tüm zenginliklerine. Özellikle de yaşamın en değerli varlığına: İnsanoğluna.

Bu türkü aynı zamanda tomurcukları açan, hayvanları yaşatan, uçsuz bucaksız gökyüzündeki yıldızları var eden ve içimizi ısıtan bir aşk çığlığıdır. Münevver Andaç'ın çevirisinin, kitabın aslına ne denli sadık olduğunu elbette bilemem. Ancak, büyük bir tadla okunduğunu belirtmeliyim.

Robert Kanters. Çev. **Zeynep Oral**
(*Le Figaro*, 11 Haziran 1978

ÖLMEZ OTU

Bunca sıkıntının içinde, bunca yoksulluğun arasında kendine kurtarıcı, dayanak arayan Çukurova köylülerinin umududur *Ölmez Otu.*

İlk bakışta Yaşar Kemal'in hep aynı çevreyi ve aynı insanları anlattığını sanırsınız. Büyük ölçüde de doğrudur bu yargınız ama o ayrıntılara inen bir anlatım tekniğine ve gücüne, romancılık yöntemine sahip olduğundan bu aynı çevre sıkmaz sizi.

Ölmez Otu genel çizgileriyle özetlenirse Çukurova'da pamuk toplayan ırgatların, yoksul köylülerin dramıdır.

Yaşar Kemal insanların yaşam serüvenleriyle doğanın kuvvetleri arasında da usta bir ilişki kurar.

Bir romanda yapılan tasvirlerin gerilimi ustaca dengelenmezse ayarlanmazsa bir süre sonra okuyucunun ilgisini yitirir. Yaşar Kemal tasvirin gerilimini o kadar ayarlar ki nice uzarsa uzasın fire vermez.

Yaşar Kemal'in romanlarından çıkarılacak birtakım sorunlar bilimin ışığında değerlendirilmelidir. Söz gelimi köydeki cinsel düzenin ne olduğu konusu gerçekçi bir açıdan onun romanlarında ele alınır. Ve cinsel özgürlüğün nasıl anlaşıldığını gösterir.

Çok zaman düzyazının şiirini yazar Yaşar Kemal. *Ölmez Otu*'nda da kartal imajı ve Çukurova'yı anlatırken kullanılan sözcükler ondaki bu yanı ortaya koyar.

Yaşar Kemal, *İnce Memed*'den bu yana özellikle *Ölmez Otu*'nda köylüyü ekonomik koşulları içinde, ortamında dünya görüşüyle vermeye çalışmıştır.

Ölmez Otu, Yaşar Kemal'in ustalığının damgasını taşıyan romandır. Birçok özelliklerinin yanısıra psikolojik romanın kapılarını da açmıştır.

Bu roman onun yalnız kendi usta yeteneklerinin nitelikleriyle değil, çağdaş romanın özelliklerinden de yararlanarak yazdığı en usta romandır.

Doğan Hızlan

(*Yazılı İlişkiler*, İst. 1983)

DAĞIN ÖTE YÜZÜ ÜÇLÜSÜ

Yaşar Kemal'i üne ulaştıran ilk eseri, *"İnce Memed"* en genel anlamda mitik bir romandı: Sadece yazarın mitik bir olayı, mitik bir teknikle anlatması bakımından değil, romanın, okurlarıyla birlikte bir miti paylaşması bakımından da. Kitabın, okur kitlesinde hâlâ süren popülerliği, bu geniş "arketipsel" gücünden ileri geliyordu. *Ortadirek* üçlüsü aşamasına gelindiğinde, Yaşar Kemal, *İnce Memed* bilincini, Türkiye toplumuyla birlikte aşmıştır. Gene Çukurova ve çevresi köylülerinin mit dünyalarını ele alır, ama romanlardaki mit, okuru bu miti paylaşmaya değil, bu dünyaya teorik bir gözle bakmaya çağırmaktadır. Teorik bakışı Yaşar Kemal kendi yerleştirmez romanlarına; ama okur olarak bizim hikâyeye bakacağımız pencereyi buna göre biçimlendirir.

Ortadirek, 'fiziksel' ayrıntının en fazla ön plana çıktığı roman olması bakımından bir yanıyla yazarın natüralizme de en fazla yaklaşan eseridir. Fakat bu fiziksel ayrıntılar Yaşar Kemal için bir amaç değil, asıl geçmek istediği temayı sağlamlaştırmak için gerekli bir araçtır. Sırtında anası Meryemce'yi taşıyan Ali'yi seyrederken, bu yükün ağırlığını, Ali'nin sırtının acısını fiziksel olarak duyduğumuz oranda, çevrenin mitik dünyası da bizim için tartışılmaz bir gerçeklik olmaya başlar. Bu 'fiziksel' koşullarla bu metafizik dünyanın zorunluğu birliğini kavrarız.

Ortadirek kendi içinde tutarlı bir küçük başeserdir; kendine koyduğu sınırlarla, kusursuzdur da. Aynı şeyi, *Yer Demir Gök Bakır* için söyleyemeyiz. Ama bu romanının kusurluluğunun anlaşılır nedenleri vardır. *Ölmez Otu*'nda tamamlanacak büyük temaların hazırlığı burada yapılır; bir bakıma, daha büyük bir romanın atölyesi gibidir. *Yer Demir Gök Bakır*'ın ilk yarısında sahneyi dolduran Koca Halil'in zihninden geçenlerle mitik dünyanın bireysel mekanizmalarını, yakından gözlemler, izleriz. Köyün nesnel sorunlarını yazar bize sezdirir,

ama bu sorunların "dışsal" anlatımının banalliğine düşmez. Koca Halil'in düşündürdüklerinde ise, bu nesnel sorunlara karşı özel tavır alış biçimleri sergilenir. Romanın ikinci yarısına geçilirken, önceleri tek tek, bireysel zihinlerde işleyişi gösterilen mitik mekanizmalar kolektifleşir. Köylülerin düşünce akışları mitik bir koro gibi seslendirilir. Sonuç, köylünün Taşbaşoğlu'nu oybirliğiyle 'ermiş' seçmesidir.

.....

Bu temeller *Yer Demir Gök Bakır*'da anlatıldığı için üçüncü romana geldiğinde aynı dolambaçlı yolu izlemesi gerekmez Yaşar Kemal'in; artık düze çıkmıştır. İki roman boyunca kurmuş olduğu dünyada rahatça gezinir, malzemesini mümkün olan en artistik biçimde kullanır. Bu kitapta da bireysel mitler vardır; öncelikle Memidik'in miti. Kolektif mit de bir yandan sürer.

.....

Yaşar Kemal'in bireyleri, aslında bireyleşmemiş kişilerdir. Kapitalizm öncesi bir topluluğun üyeleri olarak, böyle olmaları gerekir zaten. Dolayısıyla onların "iç dünyaları" dediğimiz şey de, gerçekte bir 'dış' dünyadır, ideolojidir. Bu anlamda, Yaşar Kemal'in romanlarının asıl protagonistinin, bu ideoloji olduğu söylenebilir. Somut kişiler ideolojinin taşıyıcısı olarak vardırlar; ideolojinin dışlaştığı uğraklardır, onlar. Ama aynı zamanda, cansız ve somut da değillerdir. Böyle olsalar, ideoloji kendisi de koflaşır, inandırıcı olmaktan çıkardı. İdeoloji ve kişiler, karşılıklı olarak birbirini niteler, tamamlar, tanımlar. Ve ideolojinin içinde aktığı bütün kanalları kullanır Yaşar Kemal: Bireysel düşler, hayaller, kolektifleşen mitler, aynı zamanda da bütün bu elle tutulmaz akışımların içinde somutlaştığı, estetik bir boyut kazandığı folklor, Yaşar Kemal'in anlatım araçlarıdır. Folklorla Yaşar Kemal arasında, değişen bir ilişki vardır: Bir mücadele ilişkisi gibi, ama dostane bir mücadele ilişkisi gibi. Kimi zaman Yaşar Kemal folklora üstün gelir, onu denetleyebilir. Söz konusu üçlüde olduğu gibi, ilişkinin en verimli sonuçlarını verdiği durumdur bu.

.....

Yaşar Kemal, Türk romanının en güçlü temsilcilerinden biri. Büyüklüğünü, örneğin dilinin şiirselliği gibi etmenlere bağlamak, onu kavramak açısından epey yetersiz kalıyor. Daha geniş bir şiirsellik bütünlüğü var çünkü. Anlattığı dünyaya yakınlığı, hatta onunla özdeşliği, gerek başarısının, gerekse bazı kitaplarındaki başarısız bölümlerin sırrını veriyor. Eserleri, yabancı dillere çevrilmeye başlandığından beri, Yaşar Kemal'in 'okurları'nın çevresi de genişledi artık. Her yazar ne kadar kendi için yazdığına inanmak istese, varsayımsal okurlarının etkisinden kurtulamaz. Son zamanlarda Yaşar Kemal'in yazdıklarında düş dünyasının kendi somut kaynaklarından biraz bağımsızlaşır gibi olduğunu gözlemliyoruz. Bu bence, onu daha güçlendiren, hatta daha 'evrenselleştiren' bir eğilim değil. İnsanların mitik dünyalarını, somut koşullarının bağlamında anlatmak, ideolojik mekanizmaların evrenselliğini sergilemekte çok daha sağlam bir yöntem. Ama bu sorun, daha uzun ve somut ayrıntılara dayanan analizleri gerektirir. Şimdilik, Fransa'da kazanılan ödül vesilesiyle, Yaşar Kemal'in şu ana kadar üretmiş olduğu zenginliğin önemini ve özgüllüğünü belirtmekle yetinelim.

Murat Belge

(Milliyet Sanat Dergisi,
5 Şubat 1979)

DAĞIN ÖTE YÜZÜ

Dağın Öte Yüzü üçlüsü Yaşar Kemal romanının başlıca özelliklerinin belirgin bir hal aldığı ilk yapıtıdır. Karekter çizişi, olayları kullanışı, gerçekçilik anlayışı daha sonraki romanlarında fazla değişmez. O da, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın gibi, karakterlerin iç dünyasına eğilerek uzun ruh çözümlemelerine girişmekten kaçınır. Bununla birlikte yarattığı karakterler beklenmedik davranışlarıyla, garip huyları ya da meraklarıyla başkalarına benzemeyen, sıradan olmayan çarpıcı ve ilginç kişilikler sergilerler. Ayrıca, genel olarak köylü psikoloji-

sini, sağlam bir gözlemleme sonucu çok iyi kavradığı ve yansıttığı bilinen özelliklerinden.

Orhan Kemal günlük yaşamı, okurun rahatça inanabileceği kişiler ve olaylarla yansıtırken, Yaşar Kemal, yalnız kişileri değil olayları da abartarak olağandışı boyutlara çeker. Örneğin Orhan Kemal'in *Eskici Dükkânı*'nda Eskici ve ailesi pamuk toplamaya giderler ve birçokları gibi sıtmaya yakalanır, dizanteriye tutulur, aralarında kavga eder darılırlar vb. Burda yapılanların ve başa gelenlerin hepsi olağan şeylerdir. Orhan Kemal gerçekçilikten ve gerçekçi yöntemden hiç uzaklaşmaz. Yaşar Kemal'in köylüleri de *Ölmez Otu*'nda pamuğa inerler, ama bu kez olayların hiçbiri sıradan diyebileceğimiz olaylara benzemez. Köylüler Uzunca Ali'nin anası Meryemce'yi köyde boğup da geldiğine dair hikâyeler uydurur ve yalan olduğunu bildikleri halde öfkeleri o kerteyi bulur ki, bir kitle psikolojisi içinde en yakın arkadaşları bile Uzunca Ali'ye saldırır, onu linç ederler nerdeyse. Aynı köylüler Taşbaş'ı intihara sürüklerler. Memidik bir düş dünyasında günlerce ölüyü saklamak için uğraşır, sonra Sefer'i öldürür, hapse girer. Koca Halil pamuk çaldığı için boynunda iple sokak sokak köpek gibi sürüklenir, eziyet görür. *Ölmez Otu*'nda pamuğa inme olayında, şehvet, kan, şiddet, cinayet hepsi vardır ve hepsi olağanüstü boyutlardadır. Aslında *Dağın Öte Yüzü* üçlüsünün başlıca olayları hep böyle olağandışı sayılmazlar mı? Adil Efendi korkusunun tüm köyü bir psikoza sokması; Meryemce'nin tüm köy halkına gücenip bir daha kimsenin (karısı ve çocukları dahil) Sefer ile konuşmaması köy yaşamında sıradan, tipik olaylar mıdır? Köyün gerçek yaşamını yansıtmak için mi yer alırlar romanda?

Yaşar Kemal'in yapıtlarında kimi olay ve kişiler geniş boyutludurlar ve bundan ötürü arketip nitelik kazanırlar. Gördük ki *İnce Memed* bir başkaldırı öyküsü olmakla birlikte olay örgüsünün derin yapısı bir mitos yapısıydı. Başta çizilen durum açlık ve kıtlık ifade ediyorken romanın bitiminde aynı insanlar bolluğa kavuşuyorlardı. Abdi Ağa kıtlığı temsil ediyor, onu ortadan kaldıran İnce Memed ise bir bereket tanrısına dönüşüyordu. Karanlık güçlerle savaşan kahramanın bereketi sağlaması ise bir arketip mitos öyküsüdür. *Dağın Öte Yüzü* üçlüsünün de yapısı aynı mitos kalıplarından oluşur. Yalak köyü *Orta Direk*'te Çukurova'dan eli boş döner ve *Yer Demir Gök Bakır*'da açlık ve kıtlıkla karşı karşıya kaldıktan sonra *Ölmez Otu*'nda bereketli tanrılara düşer ve bu bolluğa kavuşurlar. Bu kez kıtlığı temsil eden arketip kişiler Sefer ile Adil Efendi'dir, bereket tanrısı da köylülerin kurtarıcı olarak baktığı Taşbaş.

Yaşar Kemal toplumcu olmakla birlikte, bir bakıma gerçekçi yöntemden uzak durmuş bir yazar. Kullandığı olağandışı olaylar, simgeleşmiş kişiler ve hayvanlar, mitos kalıpları, onun romanlarını destan, efsane ve halk hikâyeleri geleneğine bağlar. Ne ki Yaşar Kemal bu geleneğin sınırları içine hapsolmamış, modern, hatta modernist anlatım yöntemlerini bu gelenekle uzlaştırmağa çalışmış. Örneğin *Yer Demir Gök Bakır*'ın yarıya yakın bir kısmı, gördük ki şiir gibi düzenlenmiştir. Anlatının içine yerleştirilen efsaneler gerçeklikle fantastiğin bir karışımını oluştururken, Memidik'in sayrıları bilinç akımının yerini tutar. Kısacası, Yaşar Kemal gerçeklikle efsanenin, olağan ile fantastiğin iç içe girdiği bir dünya sunar bize, çünkü ona göre insan, yaşam savaşımını biraz da mitoslar yaratarak ve düşlerden güç alarak sürdürür.

Berna Moran
(*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, C.2, İst. 1990)

DAĞIN ÖTE YÜZÜ

Dağın Öte Yüzü'nde, *İnce Memed*'de rastladığımız tüm temalarla ve eylemlerini ilgiyle izlediğimiz tüm kahramanlarla daha dar boyutlar içinde, fakat daha derinlemesine tekrar karşılaşırız. *Dağın Öte Yüzü*, Çukurova'da kaybolmuş, umutsuz bir köyün, nasıl karamsarlık içinde dayanabileceği moral bir sığınak aradığının ve bu amaçla

bir ermiş yarattığının öyküsüdür. Bu bakımdan eserde kolektif psikoloji çözümlemeleri ön plana çıkar ve evrensel bir değer kazanır.

.....

Dağın Öte Yüzü'nde sadece kolektif psikolojinin değil, bireysel psikolojinin de derinliklerine inilir. Yazarın eserlerinin çoğunda, adeta varoluşçuluğu anımsatan bir yaklaşımla ele alınan korku ve cesaret sorunlarına daha sonra başka bir vesileyle değineceğim. Burada eserin en unutulmaz tiplerinden Memidik'le, onun öldürdüğü Şevket Bey'in cesedi arasındaki ilişkileri anımsamadan geçemeyiz. Nasıl Dostoyevski'nin kahramanı Raskolnikov'u, direnemediği bir duygu, cürümü işlediği yere doğru sürüklerse, köylü Memidik de yine direnilmez bir duyguyla Şevket Bey'in cesedine bağlıdır. "Ölüsü"nü nereye saklasa, nereye gömse tekrar çıkarır ve başka bir yer arar. Kısaca "ölüsü" yanında olmadan rahat edemez. Onu harmana, sapların arasına gömüp de harmanı ateşledikten sonra, son anda yine kurtarır ve "Nerdeyse ölümü yakıyordum" (II, s. 182) diye adeta inler. Memidik, içgüdüsel bir yaşamın doğalcı tuşlarla renklendirilmiş bir tablosudur. Yaşar Kemal'in Çukurova'da ayrık otlarının arasında sevişen kara yılanlarla ilgili betimlemeleri, Memidik'in Zeliha'yla tarlalarda sevişmelerine paraleldir. Suçluluk duygusu, korku ve cinsel arzu Memidik'te içiçe örgülenmiştir.

.....

Köylüde hiçbir kolektif direnme gücü kalmamış mıdır? Yazar, yine İnce Memed'de olduğu gibi bu eserinde de ara sıra tanık olduğumuz kolektif direnme hareketlerini kadınların eseri olarak sergiler. Sakarcalı'nın kadınları bir Çukurova ağasını yoketmişlerdir. Yalak köyünde de Sefer'in evini kadınlar basarlar. Yazarın herhalde somut bilgisine ya da duyduklarına dayanan bu direniş sahneleri, sosyologların ayrıca incelemeleri gereken kolektif eylemlerdir.

Dağın Öte Yüzü üçlüsünde Yaşar Kemal gerek kahramanları ağzından, gerekse anlatıcı olarak köylüyü küçümseyen bir tutum takınmıştır.

Fakat yine de Yaşar Kemal'in eserlerinden köylüye karşı, okuyucuyu da saran bir sevecenlik fışkırmaktadır. Yine de *Dağın Öte Yüzü*'nde yazar, gerçekçi bir devrim yolu arayışlarına umutsuzluk içinde son verir. Egoist köylüler Ali'nin annesi Meryemce Ana'yı birine öldürtürler; Taşbaş da mutsuzluk içinde Ceyhan nehrine doğru yürür ve düşler içinde sulara gömülür.

.....

Dağın Öte Yüzü'nde ise Yaşar Kemal eserinin zirvesine ulaşıyor ve XX. yüzyılın büyük romancıları arasında yerini alıyor.

Taner Timur

(*Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik,* İst. 1991)

AKÇASAZIN AĞALARI

DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ

Bugün Çukurova diye bilinen antik Kilikya'da sulama sisteminin terkedilmesiyle Akçasaz adlı büyük bir bataklık oluşur. Ova insanları, sivrisineği bol, hastalığı yaygın bu yöreyi terkederler ve mal mülk edinmek için başka bir yer ararlar. Bu heyecanlı olaylara eşlik eden katı mücadeleler içinde Yaşar Kemal, birbirine karşıt iki insan dizisini belirgin hale getirir. Bir yanda "Feodal" kalıntılar, beyler, diğer yanda da bunların yönetimi altındakiler, hizmetliler var. "Feodal" kalıntılar, geniş topraklara, çevresinde büyük arazisi olan gösterişli evlere sahiptirler. Yerleştirilmiş göçebe Türkmenlerden gelen beyler ise, eski geleneklerini korumaktadırlar. Hizmetliler de herşeye, özellikle efendileri için ölmeye hazırdırlar. Akyollu ve Sarıoğlu adlı iki beyin ailesi arasında yıllardır süren kan davası vardır. Bu ailelerin son şefleri, Mustafa bey ile Derviş beyin Avrupa'da eğitim görmüş olmalarına karşın, tek düşünceleri intikamdır. Her biri, öbürüne pusu hazırlamaya, diğerini akla gelmeyecek işkenceye maruz bırakmaya

çalışır. Herşeyde gözleri olan köylüler ise, çürümüşlük içinde, suç işleyerek eski Ermeni mülklerini istif ederler, toprak biriktirirler ve ön plana çıkmayı başarırlar. Saygı, özellikle korku duyulan "ağa" durumuna gelirler. Beylerin modası geçmiş uygulamaları onları rahatsız eder ve ilericilikle, ulus adına onları kovmak için dört elle çalışmaya başlarlar. Arada bir beyler tarafından korunan yoksul köylü kitlesi, ağaların acınacak kurbanı olmaya başlarlar.

Eski rapsodilerin epik esinini, gücünü, doğa aşkının usta bir lirizmiyle içiçe sokarak, Yaşar Kemal bize büyüleyici kişilikler çiziyor ve bizi kapıp götüren bu destandan ayrılmak çok güç oluyor.

(*Bulletin Critique du Livre Française,* Mayıs 1981)

Demirciler Çarşısı Cinayeti, çok büyük bir yazarın olgunluk çağının şaheseridir.

Les Nouvelles Littèraires, Fransa

YUSUFCUK YUSUF

Ortadirek, İnce Memed, Binboğalar Efsanesi, 1978 yılında *Ölmez Otu* adlı yapıtı için En İyi Yabancı Kitap ödülüyle ödüllendirilen Yaşar Kemal'e haklı bir şöhret kazandırmıştı. Hugo çapında bir yazar olan Yaşar Kemal'in en önemli özelliği, günümüzde gözardı edilen bir tarzda freskler çizerek yazması. *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nden sonra gelen *Akçasaz'ın Ağaları*'nın ikinci bölümünü oluşturan *Yusufcuk Yusuf,* kuşaklar boyunca köylüler üzerinde hakimiyet kurmuş ve diğer ailelerle sürekli çatışmış bir ailenin en son lideri olan Derviş Bey ile yeniden karşılaşmamızı sağlıyor. Ailenin bu üstünlüğü 50'li yıllarla birlikte yavaş yavaş kırılıyor ve güç, yüzyıllardır baskı altında tutulan ve bu yüzden de sınıfsal mücadelelere kötü hazırlanmış olan köylüleri iyice fakirleştirmek için teknik gelişmelerden yararlanan yeni zenginlerin eline geçiyor. Ortaçağ geleneklerinin yerini gitgide sapkın bir barbarlık anlayışı alıyor. Roman Cengiz Han'ı düşleyen Derviş Bey ile paralarını sayan dümencinin nefrete dayalı ilişkilerini ortaya koyuyor.

Ancak romanda bir de, Yaşar Kemal'de her zaman olduğu gibi öldürmek zorunda olan gençten, daha önceleri son derece güzel çiftliğin harabeleri arasında can çekişen ihtiyara kadar çok çekici bir sürü insan bulunuyor. Kitapta yine bol miktarda, olağanüstü bataklık ya da kaplumbağa ya da köy sokakları betimlemelerine yer veriliyor. Ve nihayet dramatik devinim öylesine canlı bir şekilde anlatılmış ki insan Torosların eteklerinde kimi zaman bir kovboy filmi kimi zaman da bir Shakespeare trajedisi izlediği kanısına kapılıyor.

Christian Giudicelli *Guide Lire*

Hasatla birlikte, omuzları evrensel genişlikte Türk yazarı Yaşar Kemal'in yeni bir kahramanlık destanı geldi. Geçen yıl çıkan *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nin devamını oluşturan bu romanda Yaşar Kemal'in her zamanki gibi çok güçlü olduğu görülüyor. Romanda görkemli geleneklerin Türkiye'siyle, kapitalizmin acı gerçekleri ile dolu Türkiye'nin, özlenen Türkiye ile şimdiki Türkiye'nin birbirleriyle çatıştığı geniş bir alegori sayesinde büyüyen dev bir kovboy filmi anlatılıyor. Yani bunalım evreninde bir trajedi. Kitapta aynı zamanda, *İnce Memed*'in yazarının bizi alıştırdığı epik ve toprak kokan soluğu bulmak da mümkün. Yaşar Kemal sadece Mitterrand'ın kalbindeki sevgili halk ozanı değil. Yaşar Kemal edebiyatın bir devi.

Andre Clavel, *Nouvelles Litteraires*

İşte yaz aylarını dekore etmek ve yılın bu en uzun günlerinin nasıl geçtiğini anlayamamak için, su gibi akan ama hiç de aceleci olmayan, *Akçasaz'ın Ağaları* adlı üçlü yapıtın sadece ikinci bölümünü oluşturan bir kitap: *Yusufcuk Yusuf...*

Kitap, okunabilmek için bir yün yumağındaki düğümü çözecek kadar sabırlı olmayı gerektiriyor. Adı geçen kişiler, Doğu'ya özgü kurnazlıklarla dolu karmaşık bir oyunu sürdürüyor. Bir süre sonra iyice birbirine karışan gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlıyorlar. Ancak romanın bir ucundan tuttuğunuz zaman bir daha bırakmak istemiyorsunuz.

Tüm anlatılanlar iki kişi arasındaki bir

düellodan ibaret. Bunlardan biri kökeninin efsanevi Oğuzlar'dan geldiğini öne süren bir "soylu". Gitgide prestij ve para yitiren bu adam gururlu, geleneklere ve şerefine düşkün, kimi zaman bonkör ve bazen de acımasız biri. Diğeri ise zeki, eğitim görmüş, becerikli, başarılı, toprak ve güç peşinde koşan, açgözlülüğünü gidermek için hiçbir alçaklıktan, hiçbir dalavereyi çevirmekten çekinmeyen, maruz kaldığı aşağılamaların intikamını almak için hiçbir hainlikten, hiçbir yalanı söylemekten geri durmayan bir kişi. İkisinin arasında ise, ayakta kalabilmek ya da yaşam koşullarını düzeltmek için çok ağır çalışma koşullarında kan ter içinde kalan, aldığı darbeler yüzünden durmadan kanayan fakir bir halk bulunuyor. Bu kesimin içinden çoğunluğun zarara uğramaması için darbelerin tümünü yemeyi üstlenen kahramanlar da çıkıyor.

Romanın devinim çerçevesi, üzerinde gerçekleşen değişim sürecinin kırsal kesim insanlarına ne tür bir yarar sağlayacağı konusunda kesinlik bulunmayan Türkiye Asyası. Bu toprakların üzerinde bulunan insanların, toprakları, suları, üzerlerindeki gökyüzü, etraflarındaki bitkiler, hayvanca çoğalmaları bir süreklilik içinde bulunuyor. Bu sürekliliği de yazarın *İnce Memed, Atmaca Memed* ya da *Ölmez Otu* gibi daha önceki yapıtlarında olduğu gibi bu kez de şairce bir beceriyle birleşmiş olarak görmek mümkün.

Bir kahramanlık destanını andıran bir hava içinde yazılmış bu kitapta Yaşar Kemal okuyucuyu, fiziksel kuralları hiç değişmecekmiş gibi görünen ülke gerçeğini keşfetmeye götürüyor. Bu gerçekliğin ise, geçmişin gelecekle, bağlılığın tutkuyla, kaderciliğin umutla, erdemin sevgiyle çatışması yüzünden çalkantı içinde olduğu görülüyor. Tüm bunlar yansıtılırken gazetelerde yankılarını gördüğümüz siyasi gerginlik de aydınlatılmadan geçilmemiş.

Pierre Frison, *Reforme*

ANADOLU'NUN DEVİ

Adam yapıtına tamamen uyuyor. O da yapıtı gibi verimli, doğal ve eliaçık. İçinden geldiği, ürünü olduğu halktan büyük bir tutku ve coşkuyla sözediyor. Atalarının geleneklerinin dışındaki tasarılarıyla, bir yandan modernleşmek, bir yandan da, bir bölümü acımasız, hatta barbarca olsa bile, eski geleneklerin sürdürülmesi çabası içinde. Yaşar Kemal aynı zamanda daha buruk bir mücadelenin de canlı simgesi: gelişmekte olan bir ülkede sola da yer var mı? Sağ ise, daha az bencil ve daha az baskıcı olabilir mi? Yaşar Kemal tek gözü sakatlanmış olarak gençliğinde bu uğurda verdiği savaşların izlerini üzerinde taşıyor.

Bu güçlü bilinçliliği, dünyadaki varlığını izlememeli. Kendini tümüyle kitaplarına veren biri için, birbirleri ile çelişseler de, yerine getirilmesi zorunlu olan iki ödev vardır: Bir yandan kendi kökenine sadık kalırken, öte yandan da evrensel kültüründen bazı güvenceler vermelidir.

Yaşar Kemal'de bu iki öğenin karşılıklı etkileşimi, her biri güçlü ve son derece basit olan çarpıcı biçimlere dönüşüyor. Yaşar Kemal, Homeros'tan civardaki bir köy ozanından sözeder gibi, Cervantes'ten şüpheciliğin ustası gibi, Moliere'den bir pazar halısı üzerine oturmuş bir eleştirmen gibi sözediyor. Stendhal'ı ise asık suratlı bir mükemmelliği de selâmlamak gerektiği için selamlayan Yaşar Kemal, Thomas Mann'dan da, Kafka'dan da sözetmeyi unutmuyor.

Kemal'in uçsuz bucaksız yapıtı, bazı değişmez öğeler içeriyor. İlk romanlarında, özellikle de *"İnce Memed"* ve *"Atmaca Memed"*de, eski gelenekleri ve onur kavramını, çağdaş anlamda adalet anlayışına tercih eden insanlarla dolu ülkesinin gerçeklerini büyük bir canlılık içinde bir araya getiriyor. Sonuç olarak da ortaya, Ortaçağ gelenekleri ve çıkar çatışmalarından oluşan hayret verici bir lehim çıkarıyor.

Gerçek, bir kez dile getirildikten sonra, bölgenin tadı tuzu olan iki düşünce biçimi karşısında siliniyor: Tersi öne sürülemeyecek bir kanıt gibi boş inançlara ve önünde gerçeğin giderek silindiği bir büyü olarak şiirselliğe başvurma...

Yer Demir Gök Bakır ve *Ölmez Otu* gibi daha sonraki yapıtlarında ise, bu ruhsal ikilik güçleniyor. İnsan çelişkilerinin ve psi-

kanalitik kaynakların bilincine varan Yaşar Kemal, Küçük Asya'da var olmanın olanaksızlığını muhteşem bir biçimde göstermeye çalışıyormuşcasına, bu ikileme yoğunluk kazandırıyor.

Gerçek ile düş, tanrısal hukuk ile yazılı hukuk, gelenek ile gelişim çatışması, bir dengeye ulaşmak yerine giderek şiddetleniyor. Ve kan dökmekten başka bir çözüm yolu bulamayarak yok olup gidiyor. Acımasız bir uyum kırılıyor. Yeniler eskilerle bir arada var olamaz hale geliyorlar. Yazar, olağanüstü bölümler ve kitle hareketlerinden geçerek sürekli olarak yinelenen bir dramı yoğunlaştırmak için, metnin içine, hiçbir tanıma uymayan, geçmiş zaman büyücülerini, ozanlarını, kahinlerini anımsatan kişilikler serpiştiriyor. Çünkü Yaşar Kemal'e en uygun gelen şey, efsane öğesi.

Yaşar Kemal'in Fransa'da yayınlanan sondan bir önceki kitabı *Demirciler Çarşısı Cinayeti* birbirlerini yoketme amacıyla tüm hünerlerini kullanan iki karşıt grup arasında kalan ülkenin kaderi üzerine dev bir lânet okumayı konu ediyor. Çünkü her iki grup da içinde yaşadıkları yüzyıla uyum sağlama olanağından yoksunlar. Her ikisi de, o önüne geçilmez değişim üzerinde düşünebilmek ve kendisini belirli bir yere yerleştirebilmek için son bir zafer peşinde. Uyarı çok açık: kabilelerin ne birisi ne de ötekisi başarılı olabilir. Değişim geçiren her ülkede olduğu gibi, geçmişi olmayan insanlar, tapınak satıcıları, uyuşmazlıklardan yararlanacaklar. Kimsenin doğruluğundan bile kuşku duyamayacağı ilkelerden hareket eden yeni zenginler, "ceset hırsızları"nı oynayacaklar. Gelenekler ve çeşitli barbarlıklarla ağırlaşan gecesi içinde zaman yitiren Anadolu, bu bezirgan yetersizliği içinde modernleşmeyi acaba başarabilecek mi?

Aslında Yaşar Kemal'in soruları bu kadar doğrudan değil: antik bir bolluğa kendi kafasından paraboller aşılıyor.

"Yusufcuk Yusuf", toplum dışına itilmişlerin kan davasına ilişkin bazı verileri ele alıyor. Bu kan davasının, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde de yapıyı oluşturduğunu anımsatmakta yarar var. Okuyucu *Yusufcuk Yusuf*'da, daha önceki ciltte gördüğü kişi ve bazı durumları yeniden görüyor. Bilindiği gibi, klasik yapıtların ikinci ciltleri, birinci cildin yansıması ya da bozulması niteliğindedir.

Faust'un ikinci cildinde Goethe, basit bir edebi örgüden kurtularak, eylem, içe dönük araştırma ve kendini büyüye terketme arasında bocalayan bir kişiliğin daha derinlemesine bir incelemesine girişir. *Don Kişot*'un ikinci cildinde Cervantes, şövalyesiyle olabildiğince alay eder. Buna karşılık Şanso ile daha yakınlaşır: Efsanelerin palavracısı efsaneden kurtulamaz. Bir yandan ona bir parça özgürlük bırakmak, aynı zamanda da kendisini bu durumdan kurtarmak gerekir.

Liderleriyle simgeleşen iki karşıt taraf, *Yusufcuk Yusuf*'da, artık onur için yapılmışa da benzemeyen bir savaşta birbirlerini yiyip bitirirler. Her iki taraf için de son bir çaba, karşı tarafı büyük bir kargaşa içine sokabilmek için gerekli. Yokolmadan önceki son bir çaba...

Bu son dinsel ve kutsal cinayeti kim işleyecek? İnançların gücü git gide düşüyor. Doğruluk çağı bir evrime uğramış. Bu yüzden de, özveriyi aptal birinden istemekte yarar var. Kader, herhangi bir karmaşıklığı olmayan birini, bu intikamın aracı olarak seçiyor. Tüm bunlar, kaderin insanların kaprislerinin bir ürünü olduğunu göstermiyor mu? Yaşar Kemal'in de sık sık sözünü ettiği Homeros ve Calderon'da işlenen dert genellikle çaresiz ve çözümsüzdür. İç karmaşıklıklarla eylemin içiçe olduğu günümüzde ise durumun aynı olmasına olanak yok. Aptal, bin türlü pişmanlık duygusuyla, onbin türlü genelleştirme arzusunun barındığı bir kişiliktir. Burada söz konusu olan, eylemin amacı ile kendisinin satın alınmasının yanlışlığını birbirlerinden ayıramayan Freud'çu bir anti-kahramandır. Okuyucu, hiç beklemediği bir anda, gerçeküstücülüğü Pirandello'nun dengelemelerine bağlayan bir kişilikle karşılaşıyor.

Birbirleriyle uzlaşmaz nitelikte iki dünyanın maceraları olduğunu düşündüğümüz şey, sonunda gelip başka bir konuya

bağlanmakta: bireyin değişimi ve hatta tümüyle çehre değiştirmesi... Birey, toplumun rolünün çok azaldığı kendi öz derinliklerini keşfediyor. Artık Ulysee kendi iç evreninde yolculuk yapmaktadır... İnsanoğlu farklılaşıyor, deri değiştiriyor ve kendini yeniden tanımlıyor. Acaba, ortaklaşa yitirilen yüzyılların ağırlığını bir kenara koyabilecek mi? Genelleştirmek bizim elimizde: Yaşar Kemal'in Binbir Geceleri bizi buna davet ediyor.

Alain Bosquet
Le Matin, 6/2/1979

İSVEÇ BASININDA BİNBOĞALAR EFSANESİ

Yaşar Kemal, bir kültürün nasıl yittiğini *Binboğalar Efsanesi* ile sarsıcı bir biçimde betimledi. Bunu sanatının diliyle, bir solukta okunacak biçimde başardı.

Allan Sandström, *Wasterbottes Kuriren*

Yaşar Kemal'in görkemli, şiirsel, aynı zamanda modern anlatım tarzı sonsuz sürükleyici... O, Kazancakis ve Neruda gibi klasik 'büyük tarz'ı yücelttti.

Majbritt Sjödin-Hans Artberg, *Folket*

Bendini yıkan ve taşan bir nehir gibi coşkun bir anlatı... Yaşar Kemal, her yıl Nobel Ödülü'nün en güçlü adaylarından. İsveç okuyucusuna büyük anlatılarından bir örnek daha verdi.

Joel Ohlson, *Arbetet*

Ülkesini, halkını iyi tanıyan bir yazar tarafından yazılmış, okuyucunun soluğunun kesen olağanüstü bir roman.

Krononbergaren

Yaşar Kemal'in epik gücü, sosyal eleştirisi, gerçekten ayrılmayan masal unsuru o kadar etkili ki, Nobel Ödülü verilirken onu bir kez daha görmezlikten gelemeyiz.

Staffan Stolpe, *Nerikes Allahande*

Yaşar Kemal büyük bir ozan olarak, durgun trajik sahneler içinde karakterleri müthiş bir canlılık devindiriyor.

Hans-Olof Olsson, *Madens Bok*

Yaşar Kemal zaman zaman şiirsel bir anlatıma yöneliyorsa da, gerçek çizgisinden ayrılmıyor. *Binboğalar Efsanesi* gerçek ve heyacan verici bir hikâye. Anadolu gerçeğini bilen bir insanın usta işi anlatımı...

Tomas Polvall, *Helsingborgs Dagblad*

Yaşar Kemal'in dili zengin ve dinamik, çizdiği sahneler çok güçlü. *Binboğalar Efsanesi* ile çağımızda rastlanmayan bir destan ortaya koyuyor.

Skanska Dagbladet

Yaşar Kemal, kuşkusuz çağımızın en büyük yazarlarından biri. Nobel Ödülü'nü alamadı, belki de alamayacak. Nobel Ödülü'nün Yaşar Kemal için önemi yok. Halkın yazarı için bu ödülün bir değeri yok. Düşünün ki, bu ödülü Sully-Prudhomme, Heyse, Eycken, Spittelsen, Buck gibi yazarlar bile aldı. Aldılar da ne oldu? Öte yandan Strindberg, Ibsen, Twain, Brecht, Tolstoy, Lawrence, Zola alamadılar. Yaşar Kemal bu sonuncular soyundan bir yazar.

Arne Lindh, *Folkbladet Östgöten*

Yaşar Kemal, zamanımızın en büyük epiğidir. Onun romanlarını okuyan herkes bu kanıda birleşir. Zamanımızda hiçbir yazarın gücünün Yaşar Kemal'in gücüne ulaşamadığını bilmeliyiz.

Toroijörn Safve

AL GÖZÜM SEYREYLE SALİH

Önce romanın konusunu özetlemeye çalışalım:

Salih, on bir yaşına yeni basmış... Okula gitmiyor, belirli bir işi yok. Çarşı-pazarda ya da deniz kıyısında geçiyor günleri. Demirci İsmail Ustayı, dükkânını seyreyliyor yıllar yılı; bir de balıkçı Temel Reisle dostluk kuruyor. Ona, her şeyi izleyip gözlemleyen Salih'e *Al Gözüm Seyreyle Salih* adını takan, bu Temel Reis... Evinde, yaşlı ninesi, annesi ve iki kız kardeşi şile bezi dokurlar. Babası bir baltaya sap olamamış kişilerden...

Günün birinde deniz kıyısında bulduğu kanadı yaralı martıyı iyileştirme yolundaki yaşantısı, çabaları, çırpınışları ve ilişkileri romanda derinlemesine işlenen bir olay örgüsüdür. Salih'in yaşamında ve yaşantısında ağırlık kazanan ikinci nesne, mavi renkli, kurmalı bir oyuncak kamyondur. Romandaki olay örgüsünün ikinci ağırlığı da onun bu oyuncakla ilişkileri, oyuncağı elde etmek için çırpınışlarıdır.

Romanın fonunu 1970'ler Türkiyesinde bir Karadeniz kasabası oluşturur. Özellikle kasabanın insanları... Başta parlayıp sönen, daha doğrusu yeri geldikçe, gerektiği ölçüde sözü edilen ve romanı daha bir zenginleştiren unutulmaz *"tip"*ler: Doktor Yasef, Sakallı Haydar, Eczacı, Gözbağcı Ali... Sonra Karadeniz'in kaçakçıları, özellikle bunlardan biri, Salih'in dünyasında önemli yeri olan ve sonra çetesine ihanet edince öldürülen Metin. (Salih'in babası da kaçakçılığa katılır, romanın sonunda evini bırakıp gider.) Ve kasabanın öteki insanları: Salih'i bir turist kızdan aldığı gömlek üzerinde resmi bulunan -kim olduğunu bilmediği- kişi yüzünden döven "komando"lar, kasaba tüccarı Hacı Nusret, kasabayla ancak villası ve ucuza kapattığı arsalar dolayısıyle ilgilenen Kaval Holding sahibi Mustafa Kaval...

Kasabanın bir yönü de hiç kuşkusuz doğasıdır: İnsanlarının yaşamında önemli bir rolü olan deniz...

Al Gözüm Seyreyle Salih'in Yaşar Kemal'in öteki romanlarından ilk ayrımı da buradadır: Efsaneleri ve Çakırcalı Efe dışındaki romanlarında *("Teneke"yi* uzun öykü sayarsak, sekiz roman) Çukurova köyünü, kasabasını ve insanını bütün boyutlarıyla işleyen romancımız, ilk kez yeni bir bölgeye eğilip deniz insanlarını konu almaktadır. İkinci ayrım, yazarın *Çukurova*'yı günümüzdeki konumuyla değil, Cumhuriyetin ilk yıllarından *(İnce Memed)* "derebeylik çöker, yozlaşırken"ki bir döneme değin *(Akçasaz'ın Ağaları* ikilisi: *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufcuk Yusuf)* anlatmasına karşılık, bu kez 1970'lerin Türkiye'sinden bir kasabayı ele almasıdır. Bunun içindir ki doğa insan ilişkileri, artık denizle Karadeniz insanının ilişkileridir. Ve şimdi egemenler, yasaların üstündekiler, ağalar değildir artık, Kaval Holding sahibi Mustafa Kaval gibilerdir. Yine bu nedenle kamyondan son moda otomobillere değin çeşitli taşıtlar, buzdolabı, çamaşır makinesi, "kaçak" mallar, (özellikle oyuncak çeşitleri) karışmıştır insanların yaşamına. *Orta Direk*'te küçük Hasan bir kutu kibrit düşlerken, burada Salih, yüz elli liralık bir kurgulu oyuncak kamyonu elde etme çabasındadır. Ve böylesi karşılaştırmalar yapılarak incelendiğinde, Yaşar Kemal'in eserlerinin toplumsal gerçekliği yansıtma açısından önemli bir işlev yüklendiği, onun toplumsal gerçeklikle roman gerçekliğini tam olarak çakıştırabilen bir romancı olduğu da anlaşılacaktır.

Yaşar Kemal, bu son romanında değme babayiğidin altından kalkamayacağı bir yükün altına girmiş; romanına ana tema ve "sorunsal" olarak "insan"ı, "insan gerçeği"ni seçmiştir: Bu evrensel gerçeği, yerelliğe tam bir bağlılıkla ve çeşitli boyutlarıyla işlemekte, büyük bir ustalıkla başarıya ulaşmaktadır. Başarısı bu kadarla kalsaydı, romancımız yine de çok önemli bir atılım sağlamış olacaktı. Üstelik daha fazlası var *Al Gözüm Seyreyle Salih*'te: *Akçasaz'ın Ağaları* ikilisinde ulaşılan, ama orada kimi kez olay anlatımının hızına ayak uydurma çabasıyla gölgede bırakılan *dil atılımı,* bu romanda belirginleşiyor: Dilin olanakları, bir roman bütünü içinde şimdiye değin ülkemizde ulaşılmamış başarılarla kullanılıyor ve birçok yerde geniş ölçüde dile yaslanan bir yaratı olan şiir egemen oluyor: "Balıkçı takaları renk renk, en güzel mavide, kırmızıda, sarıda, yeşilde, açık mavide denizin aklığına karışıp, renkleri onlar uzaklaştıkça azalarak, denizin akına mavisine bulaşarak, eriyerek, tatlı bir erimede yok olarak, tükenerek, hep birden denizin düzlüğüne karışarak..." (s.23)

Yukarda dil yönünden *Akçasazın Ağaları* ikilisiyle yaptığımız karşılaştırma, *Al Gözüm Seyreyle Salih*'in tekdüzelikte kaldığı anlamına, dil uğruna akışın savsaklandığı

anlamına gelmemeli: Roman "insan gerçeği" üzerinde dururken kişisinin çocuk anlağı, bilinci, yaşantısı ve devinimiyle koşut giden, yer yer gerçeklikten kopup düş dünyasına, masala dalan Salih'in gözünden seyreyliyor dünyayı; onun devingenliği, yerinde duramazlığı çerçevesinde... Sonlara doğru akış birdenbire hızlanıyor: Yaralı martının iyileşip uçmaya başlaması, sonra da ninenin sevgi kinine kurban olması, örnek kişi Metin'in öldürülmesi, babanın para kazanmak için evden gitmesi, ardından da Salih'in Temel Reise tayfa olmak isteyip sonra - yaşlı leylek için kurbağa avlarken- bir bilinçaltı oyunuyla yetişememesi, takaların demir alması üzerine kasabada kalışı... Ve doğru Demirciye gidip ona çırak oluşu: "Ancak sevginin tavındaki insan demirci olabilir" (s. 183). Bütün bunlar, hem sorunsalın ortaya konulması, hem de romanın akışkanlığı yönünden önem taşıyor.

Edebiyatımızın bir doruğu olan ve çağdaş dünya romancılığı açısından da önemli bir yazar olarak görülen Yaşar Kemal'in romanında yeni bir aşamadır *Al Gözüm Seyreyle Salih*. Yerellik boyutlarında kalıp evrenseli yakalayabilmesiyle, roman gerçekliği içerisinde çağdaş toplum ve insan gerçekliğini yansıtma başarısıyla, tadına doyulmaz Türkçesiyle, akıcılığıyla...

Alpay Kabacalı
(Milliyet Sanat Dergisi, 28 Ocak 1977)

FRANSIZ BASININDA YAĞMURCUK KUŞU (Kırıcecik 1)

Doğu dünyasının eşiğinden günümüzün dev yazarlarından biri bize ulaşıyor. Yaşar Kemal, hem western hem Yunan tragedyası sınıflamasına giren destanlar yazıyor.

L'Evénement du Jeudi. 6.12.1984

On bir roman ve öykü kitabının çevrilip yayımlanmasından sonra Yaşar Kemal'in geniş, şiirsel, zalim ve sevecen dünyasını iyice tanımış bulunuyoruz. Yaşar Kemal, modern Türkiye'nin dünyaya armağan ettiği en yetenekli yazar ve aynı zamanda savaş sonrasının en çekici yaratıcılarındandır.

Bu güzel dramın getirdiği yenilik, çocukluk döneminin çeşitliliği ile zengin ve çekici sahneleridir.

Alain Bosquet, *Magazine Litteraire,* Aralık 1984

Yaşar Kemal'in romanları ne kadar hacimli olursa, okuyucuları da o oranda sevinmektedir. Okuyucu bir Balkan ülkesini kapsayan, kurgu dünyasının hızlı ve uzun soluklu temposu içinde Yaşar Kemal'in kıvrak anlatımıyla doğu dünyasının kapılarını açan bu yapıtlardan yeni yeni izlenimler edinir.

Andrè Clavel, *Journal de Geneve,* 5.1.1985

Yaşar Kemal, nefis bir biçimde betimlenmiş bir Anadolu ortamında geçen Yunan tragedyasını tüm yüceliği ve kaderciliği içinden yeniden canlandırmaktadır.

Christian Guidicelli,
Lire, Ocak 1985

RÖPORTAJLAR

BİR GAZETECİNİN ŞANLI HİZMETİ

Cumhuriyet gazetesi muharrirlerinden Yaşar Kemal, Doğu vilâyetlerinde dolaştıktan sonra, müşahedelerini "Doğu'da inanılmaz şeyler gördüm" başlığı altında sırasiyle neşretti. Hükümetiyle, meclisiyle, valileri ve kaymakamları ile bir memleketin yapamadığı şeyi bir gazeteci fedakârlığı, dürüstlüğü ve vatanî cesareti ile yaptı. Gazetelere ara sıra Doğu vilâyetlerinin haline dair havadisler sızar: Arkasından derhal tekzipler gelir. Hükümete sorarsanız her şey yolunda, asayiş berkemaldir, kanunlar caridir ve söylenenler hep "maksadı mahsus" ile ortaya atılmış iftira ve yalanlardan ibarettir. Silâhlanmayı bile inkâr etmediler mi, bunun bile halktaki bir merak ve süs eseri olduğunu söylemediler mi?

Türk umumi efkârından ve memleketten neler saklandığını görmek, hakikatin ne olduğunu anlamak için Yaşar Kemal'in sade bir kalemle, yalnız realiteyi ifade azmiyle yazdıklarını okumalı. Meşrutiyetin ilk zamanlarında, Tanin muharrirlerinden rahmetli Ahmet Şerif'i Anadolu'da dolaştırmış ve gördüklerini "Anadolu'da Tanin" serlevhası altında gazeteye geçirmiştik. Büyük bir ilgi uyandıran o yazıları tarihî bir vesika olarak kalsın diye kitap suretinde neşretmekte fayda görmüştüm. Kemal Yaşar'ın yazılarını da aynı derecede ehemmiyetli buluyorum ve yaptığı hizmetten dolayı kendisini hararetle tebrik ediyorum. Makalelerinin yalnız başlıklarını görmek vatanın bir parçasında durumun hakikatini anlamak için kâfidir.

.....

Yalnız şu başlıkları okumak insanı çileden çıkarmak için kâfi. Tibet'ten, Afrika içindeki esrarlı kabilelerden, tarihin eski devirlerinden bahsedilmiyor; bizim memleketimizden, Atatürk'ün inkılâp Türkiyesinden, demokrat Türkiye'den bahsolunuyor. Bütün bunlar bizim yurdumuzda, apaçık, rahat rahat yapılan işlerdir. Binlerce kişilik kalabalıklar alay alay dağ tepelerine çıkıyorlar, âyin yapıyorlar. Fakat valisi uyuyor, zabıtası uyuyor, bakanı uyuyor, hükümeti uyuyor. Uyumak şöyle dursun, avaz avaz inkâr ediyorlar ve tekzip ediyorlar. Yani teşvik ediyorlar, durumun devam etmesine, binaenaleyh kuvvetlenmesine, azmasına, genişlemesine yardım ediyorlar!

Bu umumi gaflet ve suç içinde bir tek kişi, elindeki kalemden başka silâhı olmayan bir muharrir, hakikati görmek ve göstermek cesaretini kendinde buluyor ve dürüst, tarafsız bir gazete aynı cesaretle vazifesini yapıyor ve yazıları neşrediyor.

Ortaya konan bu müthiş hakikatler karşısında ne söyliyeceğimi şaşırdım. İçimden taşanları, kalemime gelenleri yazmamak için kendimi zorlıyarak susuyorum ve şahsen hiç tanımadığı bu cesur ve dürüst kalem arkadaşımı alnından öpmekle iktifa ediyorum.

Hüseyin Cahit Yalçın

(*Ulus*, 6 Eylül 1953)

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI ÜZERİNE KENDİ AÇIKLAMA VE GÖRÜŞLERİ

Pesimizmi anlıyorum... Elbette ölüm var, zorluk var, yöremizde dehşet bir boşluk var... İnsan tarih boyunca karanlığını, umutsuzluğunu, gereksinmelerini, yangınları, vebaları, savaşları, korkuları düşünmüş, ama bütün bunlardan insanları, bütün karanlıklardan, umutsuzluklardan bizi, bir şey, güzel olan, aydınlık olan, yaşamayı güzelleştiren, değerlendiren bir şey bizi almış buraya getirmiş, buradan ötelere götürecek. Bu yaşamın gücüdür, yaşama sevincidir, yaratılışa sonsuz minnettir... Okuyun Gilgamış'ı, okuyun Ilyada'yı, okuyun bereketli Tevratı... Okuyun destanları... Ve dinleyelim kendimizi, yöremizi. Bizi güzelliğe çağıran bir şeyler var, doğada, evrende, vazgeçemediğimiz bir aydınlık sevinci var... Bunun için, bu aydınlık sevincini yazmak daha doğru değil mi, bu aydınlık sevinç elbette karanlığımızı yazmazsak anlatılamaz, insanın ta kendisidir. İnsanı varedendir, bizi yaşamaya zorlayandır, vazgeçilemez olandır.

Yaşar Kemal

ROMANCILIĞININ ALTYAPISI

Ben Karacaoğlanın, Dadaloğlunun bölgesindendim. Karacaoğlan onaltıncı yüzyıl, Dadaloğlu ondokuzuncu yüzyıl şairiydi. Bunlarla birlikte daha yüzlerce şair, destancı ovada dolaşıyor, saygı görüyorlar, kutsallaştırılıyorlardı. Bunları iyi biliyordum. On yedi yaşımdan sonra da Batı edebiyatıyla ilişki kurdum. Bunları büyük bir doymazlıkla okuyor, Balzacları, Tolstoyları, Çehovları, Stendhalleri, Dostoyevskileri çevirilerinden okuyor, onları da destanlar, Karacaoğlanlar gibi özümsüyordum. İlk hikâyemi, romanlarımı yazmağa başladığım 1946 yılına kadar dağarcığımı epeyce doldurmuştum. En çok da Çehova hayrandım. Nâzım Hikmet tıpkı Karacaoğlan gibi ezbere biliyordum. Genç yaşında ölen büyük şair Orhan Veli tutkularımdandı. Onun da bütün şiirlerini ezberlemiştim. Sait Faik'in diline, anlatış biçimine hayrandım. Arif Dino bir Rimbaud hayranıydı. Birlikte ondan şiirler çeviriyor, günlerce onun üstüne konuşuyorduk. Rimbaud benim için yepyeni bir dünyaydı. Hiç başkalarına, başka şairlere benzemiyordu. Bu sıralar bol bol da Baudelaire, Verlaine, Rimbaud çevriliyordu.

Çeviriler usta çeviriciler, iyi şairlerce yapılıyordu. Benim yapmak istediğim yeni bir anlatım biçimi, yeni bir dil bulmaktı. Çok iyi bildiğim sözlü edebiyat yazı diliyle pek uyuşmuyordu. Batılı anlatım biçimleri de başkaydı. Onların anlatış biçimleri dillerinden, uygarlıklarından geliyor olmalıydı. Bir de çok önceleri yazılı edebiyata geçmişlerdi. Biz, onların çoktan unuttuğu sözlü edebiyatı daha bütün yoğunluğuyla yaşıyorduk. Yüzlerce şair, yüzlerce destancı daha Anadoluda köy köy, kasaba kasaba fır dönüyorlardı. Dil çok tutucu, çok az değişkendi. Ne kadar yaşayan dil varsa, o kadar da ölmüş dil vardı. Benim ülkem ölmüş dillerin de bütün dünyada odaklarından birisiydi. Yeni bir edebiyat yapılırken yeni bir dil, yeni bir anlatış biçimi de kendiliğinden kurulmalıydı. Bunu bilinçle yapmak daha da sağlıklıydı. Benim talihim, Türk halkının dilinden, anlatış biçimlerinden faydalandığım gibi, Kürtçeden de faydalanma olanağımın olmasıydı. Her iki destan, masal, şiir birikiminin içindeydim. Bir de divan şiiri vardı. Bu şiir daha çok, bütün kalıplaşmalara karşın, söz ustalıklarıyla doluydu. Bu şiirle de ilişkilerim oldu. Kasabadaki komşularımdan birisi İstanbul Üniversitesinde Arap, Fars edebiyatları okutmuş bir profesördü. Yeni sürgünden dönmüş yalnız bir kişiydi. Dostluğumuz kaçınılmazdı. Komşumun birisi de dokuz yıl eşkiyalık yapmış, İstanbul Üniversitesinde okumuş bir feodal aileden gelen çok kültürlü, özellikle tarih meraklısı bir kişiydi. Sohbetlerimiz gecelerce ve yıllarca sürdü.

Şiir tarihine ve anlatım tarihine baktığımızda bütün büyük anlatıcıların, şairlerin ne kadar karmaşık düşünceler, psikolojiler anlatırlarsa anlatsınlar, onları herkesin anladığıydı. En büyüklerin hepsi yalın, dolaysız konuşuyorlardı. İşe başlarken bu da sezgilerimin içindeydi.

Sorun Kürt ülkesinin duyarlığını Türkçeye çevirmek olamazdı. Çünkü biz bir köyde tek bir Kürt eviydik. Van gölü kıyıları da benim doğduğum bu topraklara çok uzaktı. Yalnız onların destanları türküleri benimle birlikteydi. Bir de ailemin anıları, yaşayabildikleri gelenekleri, dilleri... Kürtçe Türkçeden çok ayrı bir dildi. Ben ikisiyle birlikte büyümüştüm. Kürtçenin dilimin oluşmasında ne kadar etkisi oldu, doğrusu bunun ölçüsünü bulamıyorum. Çocukluğumda Kürt destanlarını, masallarını, türkülerini Türklerinki kadar severdim. Hiçbir zaman bir Kürt destanını halka anlatacak kadar Kürtçem olmadı. Ama gençliğimde usta bir destancı gibi köylerde Türkçe destanlar söyledim. Karacaoğlanı, Dadaloğlunu, Abdale Zeynikiden elbette çok biliyordum.

İLK ÇALIŞMALAR

İlk şiirim ben onaltı yaşındayken yayınlandı. Bu, kötü bir şiirdi. Çünkü geleneksel şiiri bırakmış, o sıralarda şiir yazan yavan şairlere öykünmeye başlamıştım. İlk hikâyemi, adı *Pis Hikâye*'dir, daha en iyi yazılarım içinde sayarım onu, yirmi üç yaşında yazdım. O zaman çok şey biliyordum. Arif Dino, Abidin Dino, Güzin Dinoyla tanışmış, onlarla dostluk kurmuştum. Adanadaki sosyalist genç bir edebiyat bölüğünün içindeydim. Bir de Ramazanoğlu Kitaplığı denilen Adanadaki büyük bir kitaplıkta çalışmıştım. Geceleri de kitaplıkta yatıyor, durmadan okuyordum. Gündüzleri de kitaplığa kimsecikler uğramıyor, ben gündüzleri de, bir kitap kurdu olmuş oku ha oku ediyordum. Homeros, Yunan klasikleri, on dokuzuncu yüzyıl klasikleri benim düş cennetlerimdi. Ramazanoğlu Kitaplığında otuz binden fazla kitap olduğu söyleniyordu. Askerlik gelip çatmasıydı, amacım kitaplığın büyük bir kısmını okumaktı. Ne kadar okumak mümkünse Arif Dino, Güzin Dino sayesinde neleri okuyup, neleri okumayacağımı çok iyi biliyordum. Çok önceden ben de kimleri okuyacağımı biraz biliyordum ya. O sıralar Milli Eğitim Bakanlığınca değerli çevirmenlerden bir Dünya Klasikleri kurulu oluşturulmuş, doğudan batıdan harıl harıl çeviriler yapılıyordu. Roman, hikâye sanatının ne ol-

duğunu anladığımı sandığım günlerde yazmağa başladım. Yazmadan önce roman, hikâye üstüne çok düşünüyor, önüme gelenle de, özellikle Arif Dinoyla geceler, günler süren konuşmalar yapıyordum. Benim yazma isteğim ne fizik gereksinme, ne delilikti. Bu işe bilinçle hazırlanıyordum. Hazır olduğumu anladığım gün de işe koyuldum. *Pis Hikâye*'yi, 1946'da yazdım. O sırada Orta Anadoluda bir kasabada askerliğimi yapıyordum, vaktim boldu. Sonra İstanbula gittim, Fransız şirketinde gaz kontrol memuru oldum. Böylelikle İstanbulu ev ev, mutfak mutfak öğrendim. Gaz sayaçları mutfaklarda olurdu da. Bu bir yıl içinde İstanbulda hiç yazmadım. Günde 1800 basamak çıkıyordum ve çok yoruluyordum. 1948'de kasabam Kadirliye döndüm, pirinç tarlalarında su bekçisi oldum. Bir de daktilo aldım. 1948'de *Bebek* hikâyesini yazdım. Ardından *Dükkâncı*'yı. 1949'da bir roman yazdım. 1950'de bir şeyler karaladım. Folklor çalışmaları yaptım. 1951'de *Hüyükteki Nar Ağacı* adlı kısa romanımı bitirdim. O yıl da İstanbul'a yeniden dönüp *Cumhuriyet* gazetesine röportaj yazarı olarak girdim. 1950'de Orhan Veli öldü. Bu ölüm bana çok ağır geldi. Onun öldüğünü gazetede okuduğum gün, bütün kasabada akşama kadar dolaşıp Orhanın öldüğünü önüme gelene söyledim. Hiç kimse aldırmadı. Bu da bana çok koydu. Yalnızlıktan bunaldım. Koskocaman, büyük şair Orhan Veli ölmüş, buna hiç kimse aldırmıyordu. Kimsenin tüyü bile kıpırdamıyordu. O gün kasaba bana cehennem gibi geldi. Bu kasaba bana çok çektirmişti. Rusyaya casusluk yaptığımı onlar icat etmişler, bana yapmadıklarını bırakmamışlar, evimi taşlamışlardı. Bir de polis haftada bir kere evimi basıyor, evde bulduğu en küçük bir kâğıt parçasını alıp götürüyordu. Her aramada da evin önü yüzlerce insanla doluyor, kalabalık bana bir tuhaf, aydan gelmiş bir yaratığa bakar gibi bakıyordu. Bu aramalarda en güzel romanım saydığım romanımı da candarma aldı götürdü. O romanı gecemi gündüzüme katarak öylesine çok çalışarak yazmıştım ki... 1949'da bütün günlerimi bu romana vermiştim. Yukarda bu yıllarım boş geçmişti, demiştim ya... Bu romanın macerasını anımsamak istemedim hiçbir zaman, ondan olacak o yıllara boş yıllar dediğim. *Pis Hikâye, Bebek,* bu uzun hikâyeler, daha yazdıklarımın en güzelleri içindeyse, bu roman da öyle olacaktı. Onu bir daha yazmağa yüreklilik gösteremedim. Belki bir gün yazarım. Ama öyle bir yoğunlukla, öyle taze bir lirizmle yazabileceğimi hiç sanmıyorum. Belki de o romana bir daha yanaşamayışım bu yüzdendir.

DOĞAYLA, KİTAPLA, İNSANLA ZENGİNLEŞMEK...

Benim tavrım doğayla, kitapla, insanla alabildiğince zenginleşmekti. Bunun o zamanlar bilinçli mi, ya da bir içgüdü mü, bir yerlerden bir dürtü mü, bilincinde olup olmadığımı bilemiyorum. Hikâye yaz, roman yaz, diyen arkadaşlarıma daha düşüncelerim oluşmadı daha hikâye, roman yazacak kadar bu sanatı anlamadım, diyordum. Yazmağa karar verdiğimde de ne yapacağımı aşağı yukarı biliyordum. Büyük bir doymazlıkla, ustalar ne yapmışlar diye okumağa çalışıyordum. Okumağa, anlamağa. İnsanlar kimdi, doğa neydi, merakım engel tanımıyordu. Küçük bir ot parçası, bir pınarın akışı, bir kelebeğin saatlerce kıpırdamadan bir dal, bir yaprak üstünde duruşu benim için bir tansıktı. Yeni bir kuş tanımak, yeni bir insan davranışına tanıklık etmek benim için bir sevinç, bir aydınlık kaynağıydı. Pirinç tarlalarında bekçilik yapmam, bundan önce de, bundan sonra da beni doğa üstüne bilinçlendirmişti. Su bekçiliği yaparken, köylüler su çalmasınlar diye, Toroslardan inen Savrun çayını ovada döküldüğü Ceyhan ırmağından Toroslardan çıkan kaynağına kadar haftada bir ya da iki kere çıkıp inmek zorundaydım. Yukarıda küçük küçük çeltik eken köylüler suyu azaltıyorlardı. Ben bekçi olarak onların kaçak çeltiklerini kurutmuyor, suyu nasıl çala-

caklarını öğretiyordum onlara. Yeni, iyi bir teknik geliştirmiştim. Köylülere suyu geceleri çalmalarını öğütlüyordum. Hem de köylülerle kardeşce bir dostluk kurmuştum. Onlar benim söylediklerimden dışarı çıkmıyorlardı. Gidip gele gele Savrun çayıyla da kardeş olmuştum. Toroslardan Savrun gibi çok su iniyordu bütün ovaya. Ben bu suları da iyi tanıyordum. Bu benim yaşamımdı. Yazmak için, çizmek için değildi. Salt bir meraktı. Suların kaynağını görmek benim merakımdı. Daha da en büyük meraklarım arasındadır. İlyadada geçen suların da, sonraları, gazeteci, yazar olduktan sonra gittim İda dağındaki kaynaklarını buldum. İda'da hani iki kaynaktan birisi bal gibi tatlı, ötekisi de acı akar ya, onları da buldum. Suların göğünde süzülen üç de kartal gördüm ya benim sevincime diyecek yoktu. O gün neredeyse Homeros gibi destanlar söyleyecektim, değneğimi kucağıma çekip. İda dağına *İlyada*yı, *Odisseia*yı Türkçeye manzum olarak çevirmiş Azra Erhatla birlikte gitmiştik. Azra Erhat benim o günlerdeki sevincimden, tavrımdan o kadar etkilenmiş ki, Homerosoğlu Yaşar Kemal, diye bir de yazı yazdı. Birden farkına vardım ki, bu Toroslardan akan suların hiç birisi ötekine benzemiyordu. Oysa Savrun suyunu yaşamadan bütün sular biribirlerine benziyordu. Bu ayrıntıyı anlamam beni çok şaşırttı. Savrun suyunu yaşarken çok da balık, bitki, çiçek, ağaç görmüştüm. Çok da arı, böcek, kurbağa, yılan, kaplumbağa, bukelemun görmüştüm. İnsanlar da doğayı, doğanın içinde yaşayan insanlar da, başka türlü anlıyorlardı. Benim şimdi vardığım anlayışa onlar çoktan ulaşmışlardı. Doğanın ayrımına varmak onlar için bir gelenek, daha doğrusu bir yaşamdı, yaşam biçimi bile diyemeyeceğim. Her böceğin, bir ağaçtaki her yaprağın, bir daldaki her çiçeğin, aynı renkteki, aynı büyüklükteki her kelebeğin bir kişiliği vardı. Bir böceği alıyor, uğur böceklerine çok meraklıydım, daha da en sevdiğim böcek uğur böceğidir, aşağı yukarı her romanımı bir uğur böceği onurlandırır, bir uğur böceğini alıyor, ona günlerce bakıyor, öteki uğur böceklerinden ayrıcalığını bulmağa çalışıyordum. Sonunda da buluyordum. Demek ki, her çiçeğin, her böceğin, her yaratığın, sineğin bir kişiliği vardı. Bu merakı sonuna kadar götürdüm. Bu merak, bu düşünce romanlarımda nasıl bir yer buldu bilemiyorum. Doğada her yaratığın özel bir macerası da olmalıydı. Şunu da canlılardan öğrenmiştim, onların, insanlarda olduğu gibi bir bireysemesi yoktu. Acaba yok muydu? Bu düşüncede çok ikircikliyim. Doğayı, hayvanları hiç bilmiyoruz ki... Gittikçe de onlardan uzaklaşıyor, onlardan uzaklaştıkça da kendimizden uzaklaşıyoruz. Yabancılaşmayı doğal sayabilir miyiz, böyle bakarsak. Belki de doğaldır. Bu yabancılaşma böyle sürüp gidecek, görünen köy kılavuz istemez. Sonunda doğadan, kendi değerlerimizden, değerlerimizi doğayla, doğayla ilişkilerimizle yaratmışız çoğunlukla, kopa kopa bir acaip yaratıklar haline mi geleceğiz? İkircikliyim, dedim, belki insandan başka yaratıkların da bireyselliğe bir gidişleri var. Olamaz mı? Acaba yuvadaki her arı yüzyıllardan bu yana hep aynı mı davranıyor? İçlerinden delirmiş, başkalaşmış birisi, birkaçı, bir bölüğü çıkmıyor mu, ya da çıkmayacak mı? Doğa üstüne daha bilgili olsaydım doğanın bu yönü üstüne bir roman yazmak isterdim. İnsanla doğadaki bu ayrıntılar üstüne, onların ilişkileri üstüne bir roman yazmak isterdim. Bilmiyorum ki, onların ilişkilerini. 1951'de, yani gazeteciliğe başladığım yılda Vanda bir Aliye Menco tanımıştım. Tanıdığımda yüz yaşına yakındı ve babamın tarlasını sürüyordu. O, doğanın bir parçasıydı ve doğadaki her şeyin ustasıydı. Doğanın her öğesini avucunun içi gibi biliyordu.

ROMANININ VATANI: ÇUKUROVA

Çukurova benim yalnız kendi doğduğum büyüdüğüm yer değil, bir çeşit romanımın vatanıdır. Örneğin İstanbulda, Ankarada, dünyanın herhangi bir yerinde rasladığım bir olayı, bir insani davranışı, bir ro-

man kişisini roman yazarken Çukurovaya, Çukurovanın koşullarına, iklimine taşıyorum. Romanlarımda faydalandığım birçok kişiler, davranışlar, psikolojik durumlar, yaratışlar yalnız Çukurovada öğrendiklerim değildir. Ben Çukurovayı yeniden romanlarımda yaratıyorum. Yine tekrar edeyim, benim doğduğum, büyüdüğüm güney, yalnız benim doğduğum büyüdüğüm yer değil; benim romanımın vatanıdır. Romanda yarattığım, işlediğim bence, yeni bir roman ülkesidir.

Orada bir roman ülkesi kurmama karşın günü gününe Çukurovanın her şeyiyle, ekonomik, psikolojik, sosyolojik bütün durumlarıyla ilgileniyorum. En iyi bildiğim tarih, coğrafya Çukurova tarihi ve coğrafyasıdır. Çukurovada köy köy dolaşarak, hem de yaya, folklor derlemeleri yaptım. Hem de beş yıl. Ağıtlar, tekerlemeler, türkülü hikâyeler, bilmeceler derledim. İlk kitabım, 1943 yılında yayınladığım, Çukurovadan derlenmiş «Ağıtlar» adlı kitaptır. Köylülük durumu benim için, doğa karşısında bin yıllardan bu yana davranışını belirlemiş insanlıktır. Köklü psikolojik, sosyolojik durumlardır.

•

Bana durmadan sorulan bir soru var. Bir konferansta, New Yorkta bir kişi de bana niçin hep Çukurovayı yazıyorsunuz, diye sordu. Ben de ona şu karşılığı verdim, ben mi yalnız Çukurovayı yazdım, öyle mi sanıyorsunuz, bakın size söyleyeyim, şu dünya yazarları içinde Çukurovayı yazan tek kişi ben değilim ki, Kafka da, Joyce da, Tolstoy da, Dostoyevski de, Çehov da, Balzac da, Stendhal da... Herkes herkes Çukurovayı yazdı. Ben gökyüzünden yere inmedim ki, Çukurovada, bir köyde doğdum, bir kasabayı, bir şehri, bir toprak parçasının doğasını yaşadım. Akdenizi, Torosları yaşadım. Kafka bir bürokrat takımı içinde yaşamasaydı *Dava'yı, Şato'yu* yazabilir miydi. Bir Yahudi olmasıydı, o kurşun geçirmez karanlık onun ülkesi olabilir miydi? Dostoyevski Petrogradı, Sibiryayı yaşamasaydı, oradaki insanları yaşamasaydı, insan psikolojisini böylesine sağlıklı, derinlemesine verebilir miydi?

SÖZLÜ EDEBİYATTAN YARARLANMAK

İnsanlığın bugün elimizde bulunan ilk yapıtları, sözlü edebiyatın ürünleridir. *Gılgamış, İliada, Odiseia* sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçerek günümüze ulaşmıştır. Bunlar birer başyapıttır ve sözlü edebiyatın büyük kapsamı gözönüne alınırsa bu başyapıtlar bile devede kulak kalır. Kim biilir kaç yüz tane *Gılgamış, İliada, Odisseia* yazılıya geçemediğinden unutulup gitmiştir... Sözlü edebiyatın her zaman büyük anlatım olanakları olmuştur; sözlü edebiyatın her zaman, her çağda anlatım ustaları olmuştur. Kendi bölgemden örnek vermek isterim: Yetiştiğim dönemde Çukurovada yüzlerce hikâye, destan anlatıcısı vardı. Köroğlunu örneklersek, ben çocukluğumda ve gençliğimde yalnız Çukurova bölgesinde onlarca Köroğlu anlatıcısına rastladım. Bu Köroğlu destanlarını her usta kendince anlatıyordu, kendisinden bir şeyler katıyordu destana. Ben edebiyata bu destan anlatıcılarına öykünerek başladım. Gençliğimde hem bir anlatıcı, hem bir derleyiciydim. Birçok türkülü hikâye, birçok Köroğlu kolu derledim. Ağıtlar başlıca uğraşım oldu. Bir romancı için -eğer o romancı yeni bir roman dili yaratma gücündeyse- sözlü edebiyat erişilmez bir kaynak olabilir. Eğer yeni bir roman biçimi, yeni bir roman kurgusu, anlatımı yaratılacaksa, sözlü edebiyat kaynağına giderek iş kolaylaştırılabilir. Benim temelimde ne kadar bir Balzac, Dostoyevski, Gogol, Çehov varsa o kadar da Köroğlu olduğunu sanıyorum... Yeni bir roman dili, kurgusu, biçimi yaratmak ancak çağların birikimiyle olur. Bu birikim yazılı edebiyat olduğu kadar sözlü edebiyattır da. Sözlü edebiyatın olanaklarından yararlanmamak, bugünkü edebiyatımız için büyük bir eksiklik olur. Sözlü edebiyat, bun-

dan sonra da yazılı edebiyatın yanında sürüp gidecektir. Ve yazılı edebiyat da her zaman sözlü edebiyattan yararlanacaktır. Belki bundan sonra sözlü edebiyat da yazılı edebiyattan yararlanabilir.

FOLKLOR VE EDEBİYAT

Folkloru ölü bir araç yığını olarak görmüyorum. Gerçek folklorcular da bilir bunu. Her zaman, halkın içinden sanatçılar çıkacaktır. Halk, anonim yaratmasına devam edecektir. Buna da inanıyorum. Folklorcular buna tanık olmuşlardır. Halklar her çağda, her yerde, her zaman yaratırlar. Eğer yozlaşmamışlarsa. Örneğin bir İsveçte, radyo, sinema, televizyon, halkın kendi yaratısının yerini alamıyor. Bütün bu modern araçlarla birlikte, halk yine de fıkralarını, türkülerini, hikâyelerini, destanlarını, masallarını yaratıyor, üretiyor. En modern toplumlardan biri olarak gösterilen İngilterede, Fransada da böyle bu. Çok az belki, ama yine de üretiyor halklar, yaratıyorlar. Gerçi biz yaşarken bunun örneklerini pek az görüyoruz. Sürüp gelen bir birikimin sürüp gidişidir bu. Yüz yıl sonra bu bizim çağımızdan neler kalmış, onu yüz yıl sonranın insanları elle tutabilecekler, halkın o güne kadar neler yarattığını. Bir de şunu söylemek isterim: Bizim ülkemizin insanları, daha okur yazar bile olamadılar. Televizyon geleli pek az zaman oldu. Radyo bütün evlere daha yeni girmeye başladı. Batıdan çok değişik bir dönemdeyiz. Folklorik öğeler, halkın yaratması, bir gereksinmedir. Yaratmak bir gereksinmedir çünkü. Sanat, insanın kanındadır. Sanat, insandan ayrı bir şey değildir. Sanatsız insan olmaz. Onun için halklar kesintisiz yaratırlar, yaratmalarını sürdürürler. Halklar varsa dünyada, halkların yarattığı sanat eserleri de var olacaktır. Bizde bu alan çok zengin. Nasrettin Hoca da var, Karacaoğlan da var, Pir Sultan da, Köroğlu da. Homeros da, Manas Destanı da var, Kerr oğlu var. Bizim Anadoluda, bu büyük gereksinmeyi gidermek için, bugün de yüzlerce şair, Anadoluda dolaşır durur, destanlar anlatırlar. Örneğin gez dolaş Anadoluyu, Homerostan parçalara raslarsın. Nerden geliyor bu? Bizim masallarımızın içinde Hint masallarını da bulursun. Arap masallarını, Binbir Gece Masallarını, bugün Anadoluda toplayabilirsin. Hatta Gilgamış Destanından birtakım parçalara raslarsın bugün Anadoluda. Bu destanlar, masallar, sözle anlatılır, alabildiğine gelişmiş bir dille anlatılır ve çok güzel anlatılır. Dil öylesine nüanslıdır ki, şaşar kalırsın. Ve halk, sürekli olarak dilini yaratır. O çağın gereksinmesine göre yaratır. Şu anda Anadoluda hiç bilmediğimiz sözcükler üretilmiştir üretilmektedir. Örneğin makina üstüne sözcükler üretilmiştir Anadolu'da. Oysa makina Türkiyeye yeni girdi. Radyo üstüne yepyeni sözcükler üretilmiştir. Şaşarsın duysan. Örneğin traktör üstüne, traktörün parçaları üstüne, yeni yepyeni sözcükler. Traktörün çalışması üstüne yüzlerce üretilmiş sözcükle karşılaşırsın. Masal vardır traktör üstüne, doğmuştur, türküler doğmuştur. Şimdi sana şurada o türkülerden birkaçını çalıp dinletebilirim. «Makina makina kanlı makina» diye bir yeni türküyü şimdi okuyabilirim sana istersen. Yani, halk, sürekli yaratıyor. Köroğlundan, masallardan ben boyuna söz ediyorsam elbette onlar benim anlatış kültürüm olmuşlardır da ondan. Halkın konuştuğu da benim temel kültürlerimden biridir. Halkımızın konuştuğu dil. Nüans ondadır. O her gün bir şey yaratır. İnsanın yaşamı, yaratmadır zaten. Eğer insan yozlaşmamışsa tabii. Konuşurken, bir olayı anlatırken halk her an yaratır. Bir olayı beş ayrı kişiden dinlediğimiz zaman, aynı anda gördükleri, yaşadıkları olayı beş insan ayrı ayrı anlatır. Çünkü anlatım bir yaratımdır. Benim temelimi bağladığım yaratma budur. Ben de kendimce yaratıyorum. Ama öyle bir kültür ortamından, öyle bir kültür denizinden, kendimize özgü o müthiş Anadolu kültürünün denizinden faydalanıyorum ki bu yaratmada. Kendimi ben Anadoluyla oluşturdum diyebilirim. Kendi dilimi oluştururken, Anadoluyla oluşturdum kendimi.

ROMANDA SÜRÜKLEYİCİLİK

Okuyucuya ulaşmayı, onun için yazmayı hiç düşünmedim. Hep, iyi, sağlam, gerçek bir edebiyat nasıl olmalı, diye düşündüm. Bizde bir söz var, çanağında balın olsun, arısı Bağdattan gelir. Ben, okuyucuyu düşünmedim, derken acaba kendimi aldatmıyor muyum? Okuyucuyu hiç düşünmeyen bir insan, romanının sürükleyici olmasını, soluk kesmesini baş uğraşı yapar mı? Bu bakımdan benim yastık kitabım *La Dame aux Camélias* oldu. Romanda sürüklemenin gizleri bu romandaydı. Ondan soluk kesmenin gizlerini öğreniyordum. Alexandre Dumas ve Alexandre Dumas Fils'le benim ne ilişiğim olabilirdi ki? Yıllar yılı bu yazarları niçin elimden düşürmemiştim. Kim olduklarını, edebiyattaki yerlerini çok iyi biliyordum. 19'uncu yüzyıl klasiklerine baktığımızda, bu büyüklerin bütün romanları, nasıl sürüklüyordu insanları. Büyük yazar olmanın gizi biraz da sürüklemede değil mi? Benim ilk yazarlık günlerimde batıdan bir de moda gelmişti. Roman zor okunmalı. İnsan romanı okurken bir çaba harcamalı. Ben her zaman bu düşünceye karşı oldum. Sürüklemenin roman sanatının değerinden bir şeyler eksilteceğini hiç sanmıyordum. Stendhal'den bu özellik bir şey eksiltmemişti. Tolstoy'dan, Dostoyevski'den, Gogol'den, Dickens'ten de... Hele Homeros'tan hiç mi hiç bir şey eksiltmemişti. *Don Kişot*'u her okuyuşumda o beni biraz daha arkasına takıp alıp götürüyordu. Okuyucuyu hiç düşünmedim, derken bunları düşünüyordum. Demek ki, okuyucuyu da düşünüyordum. Ama okuyucum kimdi, kim olacaktı? Böyle bir soru hiç aklıma gelmedi. *Bebek* hikâyesini yazdığımda okuryazarlığı olmayan köylü kadınlara okumuştum onu. Hikâyeyi anlamış ve çok sevinmişlerdi. *Bebek*, ben Ağır Cezada yargılanırken mahkemede de, suç delili olarak okunmuştu. Hem de dört beş celse. Dinleyicilerin de, baş yargıcın da hoşuna gitmişti. Sanıyorum ki, benim beraatime, bu hikâyenin yargıç üstündeki etkisi de sebep olmuştu. Ben hapisten çıktıktan sonra yargıç ve karısı hikâyemin hoşlarına gittiğini bana söylemişlerdi. Mahkemede izleyicilerin benim hikâyemi canı yürekten dinlemeleri beni çok mutlu etmiş, alacağım cezayı bile unutmuş gitmiştim. Bugün de okuyucum kim bilemiyorum. Hangi okuyucular için yazıyorum, hangi insan takımı beni sevebilir, bunu nasıl bilebilirim. Bugün de bilmiyorum. Çanağıma bal doldurmağa çalışıyorum. Bağdattan gelecek arıları da bekliyorum. Başka bir umar var mı? Okuyucu kim? Hani o Best Seller cinsi romancılar var ya, onlar okuyucularını babalarının oğullarıymış gibi biliyorlar.

"ÇOCUK EDEBİYATI" VAR MI?

Çocuk edebiyatına ben inanmıyorum. Yine çocukları küçümseyerek, çocuk sayarak dünyada bir çocuk edebiyatı doğmuştur. Elbet içlerinde ilginçleri, şaheserleri de var. Yetişmemden dolayı vardığım sonuçlara göre çocuk edebiyatı diye bir şey yoktur halkta. Yedi ile on yaş arasında, bütün Karacaoğlan'ı, Dadaloğlu'nu bilirdik biz köy çocukları. Masalları büyükler de dinlerdi, küçükler de. Bir tek, çocuk oyunlarındaki sözlü tekerlemeler ve şiirler farklıdır, o kadar. Yoksa çocuklar büyüklerle birlikte halay çekerler, büyüklerle birlikte oynarlar. Halkta çocuk küçümsenen bir şey değil. Anadolu köyünde çocuklar, yürüdüğü günden bu yana işe koşulur. Gücünün üstünde işler yaptırıldığı zaman kötü bu. Gücünün yettiğini yaptığı sürece doğal yetişiyor. Onun için daha sağlıklı doğa karşısındaki çocuklar, halk çocukları. Burdan geliyorum, inanmıyorum derken çocuk edebiyatına. Büyüklerin anladığı sağlıklı edebiyatı, romanı, hikâyeleri, şiirleri çocuklar da anlarlar. Hele günümüzde Tom Miks türünden bir çocuk edebiyatı var ki çocukların psikolojik sağlığı için büyük tehlike. Benim düşündüğüm. Uçurtma adlı romanda, çocukları öbür okurlarımdan ayırmadım. Yalnız biraz daha yalın, daha az karmaşık, yazmaya çalıştım. Niye böyle? Çünkü koşullan-

mıştır bu çağın çocukları. Koşullanmış ana babalarla karşı karşıyayız. Benim herhangi bir kitabımı alıp bunlar çocuklarına okutmuyorlar. Ama çocuklar için yazılmış deyince okutuyorlar. Yutturmaca değil bu. Büyükler için yazacağım şeyleri çocuklara da ulaştırmak istiyorum, ne yapayım. Yazdıklarıma çocuklar için dememin tek nedeni, koşullanmış ana babalardır. O engeli aşmak istiyorum.

ÇOCUKLAR İNSANDIR

Benim romanlarıma, hikâyelerime bakarsan, ağırlığı olan iki insan tipi var. Biri çocuklar, biri yaşlılar. Ben çocukları çok severim. Onları anlamaya çalışırım sevmekten daha çok. Ben çocuklara çocuk gibi davranmam. Bir çocukla ilişkim, dostluğum, arkadaşlığım varsa, o benim arkadaşımdır, çocuk değildir. Çocuk gibi bakmam. Ayrı bir insan türü gibi bakmam. Niye bu böyle? İnanmadım hiçbir zaman çocukların, insanların çocuklara davrandığı gibi çocuk olduklarına. Basbayağı insandır onlar. Çok şeyler öğrenmemiştir daha, zenginliği azdır yaşlanmış insanlara karşılık, daha az yaşamıştır, ama düpedüz insandır. Anaların babaların çocuklara yaptıkları inanılmaz bir zulüm benim için. Ayrı bir yaratıkmış gibi bakıyorlar. Korkunç baskılar yapıyorlar. Baskılar, dayaklar, öğütler canından usandırıyor çocukları. Ya da şımartıyorlar şefkatle, okşamayla. Çocuk, insanlıktan çıkıyor her iki halde de. Yine benim çocuklarda saptadığım bir şey var, bütün çocuklar evlerden kaçmak istiyor. Benim bu bir araştırmamdır. Derinliğine indiğin zaman her çocuk, bir eli yağda, bir eli balda bile olsa, kaçmak istiyor. Çocuk, dünyamızda rahatsız bir kişidir. Bu, dünyamızın da bir sorunu. Bu kadar kötü yetiştirilen, bu kadar kötü davranılan insanlar büyüdükleri zaman yarım oluyorlar. Savaşların, kötülüklerin nedenlerini ararsak, temelde, çocuklukta insanların başlarından geçenler karşımıza çıkıyor. Bir gün dünyamız gerçek bir barışa, insanca bir yaşama kavuşacaksa çocuklara davranışımızın değişmesi gerekiyor. Bu, dünyanın hiçbir yanında sanırsam yapılmıyor. Dünyadaki eğitim düzeni de berbat bir düzen. Dünyayı öğretecekleri, insanı öğretecekleri yerde dünyayı ve insanı ezberletiyorlar. Nasıl olmalı? Elbet eğitimciler uğraşıyorlar bunun üstünde. Bir Pestalozzi çıkıyor, bir adım ileri atabiliyor. Ezberletmek yerine göstermek hiç olmazsa. Ama bir gün insanoğlu gerçekten iyi bir dünya kurarsa tek gideceği yer, ezberci ya da görerek eğitim değil, yaşayarak eğitimdir.

YENİ DALGA ROMANCILARI

Dünyası zenginleşen, gelişen, yeni olanaklarla karşı karşıya kalmış insanlığın yeni romancıları insanlığın yeni gerçeklerine varabilmek için başını taştan taşa vurmak zorundadır. Bu kadar gelişmiş, zenginleşmiş, büyümüş, çoğalmış bir dünyada romancı, dünyamızı, gerçeğimizi türlü türlü aramak zorundadır. Ben, yeni dalga romancılarının zamanı, mekânı yokedişlerini bir kaçış saymıyorum. Belki de hayatın yükleri üstüne bir yeni yürüyüş çeşididir. Sonra, bu yeni romancıların, kaçış sandığımız, ya da bize kaçış izlenimini veren tutumları, belki de içlerinde bulundukları toplumun, yabancılaşmış, yozlaşmış, burjuva, küçük burjuva toplumunun bir yansımasıdır. Doğadan kopmuş, makinadan kopmuş, insan toplumundan ister istemez kopmuş bir insan topluluğunun zamanı, mekânı yitirişinin bir yansıması değil midir? Elbette zihnin kaçışları, sığınışları vardır. Hayatın gerçekliğinden, yüklerinin ağırlığından kaçma kadim bir iştir. İnsanoğlunun bir tarifi de onun mit yaratan bir yaratık olmasıdır. Mitse her zaman için bir kaçıştır. Doyumsuzluklardan, ağır yüklerden sonra sığınıları yer mittir. Belki de yeni romancılar zamanı, mekânı yokederek, yeni bir kaçışın mitini yapıyorlar; zamansızlığın, mekânsızlığın mitine sığınıyorlardır.

Ben yeni romancılarda, içinde bulundukları topluma karşı onulmaz bir öfke gö-

rüyorum. Bence yeni roman bütünüyle, tekniğiyle, özüyle bir başkaldırmadır. Son yıllarda yeni romanın parlayıp parlayıp sönmesi, ne var olması ne de toptan yokolması onun yapay bir şey olduğunu göstermez. Bana, okuduğum bildiğim kadarıyla, yeni roman bir zorunluğun sesidir gibi geliyor. Bence yeni roman son yirmi yıl içinde yolunu bulacaktır.

Bu kadar inişin çıkışın, değerli kişileri olan bir çıkışın, salt bir teknik arama olabileceğini sanmıyorum. Azgelişmiş bir ülkede beni bile zorlayan, bellenmiş romanın dışına iten zorluklar var. Eski, bellenmiş tekniklerle bir türlü karşılaştığım yeni ekonomik, sosyolojik, psikolojik biçimleri, içinde bulunduğum, yaşadığım insanları anlatamıyorum. Beni bile yeni bir tekniğe, yeni bir anlatışa, kuruluşa zorlayan, gelişmiş ülkelerin romancısına ne yapmaz. Eğer yeni gelişmeler, insanların karşılaştıkları yeni olanaklar romancıları yeni dünyalar araştırmaya itiyorsa, bu edebiyat için bulunmaz bir şeydir. Bellenmiş romanı aşmak bir zorunluktur.

YABANCILAŞMA - TEKNOLOJİ - İNSAN

İnsanoğlu hümanist geçmişinden teknoloji yüzünden ayrılmamıştır. Bence insanoğlunun hümanist geçmişinden ayrılması diye de bir şey yok. Sorun, yabancılaşma sorunudur. Bu da uzun bir hikâyedir. İnsanoğlundaki yabancılaşma sorunu makinayla başlamış değildir. Yabancılaşma daha önce de vardı, daha sonra da olacak. İnsandaki yabancılaşmanın yoğunlaşması sorunudur bence bütün sorun. Bunda elbette ki en büyük etken makinadır. Makinayı bir sömürme aracı olmaktan çıkardığımız zaman bence bu yabancılaşma azalacaktır. İnsan, doğaya yakın olduğu kadar, makinaya da yakın olacaktır. Ben, bunu makinayle yeni karşı karşıya gelen insanlarda çok yakından gördüm. Bir traktörün ev halkından birisi olduğunu gördüm.

Bir yazar için, çağımız için teknolojik baskı söz konusu değildir. Teknolojik baskı olabilir sanmak, Tolstoy çağından kalma bir korkudur. Teknoloji o çağda daha yeni olduğundan birtakım insanları, yazarları gerçekten korkutmuştur. Teknoloji insanlığın geleceği bakımından ilk ağızda birtakım yazarları, insanları tedirgin etmiştir. İlk günlerde bu gelişip gelen heyula elbetteki yüzeyde korku verici bir olaydı. Bir bakıma da dedikleri, sandıkları haklı çıktı. Teknik insanları mutlu kılmağa gelirken, insan ilerlemesinin en güzel bir safhası olmuşken, insanları tutsak kıldı, görülmemiş zulümlere uğradı insanlık teknik yüzünden. Ben tekniğin hiçbir kötü baskısını üstümde duymadım, duymuyorum. Teknik bana sevindirici bir mucize, bir büyü gibi geliyor. Halkın çoğunluğu da bu kadar zarar görmesine karşın teknikten, onlara da teknik bir mucize, bir büyü gibi geliyor. Teknik insanların eline geçince, teknikle birlikte yazarlar da, sanatçılar da özgün olacaklardır. Yabancılaşma, yozlaşma, insanlık değerlerini yitirme insan yaratıcılığını engelleyen en büyük ögelerdir. İnsanlar teknolojinin kurtuluşundan sonra zamanla yabancılaşmalardan, yozlaşmalardan kurtulacak, insanlık yaratma gücünü engelleyen bütün baskılardan arınacaktır.

Makina insanlığın eline geçince onun insan üstüne hiçbir baskısı olmayacak, aksine, insanoğlunu doğanın olumsuz baskılarından kurtaracaktır. Doğayı da kurtaracaktır. Tekniğin insanlığa, doğaya zararı gene teknik tarafından yokedilecektir.

EN BÜYÜK DEĞER: İNSANIN YARATICILIĞI

Sanata, özellikle romana kesin kurallar koymak çok kötüdür, yıkımdır benim için. Bunu çok gençken öğrenmiştim. Ama bir yazarın da gökten düşmediği bir gerçektir. Şimdi de, iletişim araçlarının bu kadar gelişmesine karşı gökten düşmüyoruz. Ben sosyalist militanım ve Marksistim. Bunu en geniş anlamda söylüyorum. Militanım derken, kendimi hiçbir zaman dar ka-

lıpların içine hapsetmedim. Bunu insanın, her yönüyle yüzde yüz bağımsızlığı olarak anladım. Bunu böyle anlarken Marksizmin kurallarını özümsediğimi sanıyorum. Marksizmin insan özgürlüğüne, birey ve düşünce özgürlüğüne bir tuzak olduğunu hiç sanmıyorum. Tam aksine Marksizme bireyin kurtuluşu, insanlığın özgürleşmesi diye bakıyorum. *1844 El Yazması* benim için *Kapital* kadar önemli bir kitaptır. Söylediklerinin tam aksine Marx için en büyük değer bireydir. Çünkü o yittiğinde onun yeri hiçbir zaman, hiçbir biçimde bir daha doldurulamayacaktır. Marksizm bana dünyaya bakmak için açılan en aydınlık kapı oldu. Yaşamım boyunca bu düşünceyi yaşamla ölçtüm, yanıldığını görmedim. Marx edebiyat, sanat teorileri koymamıştır. Bilmiyorum, ben öyle sanmıyorum. Bir Marksolog değilim. Yalnız Marx'a dayanılarak çıkarılan edebiyat teorileri beni fazla ilgilendirmedi. İlgilendirdiği yerde de hep karşı koydum. Bütün dogmalara karşı olan Marx'a dayanılarak üretilen dogmalara da hep karşı koydum. Politik yaşamım, parti çalışmalarım ortada. Sosyalist uygulamanın bir tek metodu olduğuna da inanmadım. Uygulama metodlarını o ülkelerin koşulları yaratır, diye düşündüm her zaman. Çin kendi metodunu kendisi, Sovyetler de öyle, öteki ülkeler de kendi metodlarını kendi coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyolojik, kültürel koşullarına dayanarak yaratacaklardır. İnsanların bütün değerlerini geliştirmelerinin, yeniden değerler yaratmalarının önüne hiçbir şey geçememeliydi. Benim için insanın yarattığı en büyük değer yaratıcılığıydı. Onun önüne hiçbir engel konmamalıydı. İnsan yaratma değerini yitirirse kendi de yaşamını sürdüremez, biterdi. Bunun için de tam bir insan bağımsızlığı, birey özgürlüğü, kültürler özgürlüğü, ülkeler özgürlüğü baş koşuldu. Kültürler birbirlerini yoketmeğe çalışmamalı, kültürler, şimdiye kadar olduğu gibi, birbirlerini aşılamalı, birbirlerini beslemeliydi. Hiçbir ülke, hiçbir insan ötekinin yaratma olanağının önüne engel koymamalıydı. Çok mu ütopik konuşuyorum? Bu bir ütopiyse de insanlığın başka bir çıkar yolu var mı? Bugünlerde doğanın yokedilmesi de bunun içinde. Yoksulluk, dünya çok zengin olduğu halde, insanlığın yüz karası değil mi? Bir insanın başka bir insanı aşağılaması, bir ülkenin, bir toplumun başka bir toplumu aşağılaması bütün insanlığın aşağılanması değil de nedir? Bunun için benim edebiyatım bir angaje edebiyattır. Bunun için ben bir angaje insanım. İnanmış bir Marksist olmama karşın elimden geldiğince özgür düşünmeğe çalışıyorum. Doğa, insanlar her gün değişiyor, yeni olanaklar yaratıyor. Güneşin her gün yepyeni doğup doğmadığını düşünmeğe başladım başlayalı kendimle her gün tartışıyorum.

EDEBİYATIN İŞLEVİ

Edebiyatın işlevi hiçbir zaman azalmayacak. İnsan soyu sürüp gittikçe edebiyat, dün olduğu gibi bugün de onun yaşamında olacak. Sanatsız insan düşünülemez bile. Edebiyatsa bir söz sanatıdır, söz de insanoğlunun kanındadır. Hiçbir sanat sözle yapılan edebiyatın yaptığı etkiyi hiçbir zaman yapamayacaktır. Söz, zaten, sanat olmadan insanoğlundaki en etkili ögedir. Söz, yaşamın bir parçasıdır ve yaşam kadar güçlüdür. Ve bu ögeyle yapılan sanat, insanoğlu durdukça etkisini yitirmeyecektir. Eğer bir gün edebiyat etkisini yitirirse o zaman insanoğlu onulmaz bir yabancılaşmanın ortasına düşmüş demektir. Onun için, söz sanatçıları, kendilerinden hiçbir zaman kuşkulanmamalılar. Dünyamız bugün barış için büyük bir savaşım veriyor. Eğer bu savaşıma söz sanatçıları bütün güçleriyle katılırlarsa, barış, utkuyu kazanır. Dünyamız kötülüklerle karşı karşıya. Eğer söz sanatçıları bu savaşıma yürekten katılırlarsa yengi kaçınılmazdır.

Eğer edebiyat, geçmişte insanlıkla birlikte verdiği savaşımı günümüzde de sürdürebilirse, insanlığımızın büyük belâların içine düşmesinin önüne daha kolaylıkla geçebiliriz. Edebiyat hiçbir zaman bir süs olmamıştır. İnsanoğlunun yarattığı hiçbir şey

süs olmamıştır. İnsanlığın yarattığı hiçbir fantazi fantazi olmamıştır. Her yaratılanın insanlık için bir gereği olmuştur. Bundan sonra da böyle olacaktır. Tüketim toplumu gibi, insanlık yaşamında küçük istisnaları bunun dışında sayabiliriz. Bunlar, böylesi anormal toplumlar gelip geçicidir. İnsanlık yaşamındaki ömürleri bir su sineği ömrü kadardır. Edebiyat, bazı amaçları gerçekleştirmek için her zaman politik bir silah olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Ve sanatçılar da çoğu zaman kimin yanında olacaklarını bilmişlerdir. Günümüze bakalım, çok kaba verirsek bunu derdimizi daha iyi anlatmış oluruz, atomun, ölümün yanında mıyız, barışın, kardeşliğin, yaşama sevincinin yanında mıyız? Nikbinliğin yanında mıyız, bedbinliğin yanında mı? Karanlığın mı, aydınlığın mı? Sevginin mi, düşmanlığın mı? Her şey ortada. Ve açık seçik. Çağımızda her şey öylesine açık seçik biliniyor ki, başka, bencil bir hesabı yoksa sanatçının, yolunu şaşırması mümkün değil, kim için, ne için savaşacağı ortada onun, apaydınlık her şey onun için. Yabancılaşma ve yozlaşma bataklığına bir sanatçının düşmesi için çağımızda çok az geçerli sebep var.

SEVDİĞİ, ETKİLENDİĞİ YAZARLAR

Beni en çok etkileyen yazarları bir bir saymak zor. Şimdi hemen aklıma geliverenleri sayacağım. *Don Kişot* el kitabımdır. Biçim bakımından Alexandre Dumas Fils'ten faydalandım. *İlyada, Odise* benim toprağımın ürünüdür, ülkemde hâlâ epope geleneği yaşar. Türkmenlerde ve Kürtlerde. Hatta İlyadadan temalar, parçalar bile yaşamakta, anlatılmaktadır Anadoluda. Benim en çok sevdiğim romancı Stendhal'dir. Çehov'un etkisinde kaldım. Son yıllarda, etkisinde kaldım diyemeyeceğim ama, yakın bir akrabalık duyduğum, hayran olduğum romancı Faulkner'dir. Faulkner gerçekçiliğini benimsiyorum. İçinde yoğun bir biçimde bulunduğum yaşamla karşılaştırdığım zaman, Faulkner'in gerçekçiliği bana en doğru gibi geliyor. Yaşam, başkalarına bakarak, Faulkner'in anlattıklarına daha çok benziyor. Faulkner'in insanları bana daha çok sahici geliyor. Herkesin sandığı gibi ben Faulkner'i ustalık için ustalık yapan birisi saymıyorum. Onun anlatışını doğal buluyorum. Onu bir çeşit Homeros sayıyorum. Homeros çağımıza gelseydi bence Faulkner gibi anlatırdı. Bence Homerosla Faulkner aynı kaynaktan geliyorlar. Aynı şekilde anlatıyorlar, dünyaya bakışları çok benziyor birbirine. Bence çağımızın romancısı değil, her yönüyle büyük epiği Faulkner'dir. Elimden gelseydi Faulkner'in yolunda yürürdüm. Ya da daha gençken tanıyabilseydim Faulkner'i, ondan çok faydalanırdım. Gene de çağımızda böyle bir büyük epiğin bulunmasından memnunum.

•

Cervantes'ten bu yana Stendhal, anlatım alanında en büyük yenilikçidir. Romana getirdiği olanaklar, ondan sonra gelen romanı inanılmaz bir biçimde etkilemiştir. Daha da dünya romanına etkisini sürdürüyor Stendhal. O, hem anlatımda, hem kurguda, hem biçimde yepyeni bir roman yaratmıştır. Bilinçli olarak kendi çağının epopesini yaratmıştır. Onun romanı da *İliada* gibi erişilmez bir dünyadır. *İliada*'nın yaratıcısı insanlıktır. Stendhal da aşağı yukarı o kadar güçlü olmuştur.

Faulkner'a gelince, o da büyük bir ustadır. Hem kendinden önceki romanı aşmış, hem de her romanında kendini aşmaya çalışmıştır. Onun her romanında yeni bir biçim, yeni bir kurgu, yeni bir anlatım vardır. Gerçekte Faulkner bana karşıt bir kişiliktir: Ben ne kadar yalın, aydınlık, düz, sözcüksüz denilebilecek bir anlatıma varmak istiyorsam, Faulkner o kadar karmaşıktır. Buna karşı benim ona böylesine hayran olmam, onun yeni bir roman dünyası yaratmasından dolayıdır. Doğrusu, çağımızda bu çapta hayran kalınacak bir romancı göremiyorum.

Ben Çehov'a, Charlie Chaplin'e hayran bir insanım. Nedendir bilmiyorum, Faulkner'e de hayranım. Bu yazara hayranlığım da uzun bir süredir sürüp geliyor. Çehov'la hiç kavga etmeden onu hemen kabullendim de, Faulkner'i öyle değil. Onu her zaman düşünüyor, onunla çekişiyor, onun bir açığını, bana eksik gelen bir yönünü bulmağa çalışıyorum. O, bugünlerde benim baş sorunum. Yıllar önce, benimle söyleşiye gelen bir yazara, Homeros bugün dünyaya gelseydi, belki de Faulkner gibi söylerdi, demiştim. Şimdi düşünüyorum da Faulkner gibi işi birbirine karıştırmaz, anlatacağını daha yalın, dümdüz anlatırdı. Daha da Faulknerin yakasını bırakmış değilim. Belki de onunla toprak yakınlığımız var. Ben de güneyliyim, o da. Onun da romanlarının sıcak bir ülkesi var, benim de... Bir şey daha anlamıyorum onda, o niçin ülkesinin adını değiştirmiş. Ülkesinin adı değişmeseydi, herkes gene anlattığı yerlerin onun romanının ülkesi olduğunu bilirdi.

GÜNEY AMERİKA ROMANI

Güney Amerika romanı, tartışma götürür bir roman. İçlerinde Marquez gibileri olduğu kadar epeyce kişiliksiz yazarlar da var. Güney Amerika romanının dünya edebiyatında büyük bir yeri olacağını hiç sanmıyorum. Bu edebiyatın büyük bir kişilik getirdiğini de sanmıyorum. Örneğin, Güney Amerika edebiyatının bir Faulkner yetiştirebileceği aklımın köşesinden bile geçmiyor. Çünkü Faulkner'a ancak büyük bir birikim sonucu ulaşılabilir. Nasıl ki Nâzım Hikmet'e, Sait Faik'e ulaşmak büyük bir birikim sonucuysa... Güney Amerika romanı, özellikle Fransız gerçeküstücülerinin etkisinde kalmış, yeni bir roman dünyası yaratmayı zorlayan bir akımdır. Uzun süre bu edebiyattan bir Nâzım Hikmet, bir Faulkner çıkacağını sanmıyorum. Arkasında İspanyol, Portekiz birikimi de olduğu halde... Şimdilik öyle görünüyor. Yanılabilirim de. Dillerin, kültürlerin ayrı ayrı birikimleri olduğu gibi çağdaş dünyamızın da bir birikimi vardır. Bu birikimi de yadsıyamayız. Onun için, günümüzde ilgi çeken Güney Amerika edebiyatından da bir şeyler çıkabilir.

AKDENİZ KÜLTÜR KÖKENİ

Dünyamız üstünde Akdeniz dünyası, iklimiyle, coğrafyasıyla, toprak verimliliğiyle kendine özgü bir bütündür. Çağımız uygarlığının burada doğması bir rastlantı olamaz. Daha eski uygarlıklardan Mısır, Mezopotamya, Yunan uygarlıklarının da burada doğması, çağımız uygarlığının bir rastlantı sonucu Akdeniz'de doğmadığını gösteriyor. Eski mitleri, epopeleri ele aldığımız zaman, bunların yalnız Akdeniz'in bir bölgesinin yarattığı yapıtlar değil, tüm Akdeniz dünyasının ürünleri olduğunu görürüz. *İliada*'daki öğeler yalnız Grek dünyasının malı değildir; bunlar, tüm Akdeniz'in yarattığı ortak öğelerdir... Akdeniz'de ulaşım her bakımdan kolaydır, dünyanın öteki yerlerine bakarak. Bu yüzden tüm iletişimler de kolay olmuştur, dolayısıyla bir Akdeniz kültür bütünlüğü ortaya çıkmıştır. Bunun bilincine varmamız, Akdeniz'in ortak kültürüne, bu ortak kaynağa sırtımızı dayamamız, dünya kültürüne de, gene Akdenizlilerin yeni kültür aşamalarına da ulaşmamızı sağlayabilecektir.

YOĞUNLUK, YALINLIK, GÜNCELLİK

Benim ilk amacım sözcüksüz yazmak, mümkünse sözcüksüz yazmak olacaktır. Sonuna kadar yalın olmak demek istiyorum. Bir yazarın sonunda varacağı en büyük ustalık, en son yalınlıktır. Yalınlık, yoğunluğa karşı bir şey değildir. Bir yazar ustalaştıkça onun için tek ölçü olmuştur: İşimi ne kadar yalınlaştırabildim? Bana öyle geliyor ki büyük kitlelere varabilmenin, onlarca sevilebilmenin, onların yaşamına katılabilmenin en büyük gizi de bu söylediğim yalınlıktadır. Bir de insanoğlunun güncel yaşamına girmelidir yazar. Edebiyatın gele-

neğinde bir de güncellik vardır. Bugün dünyamızın iki en güncel olayı sömürü ve doğanın insanlarca öldürülüşü. Bir Anadolu deyimi vardır: "Ocağımızı elimizle söndürüyoruz." İnsanoğlu ocağını, kendisini var eden doğayı kendi eliyle yok ediyor. Türkiye'nin başlıca en büyük sorunları doğanın yok edilmesi ve insanın insanı sömürmesidir. Benim romanlarımın, yazılarımın düşünce yapısı bu iki büyük soruna, bu iki büyük temele oturur. *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufçuk Yusuf*'ta sınıflar değiştikçe doğanın da sınıflarla birlikte değiştiğini gördüğümüzü yazdım. Bu iki ciltlik uzun romanda görüyoruz ki sömürü yoğunlaştıkça doğanın da yıkımı yoğunlaşıyor. Çukurova'da kapitalist ilişkiler yoğunlaştıkça doğa da o oranda öldürülüyor. Romanlarımın, yazılarımın Türkiye'de ve dünyada tutulmasının başlıca sebeplerinden biri de insanın insanı sömürmesi, insanın doğayı öldürmesi gerçeğinin derinine gitmem, tam yüreğine parmak basmamdır. Ben sömürülen halkın yazarıyım, halktan gelme bir adamım, köylü ve işçi kökenliyim. Doğayı yaşamış bir kişiyim. Sömürüye karşı dövüşürken kendimi ve kardeşlerimi savunuyorum, doğanın öldürülmesine karşı koyarken insanlığın, kardeşlerimin, kendimin, halkımın evini yuvasını savunuyorum. Doğanın öldürülmesi karşısında işimin yalnızca ağıt yakmak değil, savaşmak olduğunu da biliyorum. Ve romanlarım bu savaşın birer aracıdır. İnsanlar arasında gerçek barışı yeğliyorum. Ama asıl gerçek barış, öldürülen doğayla öldüren, sömüren insan arasındadır. Bu gerçek barış sağlanmadıkça insanlığımız ölüme mahkûmdur. Çağımızda bu büyük acı, büyük kitleler karşısında konuşan, yazan, söyleyen bütün sanatçıların, bütün yazarların en büyük acısı olmalıdır.

"DİRENÇ" VE "MİT YARATMAK"

Ortadirek, alegorik bir romandır. Üstelik de yaşanmış bir romandır. Bu roman benim tanıklığımdır. Bu romanın alegorisi, beş aşağı beş yukarı, insanlığın yaşamıdır. İnsanoğlu, anasını, yükünü yüzyıllardan beri öyle taşımıştır. Adını *Ortadirek* koymam da bundan. Yaşamın ortadireği, insanın direncidir. Geçen gün Norveçten bir yazar geldi, benimle konuşma yapmak için. "Bütün romanlarınızda istediğiniz nedir?" dedi. Saniyesinde söyledim, bir tek sözcükle: "Direnç" dedim. *Ortadirek* insanlığın direncidir. İnsan gücüdür. Yılmayan insan. O korkunç salgınlardan, kırımlardan, yokluklardan, kıtlıklardan açlıklardan buraya kadar insanlığı getiren, insan direncidir; benim hayran kaldığım, destanını yazmak istediğim odur. Onun alegorisidir *Ortadirek*. O büyük dirence bir damla düştüğü zaman, insanoğlu sıkışınca, yani insana *Yer Demir, Gök Bakır* olunca, gökten yağmayınca, yerden bitmeyince, insanoğlu ne yapıyor? İnsanoğlu bir düşe sığınıyor. Yani o *Yer Demir, Gök Bakır* bir toplumun gerçekler karşısında sıkıştığı zaman kendisine, sığınılacak bir mit dünyası, bir düş dünyası yaratmasının romanıdır. *Ölmezotu*'na gelince... Bir tek kişinin, sıkıştığı zaman, ona dünya *Yer Demir, Gök Bakır* olduğu zaman, bir tek kişinin, yani Memidikin, *Ölmezotu*'nda, bir düş dünyası yaratıp ona sığındığının romanıdır o. Bu alegorik bir romandır, dedim. O şudur: İnsanoğlu sıkıştığı zaman, en kıtlık döneminde bile, çağımızda bile diktatörler çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Alman ulusu Hitleri yaratmak zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği, Stalini yaratmak zorunda kalmıştır. Çaresi yok, hiçbir çaresi yoktur. Bir düş dünyasına, bir diktatöre sığınacaktı o halklar. Bütün tarihi boyunca, insanoğlu yaratarak sığınmıştır. Bir kaçıştır bu. Bu benim üçlüde, *Ortadirek, Yer Demir, Gök Bakır, Ölmezotu*'nda, aradığım bir şey var benim, insan gerçeğinde. O da insanoğlu ne kadar düşte yaşar, ne kadar içinde bulunduğumuz maddi gerçekler içinde yaşar? Yaşıyoruz şu anda. Ne kadar düşteyiz şu anda, ne kadar gerçek içindeyiz? Bunun sınırını bilmiyoruz. Ben, romanlarımda, bu sınırların iç içeliğini, bu sınırsızlığı işlerim. *Ağrıdağı Efsanesi*'nde, *Binboğalar Efsanesi*'nde, hatta *Akçasazın Ağaları*'nda *Akçasazın Ağaları* yeri-

ne *Akçasazın Efsanesi* diyecektim o roman039216nel adına. İnsanoğlunun bu düş, mit, masal, yani yarattığı ikinci bir dünyada yaşayışının sınırsızlığını, iç içeliğini vermek istedim bütün bu romanlarımda. Onun için *Efsane* adını kullanıyorum, sözlerimi biraz daha somutlaştırmak için, derdimi anlatabilmek için. Çünkü düşle gerçeğin sınırını, gerçek olarak insanoğlunun bu düşüyle, gerçeğini, yarattığı düşle, yarattığı imgelerle, yarattığı ayrı bir dünya ile, içinde yaşadığı gerçeğin sınırını bulmak, çok zor bir iş. Romanda bunu insanlara duyurabilmek çok zor bir iş. Hiç olmazsa adlarıyla anayım da, ipuçlarını vereyim okuyuculara, anlasınlar, insan soyu, düşte ve gerçekte içiçe yaşıyor. Buna bir ipucu olsun diye *"Efsane"* sözcüğünü kullandım kitaplarımda.

İNSANIN VE DOĞANIN DEĞİŞMESİ

1950'lerde benim romanımın ülkesi Çukurova büyük bir traktör istilasına uğradı. Ben daha önce birkaç yaz da traktör şoförlüğü yapmıştım. Makinayla toprak beni büyülemişti. En az söz kadar. O yıllarda ne şiir yazdım, ne hikâye düşündüm. Ne de köy köy dolaşarak hikâye anlatmak geldi aklıma. Yeni, başka, büyülü bir dünyanın içindeydim. Yazın çok sıcak olur benim ülkem. İkindi vakitleri Akdenizin üstünde, tam toprağa değerek, ak bulutlar ağır ağır yükselir. Bu ak bulutlar gittikçe büyürler, şişerler, içlerinden aydınlıklar fışkırır. O bulutlarla birlikte Akdenizden bir de bir rüzgâr çıkar, buna garbi yeli deriz biz. Bu olay, her gün saat onaltı sıralarında gerçekleşir. İşte biz bu saatte traktörlere biner ve toprağı sürmeğe başlardık. Traktörlerin arkasında toprağı derin kazan pulluklar bulunurdu. Derken gün batar, karanlık kavuşur, yıldızlar çıkar, traktör ışıkları ovada yürürdü. Yürüyen yüzlerce ışık, karanlığın içinde ve düz ovanın üstünde. Toprak sürülürken bir koku alırdı geceyi. Taze toprak kokusu kokuların belki de en güzeliydi. Sabah kuşluk vaktine kadar toprağı sürerdik. Bu, saat on sularıydı. Sonra yemek yer, ikindiye kadar uyurduk ağaçların altında, başka gölgeliklerde. Gene Akdeniz üstünden bulutlar kalkınca, gene serin yel esince... Bu arada, sıcakta çalışmak olağan dışıydı. O kadar sıcak olurdu ki, insan traktörlerin demirine dokunamazdı.

Bu sıralarda toprağın içindeki insanı, traktörlerin karşısındaki insanı tanıdım. Onlar için traktör yeni bir macera, yeni bir büyüydü. Kimi sürücüler için, traktörü seyreden, okşayan köylüler için traktör bambaşka bir sevinç dünyasıydı.

O yıllarda insanlar, traktöre alışmakta, makineyle kaynaşmakta hiç zorluk çekmediler. Sanki traktörle birlikte doğmuşlardı. Atlarına, ineklerine taktıkları gibi traktörlerine nazar boncuğu takmıştı her sürücü. Traktör bir düğün bayramdı. İnsanlara, proleter olmak çok güçtür sanılır, insanlar birçok geleneklerinden kopup başka bir insan olurlar, ben insanların proleterleşmeye de kolay alıştıklarına hayran oldum. Gene birçok geleneklerine sarılıyorlardı ya, yeni dünyalarına daha çok sarılıyorlardı. İnsanların değişmelerine hayran kalıyordum o zamanlar, kendi değişmeme de... Romanlarımda da değişmeler başlıca konumdur. Koşullar değiştikçe insanın değişmesi, insan değiştikçe doğanın değişmesi, insanın bu macerası, hayranlık verici bir maceraydı benim için. Benim ülkemde birdenbire ovadaki ormanlar, bataklıklar, kamışlıklar yitiverdi. Birkaç yıl içinde hem de... Bir büyülü el gelmiş, Çukurovanın üstünden geçmiş, toprağı değiştirivermişti. Bu, traktörün hüneriydi. Romanını yazdığım büyük Akçasaz bataklığı birden kuruyuvermiş, yerini pamuk tarlalarına, okaliptüs ormanına bırakmıştı. Sonraları o okaliptüs ormanı da pamuk tarlası oldu ya. Ormanlar yokoldu, sular değişti, doğa örtüsü değişti, bütün bataklıklar değişti. Akçasaz bataklığı bir kuş cennetiydi de, yüzlerce çeşit çeşit göçmen ya da yerli kuş bu bataklıkta barınıyorlardı. Flamingolar... Hani o pembe flamingolar var ya, işte onlar... Onlardan yüzlercesi, belki de binlercesi Akçasazda uçarlarken gökyüzü pembeye kesiyordu. Köyüm-

deki kartallar, yaban hayvanları, birkaç yılda yokoluverdiler. Böcekler, kelebekler... Bir dünya boşaldı, benim ülkem bomboş bir tarım çölü oldu. Ama yaz aylarında bütün ova sararmış altın başaklı ekin tarlalarıyla dalgalanırken de... Yeni, başka, gene büyülü bir dünya oluveriyordu.

Doğanın yokolarak değişmesi insan için büyük bir tehlikedir. Bu doğa değişiminden sonra insanların da huylarında değişiklik oldu, dengesizlikler başladı. Artık ovanın insanı sağlıklı eski insan değildi. Gelenekler, görenekler, iyi ya da kötü kolaylıkla değişiveriyordu. Benim bölgem, Türkiye haritasında kan gütmenin sürüp gittiği bir bölgeydi. Traktör geldikten, ova değiştikten sonra, bir anda kan gütmeler de bitiverdi. Bunu bir örnek olarak veriyorum yalnızca. Ben bunları yazdım.

İnsanın birdenbire yabancılaşmasını, eğer tehlike, eğer sağlıksızlık sayıyorsak, bu bir tehlikedir. Bu, dünyada da büyük tehlikedir. Yabancılaşma, insanlığın başlıca, önüne geçemeyeceğimiz bir karakteristiğidir. Buna hiçbir zaman insanlık bir çare bulamayacaktır. Doğadan uzaklaştıkça, onunla içiçeleşmekten koptukça yabancılaşma kaçınılmazdır. Bu kötü müdür, iyi midir, bunun için konuşamam. Bu insanın önüne geçilemeyecek bir gerçeğidir. Ya makinanın doğayı birdenbire yok etmesi... Ormanların yokolması, denizlerin, suların kirlenmesi, havanın ağıya dönüşmesi, şehirlerin cehennemden beter olması... İşte en büyük tehlike burada... Bununla birlikte insanların gittikçe bir deliliğe ulaşması. Bir tüketim hastalığının yaşanması... İyi ve kötü... Benim kurduğum düş dünyasında, yaratımda, bunların büyüsü, eğer büyü diyebilirsek, etkisi olmasın, bu mümkün olabilir mi?

Ben hiçbir zaman karamsar olmadım. Karanlıktan korkan, kendisine yaşamını sürdürmek için, mit dünyaları, düş dünyaları yaratan insanoğlu, başı iyice sıkışınca, kendini ve dünyasını kurtarmanın bir yolunu da bulacaktır. Bugünkü teknoloji bu hale getirdi dünyamızı. Ama bu teknolojidir ki, gene dünyamızı kurtaracak. Yokolmuş bir ormanı, kurumuş bir suyu en kolay gene bugünkü, daha da ilerleyecek teknoloji yeniden yaşama döndürecektir. İyi ki, elimizde böyle bir gelişen teknoloji var.

Benim için en büyük tehlike insanlığın tarih boyunca yarattığı değerlerin gelişmeyip yokolması, yerine de yeni değerlerin getirilemeyişi. Elbette, evrendeki her şey gibi insanın yarattığı değerler de gelişecek, değişecektir. Ama yokolması... Yerine hiçbir şey gelemeden... İşte en büyük tehlike... İnsanın en büyük değeri yaratıcılığıdır. Bütün değerlerinin erozyona uğraması, onun yaratıcılığının da tükenmesi demek değil midir? Ben bundan çok korkuyorum doğrusu.

DOĞANIN ÖLDÜRÜLMESİNE KARŞI

Yazar olarak, insan olarak bundan sonra benim en büyük çabam, hele Çukurova'nın, Anadolu toprağının bir otuz kırk yıl içinde bu hale düştüğünü görünce, doğanın öldürülüşüne karşı savaşım olacaktır. Son otuz kırk yılda Çukurova'da bir sürü yabanıl hayvan, kuş, böcek türü bitti. Ağaçlar, otlar, çiçekler öldü. Örneğin benim çocukluğumda Toros ormanları ta Çukurova'ya kadar, hatta Çukurova'nın ortalarına kadar inerdi. Bugün en kuytu koyaklarına kadar Toros dağları çırılçıplak. Çukur'da yeni, acaip, bilinmeyen sinekler, böcekler türedi. Hepsi bu doğayı öldürmenin sonucu. Çukurova'da düzensiz pirinç ekiliyor, binlerce dönümlük toprak su altında bırakılıyor. Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri bu sıtma dolayısıyla insanlıkla, dünyayla, Türkiye halkıyla alay ediyorlar. Hem çeltik ektirip binlerce dönüm bataklık yapıyorlar Çukurova'da, hem de sıtma geldi yurdumuza diye vaveylayı koparıyorlar. Bu çeltik ekilmesin demiyorum, dünyanın her yerinde çeltik ekiliyor. Ama sıtma olmuyor. Çünkü sinek yapmayacak biçimde çeltik ekiliyor. Niye bu kadar girdim bu işe, çünkü en büyük doğa-insan ilişkilerini içeren ro-

manımı bu korkunç sorumsuzluk üstüne yazacağım, bu çeltik barbarlığı üstüne. Adı her zaman değişiyor bu beş ciltlik büyük romanımın. Şimdilik *Savrun Gözü* . Baş kişisi de akar bir su, Kadirli'deki Savrun çayı.

ROMAN BİÇİMLERİ

Niçin bir Fransız, İngiliz, Alman, Rus biçimi? Roman biçimlerini o ülkenin anlatım gelenekleri, kültürü, coğrafyası, tarihi, o andaki sosyal durumu, bugünkü sosyal durumu elbetteki etkiliyor. Bana göre roman biçimlerini en belirleyici öge dildir. Dilin yapısı romanın yapısını etkiler, kurar, biçimini geliştirir, sağlar. Türk dilinin batı dillerinden çok ayrı bir biçimi var. Bu biçim, bu yapı, yeni bir roman biçimi, yeni bir roman yapısı ortaya çıkarabilir. Bu da romana, roman biçimlerine yeni olanaklar sağlayabilir.

Bizde, dilin olanaklarını gereğince kullanabilen bir yazar, romanda yeni biçimler yaratabilir. Yeni bir biçimde yaratılmış romanın getirdiği gerçekler ve düşsel olanaklar da bizi insan gerçeğine biraz daha yaklaştırır, bize anlatımda ve psikolojide yeni ufaklar açar. Cervantes, her yanıyla İspanyol dilinin yarattığı yeni bir biçim değil midir? Gogolun biçimini Rus dilinin yapısı yaratmamış mıdır? Dostoyevskinin yeniliğini, her yönüyle, Rus dilinin yapısı biçimlendirmiyor mu?

Epiksiniz ama kahramanlarınızın hepsi birer anti-kahraman, diyorsunuz. Epopeler, ilk günlerden bu yana hep anti-kahramanlarla dolu. Gılgameşi bir düşünelim. Don Kişot epopesi durup dururken çıkmadı ortaya. O, ta eskilerden gelen anlatım zincirinin yeni bir halkası. Epopeler anti-kahramanlarla dolu olmasaydı, bir Don Kişot epopesi nasıl doğardı?

Bakmayalım, insanlığın katıksız, salt kahramana inanır gözükmesine, insanların kendilerini, salt, katıksız kahramana inandırmaya çalışmalarına. Kahramanlık özlemi de insanlığın bir özlemi, miti, düşü, bir değeri olmuştur. Ne kadar kahramanlık türküleri söylemiş olursak olalım, her çağda, her zaman biliyoruz ki, bütün kahramanlar, büyük epopelerde, gerçek anlatım biçimlerinde, birer anti-kahramanlardırlar da... 16. yüzyılda, bence bu epopenin çıkışı çok eskilere dayanıyor ya, benim ülkemin büyük epopesi, yalnız benim ülkemin de epopesi değil, bütün Türk dünyasının epopesi olan *Köroğlu* da bir anti-kahramandır.

YENİ BİR GERÇEKÇİLİK ANLAYIŞI

19. yüzyılın büyük yazarları, daha eski klasikleri çağımızda ne kadar eksik görünse de, onların insanlığa getirdikleri büyük olanakları görmezden gelemeyiz. Bir Cervantes, Gogol, Moliére, Shakespeare, Çehov, Dostoyevski eskimeden insanlığımızda daha bütün görkemleriyle duruyor. Sorun onları yadsımak, küçümsemek değil, onların getirdiklerine katkımızın ne olduğudur. Bir örnek vereceğim, bu örnekle de ne demek istediğimi sanırım çok daha iyi anlatabileceğim; geçmişimizde Cervantes, Moliére, Çehov olmasaydı eğer, çağımız insanını en iyi anlatan büyük usta Şarlo da olmazdı. Daha da ileri giderek söyleyebiliriz ki, yukarda saydıklarımızdan bir tek Çehov eksik olsaydı, Şarlo bu görkemli Şarlo olamazdı.

Şimdi benim yapmak istediklerime gelince, bu işte Homeros beni çok düşündürüyor. Hiçbir zaman Homeros'u bir tek kişi, dahası da bir çağın kişisi olarak düşünemedim. Homeros bir destancılar geleneğinin getirdiği çağlardır. Çağların sanat birikimidir. Buna Anadolu'da hâlâ tanık olduğumuz için kesinlikle konuşuyorum. Homeros'un realizmi bana çok ilginç geliyor. Aşağıda ete et, kana kan, dişe diş, göze göz insanlar dövüşüyor, gülüyor, eğleniyor *Iliada* destanında, yukarda da düşler, tanrılar... Bu bana insanlığın harikulâde bir betimlemesi geliyor. Çağını ve daha sonraki çağları da kapsıyor. Kendi sanat, düşünce düzenimi kurarken Homeros'un bu büyük yapıtı bana yol çiziyor. Çağımızda karmakarış insan ilişkileri var. Bu ilişkiler her gün biraz daha karıştırılıyor, adeta bir kördüğüm

oluyor. Bu ilişkilerin altından kalkmak, bu ilişkilerden, yalanlardan, dolanlardan, zalimliklerden, yabancılaşma, yozlaşmalardan, insanın insanı sömürüsünden, aşağılamasından, acımasızlıklardan insan gerçeğine varmak hayli zor iş. Ama bu karmaşayı veremeden de insana varılamaz. Bunu vermeye 19. yüzyılın büyük yazarları da sonsuz çaba göstermişlerdir. Bir de bu insan ilişkileri, yabancılaşmalar, yozlaşmalar, insan psikolojisinde şimdiye kadar bilmediğimiz yeni buluşlara götürüyor bizi. Bunu da kendi çağında Dostoyevski gibi büyük ustalar vermeye çalışmışlardır. Bir de doğa-insan ilişkisi var ki, 19. yüzyılda olsun, çağımızda olsun bu ilişki üstünde durulmamıştır gereğince. Oysaki insan doğanın bir parçasıdır, doğayla insan içiçeliğini vermeden insan gerçeğine varmanın kolay olmadığını bilmeliydik. Gene Homeros'u anımsamak zorundayız burada. *İliada*'daki doğa-insan içiçeliğini unutmamalıyız. Ama biz bunu unutalı çok olmuş.

Şimdi yeni bir realizm geliştirmeye çalışırken benim düşüncem insanlığın zengin deneylerine başvurmak, Homeros'u yeniden bütün yönleriyle anımsamak, onun getirdikleri üstünde dikkatlice durmak. Homeros'un insan birikimine katkıları, insanlığın kendi deneylerinin getirdiği büyük katkıdan başkası değildir. Benim realizmim tanıklanmış bir realizm olmalıdır. İnsanın insan ilişkileri, kişinin kendi iç çelişkileri... Bunun dışında doğanın kendi iç çelişkileri. Bunun da çağımızda, yaşamımızda önemli bir yeri var. Asıl soruna geliyorum, insanın yarattıkları. İnsan bu dünyada, buna gerçek dünya diyelim, yaşadığı kadar bir de kendi yarattığı bir dünya içinde yaşıyor. Bu, onun yarattığı mit dünyası, düş dünyası, sanat dünyası, din dünyası, ideoloji dünyasıdır. Bazımız insanın yarattığı mit dünyasını eski Yunan mitolojisinden ibaret sanıyoruz. Biliyoruz ki her ulusun, her kabilenin böyle mitik bir dünyası var. Bütün dünyayı ele alacak olursak bu dünya, içinde yaşadığımız şu gerçek dünyadan çok daha zengindir. İçinde yaşadığımız dünyanın belki de bir sınırı vardır, ben buna inanmıyorum ya, gerçeğimiz de her gün yeniden yaratıyor, yaratılıyor, mitler, düşler dünyasının hiçbir sınırı yoktur. İşte insanı kavramak, insan gerçeğine varabilmek için yeni bir realizm anlayışına varmak zorundayız. İnsan çeşitli ilişkiler içindedir dünyamızda. Bu ilişkilerin en önemlilerinden bir tanesi de insanın kendi yarattığı dünyayla ilişkilerdir. İnsanın yarattıklarını sanata, romana getiremezsek eksik bir iş yapmış oluruz ve insan gerçeğine kolay kolay ulaşamayız. Dünyanın tadına, insanın tadına, yaşamın güzelliğine, sevincine, tadına, varamayız. İnsanı var eden ne kadar eti kemiğiyse, ne kadar içinde yaratıldığı dünyaysa o kadar da kendi yaratıp sığındığı mit, düş dünyasıdır. Bu dünyadan insanın kopuşu, böyle bir şey mümkünse, yabancılaşma, onun arkasından da yozlaşmadır. Dünya yok olduğu gündür ki, ancak işte o zaman insanın yarattıkları da onunla birlikte yokolur. Toplumun yarattığı müşterek dünyalar ne kadar insanın yaşamını sağlıyorsa, kişinin yarattığı mit, düş dünyası da onun yaşamını kolaylaştırıyor, sağlıyordur. Toplumun mit, düş dünyasıyla kişinin yarattığı mit, düş dünyası her ne kadar ayrı ayrı dünyalarsa da, bir yerde de biribirlerine sıkı sıkıya karışmışlardır. İşte benim realizmim bu bütünlükten kaynaklanmaya çalışıyor. Bu da günümüzden Homeros'a, daha da öteye, Gılgamış'a kadar uzanıyor. Sanat yaparken insanı gerçeklerinden sıyıramayız. Ne yazık ki, günümüze kadar gelen birçok çağlarda insanlar yalnızca insanoğlunun içinde bulunduğu bir yanı, ya da birkaç yanı birden ancak görebilmiştir. İnsan gerçeğine bir bütünden varılır, bunun üstünde pek durmamışlar. Çağımız insan kavramında yeni aşamadadır. Sanırım ki çırpınmamızın büyük bir kısmı buradan kaynaklanıyor. Benim realizmim içinde bulunduğumuz gerçek dünyayla insanın yarattığı düş dünyasının içiçeliğini vermektir. İnsanın yarattığı düş, mit dünyasıyla ilişkileri insanın en büyük gerçeklerinden biridir. İnsan yaşamında, insanoğlu ne kadar mit içinde, ne kadar düş ve mit dünyasında yaşıyor, bu karmaşıklığın üstüne insanlık daha gereğince eğilmiş, değil, ne sanatta, ne de bilimde... Mitin, düşün yaşamımızdaki karmaşıklığının, içiçeliğinin üstü-

ne gereğince eğilmezsek, insanı anlamamız, ona biraz daha yaklaşabilmemiz zorlaşacak. Homeros'ta insanlık, insan gerçeğinin bu yanına hiç boş vermemiş. Onun için *İliada, Odisse* hâlâ insan soyunun bir numaralı başyapıtıdır. Çağımızın realizmi çok boyutlu gerçek insana yaklaşmakla oluşacaktır. Bu işte ben ne kadar düşündüklerimi gerçekleştirebilirim, bilemiyorum. Bir eksiklik olduğunu sezinliyorum ama... Arıyorum işte. Bizde bir söz vardır. "arayan derviş, aradığını bulmuş," Keşki bu söz gerçek olsa da her arayan derviş aradığını bulabilse. İnsanın çok boyutlu gerçeği... biz buna çağımızdan ne ekleyebilir, insan birikimine çağımızdan ne katabiliriz. İşte bütün sorun bu.

YAŞAR KEMAL'LE SÖYLEŞİ

Alpay Kabacalı

● *Adı da konmuş birtakım roman tasarılarınızı biliyoruz:* Cenuben Kel Ali Tarlası, Anavarza, Savrun Gözü, Uçurtmalar Adası, *vb... Kimi romanlar öne geçiyor, yazılıyor. Kimisi de uzun yıllar belleğinizde, imgeleminizde yaşıyor. Bu nasıl bir oluşum? Hangisi, hangi nedenlerle öne geçiyor?*

Biliyorsun ki benim çok roman tasarım var... Bazı arkadaşlarda eskiden şöyle bir hava vardı: Kahveye otururum, teybimi koyarım, sonra bunu alır, roman yazarım. Böyle roman olmaz! Roman, yüzde yüz yaratmadır. İmge yaratmadır. Benim için imge yaratmadan da çok, insanda psikolojik olanaklar bulmaktır. Tarih boyunca yazarların işi de bu oldu. Bizim çağımızda bu iş bitti gibi görünüyor ama, insanlık sürüp gittikçe bitmez. İnsanın en büyük değeri olan psikolojik değeri her zaman yazarların gündemine gelecek ve yaratıları o yönde gelişecek.

Şöyle bir tasarım vardı: İstanbul'da geçen beş tane çocukları anlatan roman kurmuştum. Küçük romanlar. Bir tanesi, *Kuş Sütü.* Bu, on bir yaşında bir çocuğun cinayeti. Adı değişebilir. İkincisi, *Yelesi Boncuklu Tay.* O da on bir yaşında bir çocuğun cinayeti. Sebepler aynı... Üçüncüsü yetmiş seksen yaşında bir yaşlı adamın cinayeti. Adı, *Bağdatta Üç Pencere.* Dördüncüsü, *Zürafa.* Yine bir çocuk, gecekonduda yaşayan, İstanbul dışından gelmiş insanlar... Beşincisi, İstanbul dışında geçiyor. Adı *Kuğu Gölü* ya da *Kuğunun Ölümü.* Bunlardan biri olabilir. Biliyorsun, bunlar bale adları. Kuğular üstünde İstanbul avcı zenginlerinin maceraları, sonra çocuklar... Gide, Stendhal üstüne bir yazısında diyor ki..."

● *Stendhal, başucu yazarınız...*

Hayran olduğum yazar... Eskiden, her romanıma başlamadan *Kızıl ile Kara*'yı, bir de Nâzım Hikmet'in şiirlerini okurdum. İki büyük kaynağım vardı. Nedense huy edinmişim. İkisi de çok sağlama giden yaratıcılar. Nâzım'ın Türkçesi erişilmez bir Türkçe."

● *Öteki roman tasarılarınıza dönersek...*

Daha on yedi yaşımda Abidin Beye anlattığım bir roman konum vardı. Bir suyun yaşamı. *Savrun Gözü.* Önce *Cenuben Kel Ali Tarlası*'ydı, son olarak *Güney Savrun Gözesi* koydum. Değişiyor... Elli bir yıl önce gelip Adana'da Abidin Beye anlattım bunu. Şöyleydi: Arzuhalciyken bana bir adam geldi. Adı, Ahmet Doğan. Arzuhalini kimse yazmıyordu, ağadan korkuyorlardı. Ona, "arzuhalini yazacağım, ben kork-

mam" dedim. "Ne kadar zaman var Yargıtay'a?" Bir, bir buçuk ay var... "Gel." dedim "eve." Bir ay onun anlattıklarını yazdım. Abidin Beye, "İşte bunun romanını yazacağım" dedim. "Bu kendi roman" dedi. "Olduğu gibi yayımla." Hoş bir şey olurdu. Çok yazık ki, her hafta evimde arama yapan polis aldı. Yüz sayfalık uzun bir hikâyem vardı, *Kızamık.* Bir de *Demir Çarık* adlı romanım. Onlar da gitti. Alındıktan sonra bir roman olarak kafamda kaldı. Ama hiçbir zaman yazamadım. Araya *İnce Memed*'ler, başka romanlar girdi.

Sonra, *Bir Ada Hikâyesi.* Bir ada düşlüyordum İsveç'te. Daha sonra Marmara Adası'na gittim, ona yakın bir ada buldum. Çok şaşıyorum insanın düşlemesine. Ne düşlemişsem, neyi yazmak istiyorsam, aynı ada... Birkaç defa daha gidip adaya, ondan sonra yazmaya başlayacağım."

● *Biraz önce Stendhal'den söz ediyordunuz.*

Gide diyor ki: "Stendhal, bütün en iyi romanlarını ömrünün sonuna sakladı. Sanki yazarların Tanrıyla sözleşmesi varmış gibi... Yalnız bu romanlardan birini, son büyük şaheserlerinden olan *Parma Manastırı*'nı elli iki günde yazdı. Ondan sonra da yazmadı."

Ben düşündüm: Tanrıyla sözleşmem mi var. Bir anlaşma yapmadım. İnsanın ne zaman öleceği belli değil. Altmış sekiz yaştan sonra düşünüyorum bunları. Diyorum ki, yazmalıyım. Önce *Bir Ada Hikâyesi*'ne başlayacağım. Sonra *Akçasazın Ağaları*'nın üçüncü cildi *Anavarza*'yı, ardından *Güney Savrun Gözesi*'ni bitirmeye çalışacağım.

Bunların dışında birçok roman taslağı var kafamda: *Deniz Küstü, Kuşlar da Gitti.* Bunlar devam etmeli, diye düşünüyorum. Bu şehirdeki insanların yabancılaşması, yozlaşması, değişmesi... Sonra, bir çocuğun psikolojik sağlıklılığı: *Al Gözüm Seyreyle Salih.* Türkiye'de anlaşılmayan bu roman, Amerika'da anlaşıldı. Şaşılacak bir şey!

Uçurtmalar Adası'nın konusunu sana çok anlattım. O da kurulmuş bir roman.

Bir tasarım da, *Zilli Kurt.* Adı şuradan geliyor: Kurtlar, Anadolu'da bir koyun damına girdi mi, bir tanesini yemez, hepsinin boğazını sıkar. Kurdun ağzı değen koyun yaşamaz. Bir gecede bütün bir köyün koyununu yok edebilir. Kurt çeker gider... Köylüler atlara binip kurdun ardından giderler. Silahsız, köpeklerle. Köpekler öldürmesin diye, köpeklerin boynundaki dikenli tohtları çıkarırlar. Kurdu yakaladıkları zaman fiske vurmazlar, boğazına sağlam bir kirişle zil takarlar. Kurt ne koyuna yaklaşabilir, ne köye... Acından ölür. İşte bunu yaşamımla birleştirdim. Çok iş yaptım ben. Otuz kırk kadar... Adana'da zilli kurt oldum, sosyalistlikten dolayı. Türkiye, dünyanın en ağır faşizmini yaşadı. Herkes sanıyor ki, iki parti oldu, demokrasi geldi... Benim *Zilli Kurt*'ta anlatacağım, hükümete aykırı düşüncede olanların çektikleri. Tam zilli kurt yaşamıydı. O işe giriyorum, on gün sonra polis geliyor, çıkarılıyorum, öteki işe giriyorum, jandarma geliyor, çıkarılıyorum. Bir de insanları öyle şartlıyorlar ki... En korkuncu da o, beni işe almaya korkuyor herkes. Örneğin batosta çalışıyorum, dünyanın en zor işi, on sekiz saat çalışılıyor, ben de 57-58 kilo bir vatandaşım... Herif geliyor, o korkunç zordan bile beni atıyorlar. Batos kâtipliği yapıyorum pirinç tarlalarında, hasat zamanı, gelip beni oradan atıyorlar. Öyle bir kovalama ki benim bu beş yıllık yaşamım... En sonunda arzuhalcilik yaptım, kurtuldum. Arzuhalcilikte de yanıma iki adam dikiyorlardı. Bereket ortağım, Haceli Çavuş, çok dişli bir adamdı, çok tanınmış bir arzuhalci, o dikili adamları kimse dinlemiyordu. Ben de iyi biliyordum tarla hukukunu... *Zilli Kurt,* anı değil, roman olacak. Yaratım yoktur anıda. İnsan gerçeğine varmak için, hep yineliyorum, insanın yaratmaktan başka çaresi yok. En büyük gerçek, yaratma gerçeğidir. Eğer insanoğlunun gerçeğine yaklaşmak için bir miktar çabamız varsa...

"AŞIK KEMAL GELMİŞ..."

● *Biraz da yazılma aşaması üzerinde duralım. Bir romanın baştan sona bütün kurgusunu, hatta -romanlarınızın özelliklerini gözönüne alarak soruyorum- her ayrıntısını önceden tasarlıyor musunuz? Yoksa yazılma aşamasında mı ortaya çıkıyor kimi karakterler, ayrıntılar, betimlemeler?*

Romanın ana taslağı, başlangıcı, sonu, tiplerle birlikte biçimleniyor kafamda. Önce biçim doğuyor bende, konu doğuyor, her nedense. Tip de birlikte yaratılıyor. Ana eksen, yazacağım tiptir. Ben, 20. yüzyıl romancılarının dışında, ana tipe çok önem veriyorum. Sonra... Örneğin *İnce Memed 4*'te, ilk düşündüğüm zaman, romana başlarken, "Çukurova'da toprak da deniz gibi köpürür" dedim. Bu, leitmotiv gibi... "Toros'un tepesine çıktığın zaman, Toroslarda ışık da deniz gibi köpürür." Böyle bir şiirsel tarafı da ortaya çıkıyor kafamda. Örneğin, hep yazmak istedim, bir halk deyimidir, "Savrun Suyu öyle aydınlık bir sudur ki, dibine Kuran düşse okunur." Böyle ayrıntılar kafamda yer yer doğuyor. Ayrıca yazarken de geliyor."

● *Her romanda konuya uygun değişik bir üslup kullanıyorsunuz. Böylece romanlarınız kendi dilini yaratıyor. Bunu nasıl başarıyorsunuz? Denemeler yaparak mı? Yoksa bu, yazılma aşamasında kendiliğinden mi gerçekleşiyor?*

Gençliğimde şöyle bir şey denedim. Örneğin, bizim Kadirli'de Abdülhakim Efendi adında yaşlı bir tapu memuru vardı. Erzurumluydu. Tevfik Rüştü Aras'ın yakın akrabasıydı, çok da benziyorlardı birbirlerine. Ben on yedi, on sekiz yaşlarındaydım. Çok arkadaşımdı. Oturdum, sayfalarca onun konuşma biçimini yazdım. Diyalog olarak değil. Bu adam roman yazsa nasıl yazardı... Eski Osmanlıcası da var içinde... Kendisine okuduğum zaman, "Nasıl ezber etmişsin beni" dedi.

Sonra Ali İlmi Bilgili vardı. 150'likti. Babası Fani Bey bir divan şairiydi. Ali İlmi, İstanbul Darülfünunu'nda Şark Edebiyatı müderris muaviniydi (doçent). Adana'da *Ferda* gazetesini çıkardı. Sürgünden dönüşte bize komşu oldu. O roman yazsaydı nasıl yazardı? O da Abdülhak Şinasi Hisar gibiydi, onu da taklit ettim. Böylesine, bir köylüyü, bir işçiyi, bir Alevi dedesini... Bu, yazış denemeleriydi. Dağlardan gelmiş Tanır Ağanın hikâyesini yazdım, 30 sayfa kadar. 500 sayfaya yakın Ahmet Doğan'ın hikâyesini yazdım.

Sonra benim kaynaklarım vardı. Köroğlu anlatıcıları arkadaşlarımdı, onlar gibi Köroğlu anlatırdım. Biliyorsun, ağıtları toplamak için önce Köroğlu anlatırdım köylüye. "Aşık Kemal gelmiş," diye sabahleyin herkes veryansın ederdi ağıtları, kadınlar başıma birikirdi "ben de ağıt biliyorum, ben de ağıt biliyorum" diye... Aşık Kemal olarak Toroslarda tanınmıştım bir zamanlar. Şiirlerim yakın zamana kadar söylendi. Bunlar bir nedenle değişmiş olarak geçti elime, ben bile tanıyamadım. Karacaoğlan'ın şiirleri kimbilir ne kadar değiştirilmiş. Ama iyisine değiştiriyorlar. Halkın dehası müthiş bir deha...

● *Bir şairin şiirinin başkasına mal edildiği de oluyor...*

Herkes, kendi koşullarına göre epopeleri, türkülü halk hikâyelerini, şiirleri değiştiriyor. Örneğin gidiyorsun, Sivas'ta Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal olmuş. Örneğin şöyle dizeleri var Pir Sultan Abdal'ın: *"Yavru şahin pençesinde kuş gibi / Çığırtı çığırtı yedi dert beni."* Çukurova'da bir de bakıyorsun, Karacaoğlan'ın olmuş. İkisine de benziyor. Pir Sultan mı, Karacaoğlan mı, kimse seçemez. Ama Pir Sultan'ın Alevi şiirlerini mal etmiyorlar Karacaoğlan'a. Karacaoğlan'ın, *"Ak göğsün altında zemzem pınarı / Dayadım ağzımı kandırdı beni."* Bunu Pir Sultan'a yakıştırmıyorlar."

● *Roman dili, sözlü edebiyattan gelen bu dilin dışında. Dilin olanaklarını kullanma çabalarınız üstüne neler söyleyeceksiniz?*

Roman dili, kendi biçimini yaratıyor.

Eğer gönül vermişsen, gece gündüz işin buysa, roman yazarken kendi kendini yaratıyor. Bunun üstüne düşünce düzenim var. Dili nasıl kullanmalı romanda, dil nedir, diye.

Rus romanı çok ilginç. Puşkin, Rus edebiyatına yeni bir şiir getiriyor. O şiir çok yeni... Bunu da eleştirmenlerden öğreniyoruz, Nâzım Hikmet'ten öğreniyoruz. Nâzım Rusçayı çok iyi konuşmuyorsa da, Rus edebiyatını iyi bilen, okuduğunu çok iyi anlayan bir insandı.

Sonra Gogol geliyor. Bunlar eski Yunan'a da hayran. Örneğin Gogol, "Ben, yeni bir *İliada* yazıyorum," diyor. Tolstoy, *Gençlik*'i yazarken, "Yeni *İliada* yazdım," diyor. Sonra vazgeçiyor, *Savaş ve Barış* için, "İşte yeni *İliada,*" diyor. Öylesine tanıyorlar ve öylesine hayranlar, eski Yunana. Çünkü Batıdan geliyor onlara da roman düşüncesi...

Gogol'un *Ölü Canlar*'ında, doksanıncı sayfasına kadar Türkçesinden belli *İliada*'nın etkisi. Oradan sonra da yeni bir yazar çıkıyor.

Benim düşüncem şu oldu: Nasıl bir roman dili, yeni bir roman anlatımı, yeni bir roman içeriği doğdu Ruslarda? Dostoyevski yeni bir roman içeriğiyle geldi ama, hâlâ destanlara, masallara bağlı bir anlatım. Türkçesinden bile anlaşılır bu. Müthiş güzel anlatır. Tolstoy'un anlatımı da öyle... Uzmanlar, Rus edebiyatı, en iyi Türkçeye çevrilmiştir, diyorlar. Doğru olabilir bu. Bozkır dili taze bir dil, yeni bir dil. Ondan yeni bir roman ve şiir dili yaratıyorlar.

Bizim dilimizde de Nâzım Hikmet gibi bir deha var. O da halkın dilinden, büyük kaynaktan geliyor. Hep söylerim, Anadolu'nun dili, bütün Türk dünyasında çok zengin bir dildir. Beni İngilizceye çeviren Thilda da, Fransızcaya çeviren Münevver Abla (Andaç) da söylüyorlar, "çok zengin bir dil," diyorlar, "karşılığını İngilizcede, Fransızcada bulamadığımız kadar zengin bir dil," diyorlar. Nâzım da öyle diyordu. Türk dili, Rus dili, bunlar taze dillerdir; epope dili, masal dilidir. Büyük edebiyat doğabilir bu dillerden, doğmuştur da...

Ben bunun belki bilincinde değildim, şimdi bilincindeyim. Dilin özelliği romanın yapısını bile belirler. Eğer dilimize çok bağımlı kalabilmişsek, bu dilin adamıyız. Eğer sağlam bir edebiyat yapıyorsan, yeni bir dil, kendine has bir roman dili yaratmak zorundasın. Şiir dili ayrıdır, roman dili ayrıdır. Nâzım şiirde bunu yaptı. Ben de romancı olarak yapmaya çalıştım.

● *Bir romandan ötekine geçerken, araya uzun ya da kısa bir süre koyuyorsunuz, yazma eyleminden uzak yaşıyorsunuz. Yazıp bitirince bir sonraki romana geçmeden önce zihinsel bir dinlenme dönemi yaşıyor musunuz, yoksa imgeleminizde yeni romanın kişileri, olayları, ayrıntıları hemen belirmeye başlıyor mu?*

Çok karmaşık bir iş bu. Örneğin, *Demirciler Çarşısı*'nı düşünürken, aynı zamanda *İnce Memed*'in ikinci cildini de düşünüyordum. Aynı sürede *İnce Memed*'in üçüncü cildini düşünürken *Kimsecik*'leri de düşünüyordum. Yani karmakarış oluyor, kim öne gelirse onu yazmaya başlıyorsun. Zaten yaratım bir bütündür, birini yaratırken öyle çalışıyor ki insan belleği, öyle imgeler yaratıyor ki, onu o romana veriveriyorsun. Biliyorsun, yürüyerek düşünüyorum. *İnce Memed*'i düşünürken *Akçasazın Ağaları* gelip başıma bela oluveriyor, onu bırakıp ötekini düşünmeye başlıyorum. Ama ikinci gün zorluyorum kendimi, o roman yarım kalacak, diyorum. Örneğin *İnce Memed*'lerden önce *Anavarza*'ya başladım. *Kırmızı Leylek*'ti filan, birtakım isimler geldi geçti. Bir ara *Soylu Atlar Ağıdı*'ydı. Sonunda baktım ki *Anavarza* hepsini kapsıyor. Yani karmaşık bir şey, tam olarak söyleyemeyeceğim. İnsan kendi belleğini, yaratımını da bilmiyor. Bilse onu da yazar.

● *Konuşmamızın başında, yazacağınız İstanbul romanlarından söz ederken, başlıca kişileri çocuklar ve ihtiyarlar demiştiniz. Ayrıca cinayetler...*

Babam öldürüldüğü için... Her cinayetin, aynı sebeplerden de olsa, ayrı bir ka-

rakteri var. Onu ispata çalışıyorum. Her cinayet ayrı bir şey. Hatta savaşta bile, yüz kişi birden öldürülüyor, bu yüz ayrı cinayettir benim için. Doğada da, her doğa parçasının ayrı bir özelliği var. Hatta bir daldaki yüz yaprak aynı değildir. Her cinayette de ölüm biçimi ayrı, öldürme biçimi ayrı. Biri yaşlı adam, yetmiş, seksen yaşında, ötekiler on bir yaşlarında küçük çocuklar. Sebep aynı, ama tamamen ayrı cinayetler. Psikolojik olarak ayrı, işleniş biçimi ayrı, hatta düşündüm ki işleniş biçimi de aynı olsun, hepsi de hançerle öldürülsün... Cinayet üstüne birtakım düşüncelerim var, biliyorsun. *Yılanı Öldürseler*'in bir bölümünü, çocuğun anasını özleyip gelişini yeniden yazacağım. *Kuşlar da Gitti*'ye ikinci bir son ekliyorum. Çünkü bitmiyor. Kafamda başka romanlar da var. İnce Memed macerası o kadar çoğaldı ki kafamda, neredeyse beşinci cildi yazacağım. Ama vaktim yok. Ayrıca, söyledim söyleyeceğimi.

● *Bir yazarın yarına kalması sorunu üzerinde uzun uzun düşündüğünüzü sanıyorum. Sizce nedir yarına kalmanın ölçütü, ölçütleri?*

Doğrusu, pek uzun uzun düşünmüyorum bunu. Ben yazarken okuyucuyu bile düşünmem. Yazacağım romanı düşünürüm sadece. Elbette her insan yarına kalmak ister, "kalmak istemiyorum" demek, yalan söylemek olur. Bizim aslan Karacaoğlan, *"Ben ölürsem söylenirim dillerde"* diyor...

● *Peki, biraz önce adını andığınız romancıları, Stendhal'leri, Gogol'leri, Tolstoy'ları, Dostoyevski'leri, benzerlerini kalıcı kılan nedir?*

Bütün mesele, insan psikolojisine neler getirdiği. Cervantes'i aldığımız zaman, feodal düzenden yeni bir düzene geçerken, şövalyelik bitip de yeni bir düzene geçmeye başlarken insan soyu, ne getirdi de insan psikolojisine yeni ufuklar açtı? Shakespeare'e geldiğimiz zaman, o hangi ufukları açtı? Kısaca söyleyim, insanın içindeki çatışmaları ilk veren Shakespeare'dir. Molière'e gelince... Büyüklerdir bunlar, insan soyunun söz sanatını yapan büyükler. Bunlara Montaigne'i, Bacon'ı da katabiliriz. İnsan soyunun psikolojisinde ne kadar keşifleri olmuş, insan gerçeğine ne kadar varmışlar? İnsan gerçeği, insan psikolojisinde başlar. Bir de bu büyük ustalar, yeni yapı olanakları getirmişler. Eski Yunan piyesleri değil, Shakespeare'in piyesleri. Cervantes'in romanları, eski şövalye hikâyeleri değil. Modern romanın, modern oyunların başlangıcıdır bunlar. Ötekiler de insan psikolojisine yeni boyutlar getirmiştir. Yazarın büyüklüğü onunla ölçülüyor.

Elbette benim de kalma çabam var. Ne kadar başardım bunu? Karacaoğlan gibi söyleyemiyorum. *"Ben ölürsem söylenirim dillerde."* Kendine en güvenli adamdır Tolstoy, *"İliada*'yı yeniden yazdım," diyecek kadar. O bile, "ben şu kadar zaman eskimem" diyememiştir. Kimse diyemez gibi geliyor.

Ben yalnız şunu söylüyorum: Romandaki maceram, insan gerçeğine varmak, ve roman yapısını yaparken sağlam, insan psikolojisine uygun yaratmak... Bir yanım var, ona güveniyorum gerçekten: Doğayı epik anlayış gibi yazdım ve yeni imgeler kurdum gibime geliyor. Ona biraz güveniyorum. İnsan psikolojisine bir şeyler getirdiğimi sanıyorum. Doğaya yeni bir bakış getirdim. Karacaoğlan'dan öğrenerek, İliada'dan öğrenerek... Hatta Faulkner'dan, Sait Faik'ten öğrenerek. Bir şeyler de eklediğimi sanıyorum. Ne kadar yabancılaşırsa yabancılaşsın insan soyu, doğayla ilişkisi bitmeyecektir. Çünkü, doğanın bir parçası. Ondan kopması mümkün değildir. Doğanın kanında insanoğlu, insanoğlunun kanında da doğa olduğuna göre, bir şeyler yaptığımı sanıyorum.

● *Biraz önce,* Al Gözüm Seyreyle Salih'*i yalnız Amerikalılar anladı, dediniz. Romanlarınızda şimdiye kadar eleştirmenlerin anlayamadığı ya da üzerinde durmadığı yönler var mı?*

Yüzümü kızartacak kadar övgüler çıktı dünya basınında. Ama eleştirmenler beni anlamadı, diyorum. Örneğin *Binboğalar Ef-*

sanesi'nde göç meselesini işlediğim ortaya atıldı. Oysa ben, çok daha değişik bir şey ortaya atmıştım: Eşyanın koşullarla değerinin değişmesi, insana göre de değerinin değişmesi. Bunu ilk kez *Kaput*'unda Gogol yazdı, sonra *Bisiklet Hırsızı* geldi. İlkinde kaput, ikincisinde bisiklet... *Binboğalar Efsanesi*'nde daha global bir şey yapmak istedim. Bir kılıç... Bizim Haydar Usta, otuz yıl çalışıp bir kılıç yapıyor. O kılıcı verip, eskisi gibi obasına toprak alacağını sanıyor. Halk inanmıyor aslında. Ankara'ya gidip İsmet Paşa'ya kılıcı verecek, toprak alacak... İsmet Paşa, Kasım Gülek'le beraber. Bir şey elde edemeden, süklüm püklüm dönüyor. Sabaha kadar kıvılcımlar çıkıyor çalıştığı yerden. Sabah bakıyorlar ki, Haydar Usta örsüne sarılmış, ölmüş. Ortada da bir demir parçası. Kılıcı o hale getirmiş. Alıp Hemite dağına, ziyaretin oraya gömüyorlar. Ben bunu getirmiştim. İnsan psikolojisinde yeni bir şeydir, romanda yeni bir olanaktır, romanda *Binboğalar Efsanesi* yeni bir biçimdir, yeni bir anlatıştır...

Bir yazar, eleştirmenlerce anlaşılmak ister. Övgü o kadar önemli değil. Bilmem, "Doğunun kapısına oturmuş düşlerin sultanı," diye manşetler atıyor Fransız eleştirmenleri. Sağolsunlar. Ama *Ortadirek* üçlüsünün anlaşılmasını isterdim, övgüden çok. O da şuydu: İnsanın iki dünyası var. Bir tanesi, bütün bize kadar gelen gerçek edebiyatçılarda bu var, insanın düş dünyası, mit dünyasıdır. O dünyayı yaratır, sıkıştığı zaman o dünyaya sığınır. Bu iki dünya, yaşadığımız maddi dünya ile düş dünyası kesişmiyor. İçiçe girmiş. İkisini birden yaşıyor insan. Onu vermeye çalıştım. Kimse bunu söylemedi. Bu kadar insan bu getirdiklerimi anlamamışsa, ben kendimi anlatamamışım demektir. Kimseyi de suçlamıyorum. Yani attığım taş, dediğim kuşu vurmadı biraz da... Belki anlamak istemediler, ya da üzerinde durmuyorlar.

"DÜNYAYA GELDİK YA!.."

● *Romanda nereye ulaşmak istiyorsunuz diye sorsam?*

İnsan gerçeğine biraz daha yaklaşmak. Bir karanlıktan gelip bir karanlığa gidiyoruz. Homeros, *İliada*'da "İnsanoğlu en acı çeken yaratıktır," diyor. Çünkü ölümün bilincine varmış tek yaratık insandır. Şimdi, nedir bu dünyaya bağlılığımız? Dostoyevski, *Budala*'sında, "İnsanoğlunu sonsuz bir uçurum üstüne ayağını koyacak kadar orada yaşamaya mahkum edin; yağmur altında, karda kışta, o acı içinde, açlıkla yoklukla yaşar da ölmeye razı olmaz, yaşamını sürdürmekte direnir," diyor. Belki bu bir simge. Ama biliyoruz ki, insanoğlu açlıklar, yokluklar, sömürüler, sefaletler, aşağılanmalar arasında yaşamaya devam ediyor. Nedir bu? Varmak istediğim gerçek, insanın içindeki bu sevinç ne?

Ben, sevincin türkücüsüyüm. Onu söylüyorum boyuna. Bütün epopelerde, aşağı yukarı insanlığın macerasında, halkın yarattığı müziğinde, türküsünde, ne kadar acılı olursa olsun, şu var: "Geldik ya!" *Ortadirek*'te "İndik ya, geldik ya!" macerası var ya, onun gibi. Bu dünyaya çok şükür geldik. Gelmeseydik ne olacaktı... O korkunç sevince varmak istiyorum. Nedir o sevinç, yaşama sevinci? Araştırdığım bu. Niye mit yaratıyor, düş yaratıyor da sığınıyor? Bu sevinci sürdürebilmek için, yaşamanın ağırlığından kurtulabilmek için kendine yeni bir dünya yaratıyor. Bu dünya yetmiyor. Acılarıyla, hastalıklarıyla, ölüm korkusuyla, yok olmakla... Ama gene direniyor. Bu ne? Benim aradığım bu. İnsan gerçeğine biraz daha yaklaşmak. *Akçasazın Ağaları*'nda bir miktar yaklaşabildiğimi sanıyorum. Daha insanın derinliklerine varabildiğimi sanmıyorum. Bir de *Kimsecik*'lerde, özellikle *Kanın Sesi*'nde, *Kale Kapısı*'nda. Hepsinde insan psikolojisinin derinine inme var. İnsan korku içinde. En büyüğü de ölüm korkusu. Müthiş korkuyor ölmekten, çıldırıyor. Bu korkunun kaynağı ne? Bu sevinçten ayrılmak. Bunu anlattım mı anlatamadım mı, bilmiyorum. Ama insan gerçeğine en çok yaklaştığımı sandığım yapıtlar bunlar, bu üçlü. *Akçasazın Ağaları*'ndan sonra.

Anavarza'da daha derinleştireceğim.

Kafamda çok büyük tasarılar var. Adam zengin oluyor, her şeyi elde ediyor, doymuyor. "Bir şey olacak, daha kazanırsam bir şey olacak.." Umudun arkasından koşuyor. En sonunda yatağa uzanıyor, ölecek, çocuklarını başucuna topluyor, "O kadar çalıştım çalıştım, hiçbir şey olmadı," diyor. Bunu bilmesine karşın direniyor insanoğlu. Bir de insanın yeryüzünde kendi kişiliğini kanıtlamak için yapmayacağı şey yok. En yeteneksizinden en yeteneklisine kadar, en canavarından en uysalına kadar, insanoğlu "ben varım" diyor. Çok önemli bir şey bu çağ için. Kapitalist çağ, korkunç bir çağ. Adam yıkıyor yıkıyor yıkıyor, bozuyor ediyor, sonunda "ben varım!" demek için. Milyonlar, milyonlar, milyonlar... Ben anlayamıyorum bu kadar parayı ne yapacak? En aptalı bile bilir ki, bir zenginin elindeki bir fabrika yedi sülalesine yeter. Bir fabrika daha... Bu, kapitalizmin kuralıdır, diyorlar. Bir yerde kalırsa, ilerlemezse, olmaz, diyorlar. Öyle bir hırs... Sakıp Sabancı kitabında da yazdı bunu. "Hiçbir şey olmadı Ömer Ağa," diyor. Ben ondan önce yazdım *Al Gözüm Seyreyle Salih*'te. Salih'in kuşu var ya... O iyileşince Salih dönüyor dönüyor dönüyor... Sevinmek istiyor. Temel Usta geliyor, martı da orada duruyor. "Neden suratın asık böyle?" diyor. Martı iyileşince bütün yeryüzünün sevinci onun olacaktı... Olmuyor. "Hiçbir şey olmadı, usta," diyor.

● *Çeşitli ülkelerde eleştirmenler, sizi "epik" bir yazar olarak niteliyorlar. siz bu yargıya katılıyor musunuz? "Epik" ne anlama geliyor sizce?*

İnsanoğlunun hem sözlü, hem büyük macerasıdır epik. Hikâyeyi şiirle tatmak... Epope üzerine çok şeyler söyleniyor. Doğa-insan ilişkisini veren büyük yapıtlardır bunlar ve insanoğlu yapmıştır bunu. Benim anlayışıma göre, tek kişinin eseri değildir. *İliada*'yı, *Gılgamış*'ı, *Manas*'ı tek kişi yapmamıştır. Bir ustalar zinciri yapmıştır. Tanık oldum, Köroğlu nasıl anlatılır biliyorum. Her epik anlatıcı, türkülü hikâye anlatıcısı, masal anlatıcısı kendine göre anlatıyor. Bir de anlattığı toplumla birlikte yaratıyor, anlattığı anda. Sonra başka ustanın eline geçiyor. Bu böyle sürüyor. Onun için, benim epik bir yazar sayılmamam gerek. Yalnız doğayla insan ilişkilerini epopedeki gibi işliyorum. Bana epik yazar diyorlar, salt yapıtlarımı yüceltmek için. Yalnız benim için de söylemiyorlar, örneğin çağımızda hayran olduğum büyük yazar Faulkner'e de epik yazar diyorlar. Ben, böylesine büyük bir övgüyü, doğrusu kabul etmek istemem. Alçakgönüllülüğümden değil.

● *Avrupa'yı uzun süre yaşadınız. Bunu romanlarınıza aktarmayı düşünüyor musunuz?*

Sovyetler Birliği'ne beş defa gittim. Sanıyorum beş buçuk ay kaldım. Bir tek satır yazmadım. İsveç'te üç yıldan fazla kaldım, İsveç üstüne bir tek hikâye düşünemedim. Fransa'da kaldığım süreyi toplasam, bir yılı geçer... İnsanı yazıyorsam, gerçek insana varmak istiyorsam, kendi ülkemden de gerçek insana varabilirim. İskandinavya en çok okunduğum yerdir, orada sıfırın yirmi derece altında, Çukurova'nın sıcağını anlatıyordum. Koşullarımız ayrı. Ama, orada okunacak kadar insanoğluna yaklaşmışsam.. İnsanoğlu heryerde insanoğludur, ona yaklaşabiliriz, her yerde. 16. yüzyılın Shakespeare'i babamın oğlu gibiyse şimdi, İsadan Önce bilmem kaç yılında yaşamış Sophokles babamın oğlu gibiyse, demek ki amaçlarına ulaştılar. Onun için, niye başkasını yazayım?

Çukurova dururken niye balıkçıları yazıyorum? Çünkü macerama girdi onlar. Otuz yıldır İstanbul'u yaşadım. O "yaşadım" şudur: İnsanlıkla zenginleşmek, doğayla zenginleşmek. Yoksa, ben yaratmaya inanırım.

Benim doğaya öykünmek diye, insana öykünmek diye bir derdim yok. Ben salt yaratıcılığa inanır ve güvenirim. Şöyle bir şey söylemiştim. Sanıyorum 1957'ydi. Gagarin uzaya gitmişti. Teknik Üniversite'de uluslararası konferanslar düzenleniyordu, beni de roman üstüne konuşmak için çağırmışlardı. Orada imge, zenginlik

meselesini anlattım. Artık dünyamızın yazarları biraz daha zenginleştiler, dedim. Çünkü, Gagarin uzaydan dönerken, "Dünya mavi bir portakala benziyor" dedi. Daha önce bu mavi portakalı bilmiyorduk biz. Şimdi biraz daha zenginleştik, şimdi dünyamız üstüne yeni imgeler kurabilir insanoğlu, yazarlar, dedim. Doğayla, tanımadığım insanlarla zenginleşmek... Ama sınırlıdır imgelem de. Her çağın imgelemi sınırlıdır. Bu sınırı aşmak, imgelem sınırını daha zenginleştirmek için, yaşamda zenginleşmek zorundayız.

● *Gençliğinizden bu yana sosyalizmi benimsediniz, savundunuz. Biraz önce* Zilli Kurt *dolayısıyla bu yüzden başınıza gelenlerden de söz ettiniz. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından, Doğu Avrupa ülkelerindeki birtakım gelişmelerden sonra, sosyalizmin artık çöktüğü öne sürülüyor. Sizin görüşünüz nedir?*

İnsan, insan olduktan sonra doğayla dövüşmüş. Toplum haline geldiği zaman, sömürülen ve sömürenler her zaman olmuş. Efendiler olmuş, köleler olmuş. Feodal beyler olmuş, serfler olmuş. Burjuva olmuş, proleterya olmuş. İnsanoğlunun içindeki sömürüye karşı yanı kimse kesip atamaz. İnsanoğlu aşağılık bir yaratık değil, aşağılanmaya dayanamayan bir yaratıktır. Kandırılıyor falan ama, içinde öyle bir güç var ki... Her zaman büyük savaşım vermiştir.

Mao'nun Edgar Snow'la yaptığı çok ilginç bir konuşma vardı. Orada diyor ki: "Sanıyoruz ki biz, varılan ile bir noktadan sonra geriye dönülmez" diyor. "Hayır. Kısa sürede, kısa mesafede dönülebilir. Bir gün Çin'i yitirebiliriz ve yaptığımız her şey geriye dönebilir." Ama insan soyu uzun sürede geri dönemez.

1971'de Abdi İpekçi ile yaptığımız *Milliyet*'te yayımlanan konuşmamızda da söyledim. Sovyetler Birliği yanlış bir yoldadır dedim. Biz bunu 1964'lerde, resmen de 1965'te söyledik. 68'de de Çekoslovak olaylarında Sovyetler Birliği düzenine karşı olduğumuz iyice ortaya çıktı. Yani, bizim mücadelemiz zor oldu. İnsanın kendi üstüne yürümesi en zor macerasıdır. Sovyetler Birliği resmi olarak sosyalist devlet kabul ediliyordu, biz onun üstüne yürüdük. Çok zor oldu. Ben bütün gençlik arkadaşlarımı kaybettim o sıralarda; Sovyetler Birliği'ne karşı olduğumuzu resmen açıkladığımız, bunu yazdığımız zaman. Türkiye İşçi Partisi'nin bölünmesi de bundan oldu. Çünkü arkadaşlarımız o düşünceye koşullanmıştı. Ama kimseyi suçlamıyorum ben. İnsanoğlu koşullanıyor. Bütün ömrünü koymuş adam nasıl geri dönüversin? Bana gelince, ben Sovyetler Birliği'ni görmüştüm. Görmeden önce de Nazım Hikmet'le karşılaşmıştım. Nazım bana Sovyetler Birliği'nin ne olacağını, nereye gittiğini anlatmıştı Paris'te. Bu da Nazım Hikmet'in büyüklüğünü, kavga namusunu gösterir. O ne sosyalizmin yanlışlarıyla beraberdi, ne şununla, ne bununla... Sovyetler Birliği'ni görmüştü ve beni ikna için günlerce uğraştı. "Nasıl olur da Sovyetler Birliği senin dediğin şekilde olur, Koca Nazım?" diyordum. "Olur evladım" diyordu. Çok olgun bir adamdı. Mehmet Ali Aybar, ki baştan sona demokrat bir adamdır, sonuna kadar Marksist bir adamdır, Sovyetler Birliği'nin yanlışını kitaplarıyla ortaya koydu, eylemleriyle ortaya koydu. Benim politik hayatımın en büyük onuru Türkiye İşçi Partisi ile beraber olmaktı, bu düşünce ile beraber olmaktı. Bugün haklı çıktım. Keşke haklı çıkmasaydım, Sovyetler Birliği bizim dediğimiz gibi olmasaydı. Ama oldu, ama öyleydi.

● *TÜYAP'ın anketi sonucu daha önce iki kez Halk Ödülü'ne değer görülmüştünüz. Bu yıl da Onur Yazarı seçildiniz. Bu konuda ne diyeceksiniz?*

Geçenlerde bir televizyon programı için bir soru sordular. Herhalde yayımlanmayacak. "Sana çok baskılar yapıldı." dediler. "Ülkendeki sana karşı davranışlardan dolayı kızıyor musun?" dediler. "Hayır" dedim. Ben evliya gibi oturmadım, onlara karşı dövüştüm. Onlar da bana karşı dövüşeceklerdi. Doğal bir ortamda böyle olmazdı, onların bana yaptığı kötülükleri hak etmedim elbet. Ama o ortamda hak etmiş sayılı

yorum. Bana düşüncelerimden dolayı çok, çektirdiler. Düşüncelerimden dolayı zilli kurt oldum, ömrüm boyunca. Niye ülkeme kızayım, güceneyim. Biliyorsun, halkım beni seviyor.

● *Demirtaş Ceyhun anlatıyordu. Nüfus kaydınızı İstanbul'a almak istemişsiniz. Çukurova'da engel olmuşlar.*

Vermezler. O kadar mutluyum ki ülkemde... Yoksa gelmezdim, romanlarımın geliriyle istediğim ülkede istediğim gibi yaşayabilirdim. Fransa'dan büyük şeyler önerdiler, orada yaşamam için. Ama her şeye karşın, bugün de hapsetseler, zulmetseler, ülkemden ayrılmak istemem. Macerası neyse, katlanabildiğim kadar, gücümün yettiği kadar, romanlarımdan vakit kaldığı kadar, halkımın politik istemleriyle birlikte olacağım. İşkenceye karşı olacağım, antidemokratik uygulamaların karşısına elimden geldiğince çıkacağım. Daha da çoğunu yapmak isterdim ama, vaktim yok. Asıl işim, romanımı yazmak.

Türkiye'deki genç yazar arkadaşlara da sonsuz sevgi duyuyorum. Gece gündüz çalışıyor bir eser yaratabilmek için. Ne para kazanıyor, ne bir olanak tanınıyor kendisine. Büyük özveridir bu bence.

Bizim kuşağımız hapishanelerden geçti. Girip çıkmayan yoktu. Nazım Hikmet'ten başlayarak Sabahattin Ali'lere, Orhan Kemal'lere... Sait Faik'in sağlığında kazandığı bütün para, 3 bin lira... Bu çağda hapishane bitti, diyelim. Bitti ama, ağır baskılar var hâlâ. İnsanlar yazılarından dolayı suçlanıyor, kitap toplanıyor... Diyorum ki, demokrasi önce bir ulusun onurudur. Demokrasiye geçmek, demokrasiyi uygulamak en büyük onurlarından biridir. Ülkemizin demokrasiye geçmesi için biz bütün yazarların, bütün aydınların çok çalışmamız gerek.

Sonuçta, bana dostluk gösterenlerin hepsine sevgi doluyum. TÜYAP'a da teşekkür ederim.

Sövenler de var. Onların da kendilerince bir sebepleri vardır elbet. Boşu boşuna neden sövsünler ki?!

YAPITLARINDAN ÖRNEKLER

MAĞARA ADAMI

Beyim Beyim;
Gazete fermânına yaz ki Beyim
Otuz beş yaşındadır mağaralarda
doğma büyüme Halim
Sırtı mintan görmemiştir o gün
bugündür
Yaz fermânına halimizi şehirlileri
güldür.

Babamın babası, daha ötesi
mağaralarda doğmuş ölmüşler
Ömürlerinde köy kulübesi de
görmemişler

Beyim Beyim
Şehir uşağı ebem kuşağıdır Beyim
Tümü papatya tarlası
Anama türlüsün vasfeyledim
Hele evleri kuş kafesi

Anam bunları dinledi de dinledi
Hep o günden sonra "Yavrum Halim"
dedi,
"Ne yap yap göster bana evleri."

Ben otuz beş yaşında mağara adamı
Halim
Kasabaya götüreyim de anama ev
göstereyim.

Derdi günü ev görmekti
Yaz geldi güz geçti
Eve hasret gitti fıkaracık
Bir ev göremeden gitti hasretlim.

ERCÜMENT BEHZAT LÂV

ROMANLARDAN

İNCE MEMED I'DEN

Gün battıktan sonra, Süleyman önde, Memed arkada yola çıktılar. Köyü çıkınca süleyman arkasına döndü:

«Bire Memed,» dedi, «sen şimdi eşkiya oluyorsun gayri, gelip de bizim evi basma e mi?»

«Önce sizin evi soyarım. Eşkiyalığın şanındandır. Ben, Deli Durdu çetesinden değil miyim?»

Süleyman, kahkahayla gülerek:

«Hele! Hele!» dedi.

Memed:

«Doğru söylemiyor muyum?» diye sordu.

Süleymanın yüzü değişti:

«Memedim,» dedi, «kötü bir şey yapsaydın, başka herhangi bir adamı öldürseydin, seni götürür elimle hükümete teslim ederdim.»

Memed:

«Ben de başka insana kıyamazdım zaten,» dedi.

Süleyman, olduğu yerde zınk diye durdu. Memedin yakasından tuttu. Gözlerini gözlerine dikti:

«Bana bak! oğlum İnce Memed,» dedi. «Suçsuz adamı, az suçu olan adamı, parası için adam öldürürsen iki elim yakanda olsun.»

Memed, gayet sakin:

«Bundan sonra insan öldürmeyeceğim.»

Süleyman, yakasını bırakmadan:

«Eğer bir Abdi Ağaya daha rastlar, onu da öldürmezsen gene iki elim yakanda olsun. Yüz tane Abdi Ağa görürsen, yüzünü de öldür...»

Memed, gülerek:

"Söz", dedi. "Yüz tane bulursam, yüzünü de..."

Yağmur, sabahleyin kesilmişti. Ova çamurdu. Ama şimdi dağa tırmanıyorlardı. Bastıkları yer küçücük taşlıydı. Taşlar, ayaklarının altında kayıyordu. Hava çürük ağaç, acı çiçek, ot kokuyordu. Gökteki yıldızlar iri iri... Her birinin etrafını aydınlık bir halka çevirmiş... Bir kuş vardır oğlak gibi meler, işte arada bir de o meliyordu. Biraz daha yukarlara çıkınca bir yusufçuk kuşu öttü. "Yusuuufçuuuuuk!"

Dumantepenin sivrisinin altına gelince Süleyman:

"İnce Memed," dedi, "çıkar da tabancanı üç el ateş et!"

Soluk soluğa toprağa çöktü. Soluğu taşıyordu:

"Ooooof!" dedi, "ooof kocalık... Vay gençlik vay!"

Memed, bu sırada havaya üç el boşalttı.

Ta uzaktan, kayalıkları yankılandıran, bir el silah cevap verdi.

Süleyman:

"Vay vay dizlerim," diye inleyerek kalktı. "Haydi yavrum oraya doğru yürüyelim."

Memed, Süleymanın koluna girdi.

Tam yanlarında, bir el daha ateş edilince durdular.

Süleyman:

"Ne o, it dölleri beni mi vuracaksınız?" diye bağırdı.

Genç bir ses gürledi:

"Kim o?"

Süleyman:

"Gel ulan, gel de beni Deliye götür."

Sağlarındaki kayanın arkasından bir adam çıktı:

"Siz miydiniz ateş eden?" diye sordu.

Süleyman, tok bir sesle:

"Bizdik," dedi. "Deli nerede? Deliyi göster bana."

Adamın sesi şaşkındı:

"Durdu Ağaya kim gelmiş diyelim?"

Süleyman:

"Kesme köyünden Süleyman emmi de."

Adam, birden:

"Kusura kalma Süleyman emmi, sesinden tanıyamadım."

Süleyman:

"İhtiyarlık yavrum," dedi. "Sesi de değiştiriyor. Sen kimsin yavrum? Seni de tanıyamadım."

"Ben," dedi. "Karacaörenden Mustuğun oğlu Cabbarım. Hani size semer yaptırmağa gelirdik babamla. Bize hem semer yapar, hem türkü söylerdin."

Süleyman:

"Acaip" dedi. "Sen de mi eşkiya olduydun? Hiç duymadımdı."

"Oldu, bir kere," dedi, Durduya bağırdı:

"Kesme köyünden Süleyman emmi imiş..."

Ses kayalara çarpa çarpa dağıldı.

Mağaraya benzer büyük bir kaya kovuğunun önünde ateş yanıyordu. Yedi sekiz kişi ateşin etrafına sıralanmış, tüfeklerini temizliyorlardı. Üstlerindeki kaya bir kavak gibi uzayıp gidiyordu. Yanan kocaman ateş kayanın üzerine türlü, korkunç şekiller çiziyordu. Memed kayayı, adamları, silahları, ateşi böyle çırılçıplak görünce içine bir garipseme çöktü.

Karanlıktaki ayak seslerini duyunca, ateş başındaki adamlardan biri ayağa kalktı. Uzun boyluydu. Gölgesi, upuzun şekillerle oynaşan kayanın üstüne düşüp sallanmağa başladı. Adam, onlara doğru geldi.

Süleyman:

"Sanırım ki bu gelen bizim Deli," dedi.

Cabbar:

"Öyle," dedi. "Durdu Ağam..."

Durdu bağırdı. Sesi zil gibi ötüyordu.:

"Hoş geldin Süleyman emmi! Ne o bu gece vakti. Bize karışmağa mı geldin Süleyman emmi?"

Süleymanın eline sarıldı öptü.

"Duydum ki ulan deli," dedi, "duydum ki bu dağların padişahı olmuşsun. Astığın astık, kestiğin kestik..."

Durdu:

"Olduk Süleyman emmi," dedi. "Vallahi şu aşağı yollardan insan geçirmiyorum. Bu yakınlardan adam geçmesini yasak edeceğim. İnsan ayağı değmeyecek bundan sonra bu topraklara. Buradan Maraşa kadar da ne kadar yol varsa, haracını ben alacağım. Tanısın beni Aksöğüt köyü. Tanısın kimmiş Deli Durdu."

Süleyman:

"Gene deli deli söylenmeğe başladın," dedi.

Durdu:

"Eğer daha çok canımı sıkarlarsa, o Aksöğüt köyünü yakar yıkarım, yerle bir eylerim. Yerine de eşek inciri dikerim."

Süleyman:

"Kes böyle lafları deli!" diye çıkıştı.

Durdu:

"Senin haberin yok öyleyse benden," diye söylendi. "Senin haberin yok!"

Süleyman:

"Var," dedi. "Var deli bok. Eşkiyalığı da beş paralık ettiniz."

Durdu:

"Birkaç yıl daha geçsin. Ben yükümü tutayım. Sen eşkiyalık nasıl yapılır görürsün."

"O zamana kadar ben ölürüm. Göremem senin eşkıyalığını. Şimdilik hırsızlığın ünü dünyayı tuttu."

Deli Durdu:

"Görürsün görürsün," dedi.

Süleyman kızdı:

"Böyle gidersen, bu ağızlan gidersen seni vururlar deli!" dedi. "Ancak senin ölünü görürüm. Gençliğine yazık. Seni bilirsin ki çok severim deli!"

Durdu:

"Bilmem mi beni sevdiğini, bilmem mi sanıyorsun. Sor arkadaşlara, her gün söylerim, kemiğim Allahtansa, etim Süleyman emminindir," derim.

Arkadaşlarına döndü sordu:

"Öyle değil mi arkadaşlar?"

"Öyle," dediler.

Süleyman:

"Ben senin hiç yoktan eşkıya çıkmanı istemedim. Peki, söylesene sen niye dağa çıktın? Fiyaka için. Olmaz Durdu. Bu, delilik işte."

Durdu:

"Otur hele Süleyman emmi," dedi, "otur da bir çay iç."

Süleyman, ellerini dizlerine dayayarak oturdu:

"Bu gençlik geçer mi ele," dedi, "it südükleri, siz dağlarda çürütün gençliği."

Sonra, Durduya baktı gülümsedi: "Canıyın kıymetini de bilirsin deli," dedi, "bu peryavşanları da nereden buldun?"

Bütün ateşin etrafı, bir harman yeri büyüklüğünde fır dolayı peryavşanlarla çevrilmişti. Kalın döşekler gibi yumaşacık sermişlerdi peryavşanları. Geceye, tatlı bir peryavşan kokusu yayılıyordu. Otu gibi, kokusu da yumuşacık, bayıltıcıydı peryavşanın.

Durdu kabardı:

"Sayende buluruz Emmi," dedi. "Bu dağlar bizim."

Süleyman, bir kahkaha attı:

"Hay, deli hay!" dedi. "Demek peryavşan tarlasının da tapusunu çıkardın?"

Memed dikkat ediyordu. Eşkiyaların hepsi de kırmızı fes giymişti. Kırmızı fes dağlarda adetti. Kırmızı fes eşkiyalığın alametidir. Kasketli, şapkalı eşkiya görülmüş değildir. Olmaz. Fesi kim icat etti bu dağlara belli değil. Kim kullandı şapka devriminden sonra, o da belli değil. Belki, şapka devrimi olduğunda dağda eşkiyalar vardı, onlar fesi çıkarmak gerekliğini duymadılar. Ondan sonra da her dağa çıkan fes giydi başına.

Süleyman oturunca, bütün eşkiyalar geldiler, "hoş geldin," dedikten sonra teker teker elini öptüler. Memede de tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Memed, Süleymanın arkacığına oturmuş, başını omuzları arasına gömmüş, küçücük kalmıştı.

"Bu çocuğu sorarsanız, adı İnce Memed. Elinden bir katil çıkmış. Size getirdim," diye Memedi takdim etti. Memed, bu sırada, başını yere dikmiş, biraz daha küçülmüş gibiydi.

Durdu, bir çocuğa, bir Süleymana baktı. Hayretle sordu:

"Bizimle beraber mi gezecek?"

Süleyman:

"Eğer kabul ederseniz... Etmezseniz de tek başına gezecek."

Durdu:

"Süleyman emmi," dedi, "başımız üstünde yeri var. Sen getirdikten sonra..."

Arka çantasından, bir fes çıkardı Memede attı. Dalgın gibi duran Memed, fesi havada kaptı.

"Al bakalım yiğidim giy şunu! Benim eski festir bu ya, başkası yok şimdi. Sonra iyisini buluruz."

Süleymana döndü, bıyık altından güldü:

"Çok da genç maşallah."

Süleyman, buna alındı:

"Çok genç ama, kırk yıllık Abdi Ağayı yedi. Eşek hırsızlığından dolayı çıkmıyor dağa."

Durdu:

"Abdi Ağayı mı?" diye dehşetle sordu. "Abdi Ağayı ha? Vay anasını!"

Süleyman:

"Ne belledin ya," dedi.

Durdu, Memede inanmaz, hayret dolu gözlerle bakarak:

"Tüfeğin yok herhalde kardaş," dedi. "Abdi Ağayı hakladığına iyi yapmışsın. Eline sağlık. Beş köyün kanını emiyormuş. Aynen sülük gibi..."

Sonra Cabbara döndü:

"Cabbar," dedi, "şu son baskından aldığımız tüfek vardı ya, onu gömdüğün yerden çıkar da getir. Bir iki fişeklik de getir. Mermi de getir."

Bu bir lokma, incecik çocuğun Abdi Ağayı vurduğuna bir türlü inanamıyordu. Bu sebepten de ona şüpheli şüpheli bakıyordu.

Bunu sezen Süleyman:

"Yalnız Abdi Ağayı değil, yiğenini de beraber öldürdü. Anladın mı Durdu?"

Durdu'nun hayreti bir kat daha arttı:

"Demek yiğenini de beraber ha!"

Memed, bu sefer iyice büzülmüş, ocağın başında küçücük kalmıştı. Üşür gibi bir hali vardı.

Sıcak çayı, ince belli bardaklara doldurup Süleymanla Memede verdiler.

Süleyman, bir baba şefkatiyle Memedin üstüne eğildi:

"Eşkiyalık başlıyor İnce Memed, sıkı dur!"

Ateşe boyuna odun üstüne odun atıyorlardı. Ateş gittikçe büyüyordu. Sıcak çoğaldıkça peryavşanlar daha hoş, daha kes-

kin kokuyordu. Ateşin ışığından gökteki yıldızlar küçücük küçücük, iğne ucu gibi görünüyorlardı.

Durdu: "Sen korkma Süleyman emmi," dedi. "Ben varken onun kılına hile gelmez."

Süleyman, Durduyu tepeden tırnağa acıyarak süzdü:

"Sen," dedi, "Durdu, dosdoğru ölüme gidiyorsun."

Durdu:

"Neden Emmi?" diye güldü.

Süleyman:

"Eşkiya olan eşkiya dağın tepesine böyle ateş yakmaz. Düşmanın karıncaysa da hor bakma. Bu, açık açık ölüme gitmek demektir."

Durdu, Süleymanın bu lafına da kahkahayla güldü:

"Bire Emmi," dedi, "kim var bu dağın başında? Kim görür?"

Süleyman:

"Bir gün görmez, iki gün görmez... Çekirge gibi..."

Durdu:

"Hiç görmez. Görse de Deli Durdunun üstüne candarma mı gelebilir. Vay Emmi vay! Sen daha bilmiyorsun Deli Durduyu. Deli Durdu bu dağların kartalı gayri. Kim uğrayabilir Deli Durdunun semtine?"

Süleyman:

"Görüşürüz," dedi.

Durdu, lafı değiştirmek için Memede sordu:

"Abdi Ağaya kurşun sıkarken elin titremedi mi hiç?"

Memed:

"Yoooook," dedi. "Hiç titremedi."

Durdu:

"Neresine nişan aldın:"

Memed:

"Göğsüne... Tam yüreğinin olduğu yere..."

Bunu söyledikten sonra, tarif edilmez bir yalnızlık duydu içinden. Etrafındaki her şey silindi gitti.

HİKAYELERDEN

KALEMLER

Şehirlerin en önemli yerlerinden birisi de çöplükleridir. Çöplüklerin şehirler için gerekli değil, bu kadar önemli olduğu hiç aklınıza geldi mi? Bir büyük şehir çöplüğünü görünceye kadar bunu ben de bilmiyordum. Bir çöplük, bence bir şehir demektir.

İstanbul güzel şehir, alımlı şehir, İstanbulun bir havasına, tadına giren bir daha onun havasından, tadından çıkamaz. İstanbulun boy boy, renk renk resimleri yapılmıştır yıllar boyu. Fotoğrafları çekilmiştir. Üstüne şiirler yazılmıştır. Ben size söylüyorum ki, bunların birçoğunu gördüm, okudum, hiçbir şey, hiç kimse İstanbulu çöplükleri kadar anlatamadı bana. Kirli mi İstanbul, çöplüğü kokar, leş gibidir. Kokusu burnunun direğini kırar. İstanbul daha mı temiz, kokusu daha az gelir. İstanbul mis kokulu mu, kokusu mis gibi kokar çöplüklerinin. Çöplük de mis gibi kokar mı, diyeceksiniz. Kokar, bana inanın... Neden böylesine yakından bilirim çöplükleri? Kendimi savunmam gerek... Ben çöplük uzmanı değilim. Nedenini söyleyeyim de içinizde bana karşı bir şey kalmasın... Bir, ben martıları çok severim... Sever miyim? Yok yok, daha çok merak ederim onların yaşamlarını. Giderim, saatlerce onları seyrederim. Bir deniz üstünde, bir kayalıkta, bir, bir çöplükte. Martılar geçimsiz, dövüşçü, Allahın belası, tuttuğunu koparır yaratıklardır. Burada martıların yaşamının ince ayrıntılarına kadar girmek gereksiz. Bir gün size martılar üstüne, bu aç gözlü, bu yırtıcı, bu tuttuğunu koparır yaratıklar üstüne, uzun, ilginç yazılar yazabileceğim. Martıların yaşam kavgaları en çok çöplüklerde olur. İlk ilgim çöplüklere martılardan dolayıdır. Çöplüklere ikinci ilgim de bizim komşu Rüstem Çavuştan dolayıdır. Rüstem Çavuş koskocaman pos bıyıklı, gözlerinin içi gülen, canlı, şakacı, yaşam dolu, sevgi dolu, Sivasın Zara ilçesinden bir kişidir. On yıldır da İstanbul'da çöpçüdür. Çöpçü çavuşluğuna bundan dört yıl önce yükselmiştir. Çöpçü çavu-

şu olduktan sonradır ki, bizim evin yanındaki arsayı aldı, önce arsaya üç tane kavak dikti. Sonra arsanın dört bir yanını çitle çevirdi, baharda bir baktık ki, tüm çit boyunca hanımelleri açmış, mahalleyi bir hanımeli kokusu sardı. Ne zaman oldu bu iş, evi ne zaman arsanın içine kondurdu, ne mahalleli farkına vardı, ne ben, belki ne de kendisi... Orada, hanımelli çitin içinde açık yeşile boyanmış, büyücek üç pencereli bir göz ev belki bin yıldır orada pırıl pırıl duruyordu. Karısını tanıdık az sonra, kısa boylu, geniş kalçalı, çekik büyük gözlü, yirmi beşinde gösteren bir tazeydi. Sabahtan akşama kadar evin camlarını siliyor, tahtalarını ovuyor, bahçenin toprağını belliyor, bir an boş durmuyordu. Tüm mahallede en temiz ev, şu zengin villalarının içine sıkışmış en güzel ev, en temiz ev, gıcır gıcır ev Rüstem Çavuşun eviydi. Karı kocayı bazan avlu kapısında durmuş, bir ressamın eserini seyrettiği gibi öylesine hayran, müthiş tatlı bir yüzle evlerini seyrettiklerini görüyordum. Böyle yakalandıklarını anladıklarında yüzleri kızararak, bir suç üstünde yakalanmış çocuk ürkekliği, utangaçlığıyla evlerine kaçıyorlardı. Onları böyle sık sık yakalıyordum. Sonunda hep bir olup bu güzelim küçük eve saatlerce doyamadan birlikte seyreder olduk. Bahar geldi, evin küçük bahçesinde türlü türlü çiçekler açtı... Evin pencereleri renk renk sakız sardunyaları, fesleğenle donandı. Rüstem Çavuşun evi pırıl pırıl. İç açıcı, göreni mutlu kılan, büyük usta bir ressamın elinden çıkmış bir resimdi sanki.

İki de çocukları vardı. Birisi kız, ötekisi oğlan. Oğlan topaç gibi, kütür kütür, sabahtan akşamlara kadar arı ardında dolaşan cin gibi bir çocuktu. Bir an olsun yerinde duramıyor, kıvıl kıvıl, mahallenin her yerinde kaynıyordu. Bu her an tozla toprakla cebelleşen çocuğun üstü başı da, aynı evleri gibi, tertemiz, sakız gibiydi. Kızları daha büyücek, durgun, hiç konuşmaz, hep ince ince gülümser, utangaç, tatlı, kederli yüzlü bir kız... İncecik çenesi, kalın dudakları daha şimdiden onu büyük biri gibi gösteriyordu. Tavırları da öyleydi. Tüm aile, evleri, çocukları, çiçekleri, karı koca, fışkıran bir sevgi, sonsuz bir mutluluk içindeydiler. Bu kapıdan geçen herkes bu büyük mutluluğun farkına hemen varır, içi sevgiyle dolardı. Yerler, evler, insanlar vardır. Şöyle bir bakarsan mutlulukla dolarsın.

Dört yıllık komşuluğumuzda ne zaman sıkılsam, ne zaman karanlığa düşüp dünyayı lanetlesem, çıkardım dışarı, küçük eve bakar üstümdeki kötülükleri atıverirdim. Pos bıyıklı, yakışıklı adam çöpçü üniforması içinde her akşam eve gelir, bazan coştuğunda bağlamasını eline alır çok inceden, duyulur duyulmaz, hiçbir yerde duyamadığım, bundan sonra da ölünceye kadar duyamayacağım türküler söylerdi. Ne söylerdi bu türkülerde? Mutluluk mu, bir keder mi, bir olay mı, bir türlü anlayamazdım. Bazı onu yakalamak, yanyana türküsünü dinlemek, ne dediğini duymak isterdim. Ben eve girer girmez, hemen o ayağa kalkar, yer gösterir, sazını da alelacele yandaki sandığın arkasına atıverirdi. Birkaç kez çalmasını istedim, anladım ki ölse de benim yanımda çalmayacak, vazgeçtim. Daha, daha merak ediyorum, bu türkülerde o kadar güzel hangi sözleri söylerdi Rüstem Çavuş?

Rüstem Çavuş beni severdi. Çalışma yerini görmek istedim. Kırmadı, üstelik de sevindi. İşte arada sırada bu yüzden oraya gittim. Burası şehrin dışı, tuğla ocaklarının bulunduğu bir yerde. Şehrin çöplerini buraya döküyorlar, Rüstem Çavuş da bunun başında duruyordu. Bazı günlerde çöpleri yakıyorlardı ve ben yanık çöp kadar pis kokan hiçbir şeye rastlamadım şu dar-ı dünyada.

İşte bir çöplüğün bir şehrin bütünüyle karakterini taşıdığını Rüstem Çavuş arkadaşımla bile gittiğimde bu çöplüklerde gördüm.

Çöplükler bu şehirdir ve çöplerin içinden bir şehrin tüm eşyası çıkabilir. Kol saatleri, masa saatleri, cep saatleri, hem de yepyeni. Yüzükler, bilezikler, kolyeler, hem de altın, hem de elmas... Kalemler, dolma-

kalemler, tükenmez kalemler. Makaslar, iplik yumaklan, makaralar, gözlükler, paralar. Bir şehirde ne varsa bir şehrin çöplüğünde de o vardır. Çöplükten çıkanları, değerli olsun değersiz olsun, çöpçüler aralarında kardeşçesine pay ederlerdi. Yalnız bir şeyi paylaşmazlardı, o da kalemleri... Çöpleri arasından çıkan kalemleri bulanlar, sevinçle, bir altın, bir elmas yüzük bulmuşçasına bağırırlardı:

"Rüstem Çavuş... Bir kalem daha... Amma da gözeldir ha... Hiç açılmamış. Rengi de kirmizidir ha..."

"Rüstem Çavuş... Bir kalem daha... Yeşildir kim ne güzel yeşildir... Dolma da kalemdir..."

"Rüstem Çavuuuuş... Bir kalem ki, yüz lira eder... Daha kutusunun içindedir."

Rüstem Çavuşun yanında büyük bir testi suyu vardı, kendisine getirilen kalemleri evirir çevirir, bakar, sonra da sabunlu suyla kalemi bir iyice yıkardı.

Rüstem Çavuş kalemleri de paylaşalım diye çok ısrar etmiş ama çöpçü arkadaşlarına kabul ettirememişti. Onun çocukları vardı ve çocuklar okuyorlardı. Bey, hanım olacaklardı. Yüz yıl da, yüz yılın her günü de buradan yüzlerce, binlerce kalem çıksa kalemlerin hepsi Rüstem Çavuşun çocuklarının olacaktı.

Gerçekten, çöpçüler kalemleri Rüstem Çavuşa verdiklerinden dolayı büyük bir mutluluk, büyük bir sevinç duyuyorlardı. Her kalem bulan ona büyük bir zafer, iyi iş yapmışların güveni içinde getiriyordu. Her biri okuyan, büyük, iyi, bilgili adam olacak, çöpçü olmayacak çocuklara yardımın mutluluğundaydı. Bu onların gözlerinden apaçık okunuyordu. Rüstem Çavuşun onların bu mutluluğunun, sevincinin önüne geçmeğe hakkı yoktu. Ve çocukların da en büyük oyuncakları kalemdi. Her akşam renk renk bir sürü kalemle geliyordu. Kalemler üstüne, bugün ne kadar çıkacak diye, ana oğul ve kız bahse tutuşuyorlardı. Her zaman da kızın dediği ya çıkıyor, ya da sayıya en çok onunki yaklaşıyordu.

Kız bu yıl ilkokulun beşinci sınıfındaydı... Kızın için için övündüğü, hiç kimseye söylemediği, hiçbir zaman da söylemeyeceği bir güvenci vardı arkasında. Bu çocukların her bir şeyleri vardı. Cicili giyitleri, güzel çantaları, her gün gelip onları okul kapısından alan otomobilleri vardı... Vardı ama, hiç kimsenin, babalarının kalem dükkanlarında bile, hiç kimsenin bu kadar çok kalemi yoktu. Kalemleriyle için için öylesine övünüyordu ki... Kalemlerini düşündükçe gizli bir sevinçle gözleri ışıl ışıl yanıyor, pespembe yanakları parlıyordu. Ama kimse bilmiyordu ki, onun o kadar çok kalemi olduğunu... Bu içinde büyük bir dertti. Okula kalemlerini alıp getiremiyordu ki... Bir getirebilse, herkesin, herkeslerin parmakları ağızlarının içinde kalacaktı. Bin tane renkli kalemi vardı. Kırmızısı, beyazı, karası, mavisi, turuncusu... Bir araya getirince kalemlerini, bir renk harmanı oluyordu. Gerçekten bir kalem harmanına benziyordu, ışıklı... Kalemleri okula getirecek, getirecekti ama, ya sorarlarsa bu kalemleri nereden aldın diye. Ne diyecekti, ne diyebilirdi. O kadar çocuğun arasında Çöpçübaşı babam çöplerin arasından topladı bu kadar kalemi diyemezdi ki... Ölse de, kesseler de, kanını iyice akıtsalar da diyemezdi ki... Nasıl derdi... Ama mutlaka getirmeli, arkadaşlarına kalemlerini göstermeliydi.

Günlerce kafasını yordu, bir türlü yolunu bulamadı. Bu kalemleri bana babam aldı dese inanmayacaklardı. Milyoner çocuklarına bile babaları böylesine çok, güzel kalem almazdı ki... Eeee, ama muhakkak okula götürüp kalemlerini göstermeliydi. Bunun yolunu bulmalıydı. Bir kafasına takmıştı ki bu işi, bir türlü aklından söküp atamıyordu. Bir gün çantasına doldurdu kalemleri, okula götürdü, göstermek için yandı tutuştu, deliye döndü, ama kimseciklere gösteremedi. Belki bir hafta göstermenin ateşi içinde kıvrandı durdu, olmadı. Belki bu yıl da unutacaktı ama komşuları Erolu gördü. Erol Abi kırtasiyecide, Osmanbeyde kocaman bir mağazada çalışıyordu. Ondan defter almıştı. Onun çalıştığı yerde o kadar çok kalem vardı ki... Aaaaaah bu

Erol bir akrabası, örnekse dayısının oğlu olsaydı. Ne güzel, aah ne güzel olurdu. Bir, bir güzel olurdu ki. Derdi ki, "dayımın oğlu Erol armağan etti bunları bana..." O gece, gece yarısına kadar bu Erol üstünde düşündü.

Sabah okula gittiğinde okul çantası, cepleri ağzına kadar renk renk kalemlerle doluydu... Önce kalemleri sıra arkadaşı Sabahatin önüne serdi. Sabahatlerin Kapalıçarşıda bir kuyumcu dükkanları vardı ki, ağzına kadar altın bilezikle dolu. Ama Sabahatin bu kadar çok kalemi yoktu ki...

"Aaaaa!... Bu kadar kalemi nereden buldun kız?"

Neriman hiç umursamaz:

"Erol Abi getirir bana," dedi. "Her akşam getirir... Onun Beyazıtta bir kocaman mağazası var ki, ağzına kadar kalemle dolu. Erol Abi benim neyim olur biliyor musun, dayımın oğlu. Daha hiç evlenmedi..."

Sabahat öteki çocuklara koştu hemen:

"Nerimanın bir çok kalemleri, bir çok kalemleri var, nah bu kadar, bin tane... Yalansam iki gözüm kör olsun."

Çocuklar Nerimanın başına üşüştüler... Gerçekten amma da çok kalemi vardı ha!

Sabahat:

"Onun dayısının oğlu var," diyordu, "daha hiç evlenmemiş. Beyazıtta bir kocaman dükkanı var ki... İçi hep kalemle dolu. Biz oraya her gün gideceğiz. Erol Abi de bize kalem verecek."

Neriman Sabahatten çok memnun oldu.

"Aaaaa..." dedi, "biliyor musun?"

Kalemlerden beş altı tane kalem seçti.

"Erol Abi bunları sana göndermişti. Sabahata ver diye. Ben senden ona çok çok konuştum. Benim en iyi arkadaşımdır, dedim."

Sabahat güldü:

"Biliyorum," dedi. "Teşekkür ederim."

Zil çaldı, Neriman, herkesin hayranlığı üstünde, kalemleri çantaya doldurdu. Derse girdiler... Artık herkesten üstündü. Sevinçten dolup dolup taşıyordu.

Bundan sonra her gün çantası dolu dolu kalemlerle geldi. Herkese kalem dağıtıyordu. O herkesin ablasıydı artık. Çocuklar çarşıdan ne diye kalem alsınlar. Erol Abi ona bol bol getiriyor, o da herkese veriyordu. O kadar çoktu ki kalemi. Tüm okula dağıtsa bitmezdi ki...

Nerimanın mutluluğu bu pis olay patlayıncaya kadar böylece sürdü gitti.

O kısa boylu, o bakkalın şaşı oğlu Zühtü var ya, o mendubur, o sümüklü burun var ya, işte o bozdu her şeyi. Yalancı, domuz, karnı yemez... Yüzüne baksan kusacağın gelir de kırk gün yemek yiyemezsin. İşte bütün bu işler onun başının altından çıktı.

Öğretmenin karşısına geçmiş:

"Vallahi billahi, Allah canımı alsın ki, anamın ölüsünü öpeyim ki... Neriman kalemimi çalmış. Kalemlerinin arasında gördüm. Bel koymuştum kaleme... Yeşil bir kalem... Üstüne de iki çentik yapmıştım... İşte o kalemi Nerimanda gördüm."

Öğretmen Nerimanı çağırdı, çantasını açtırdı... Bu kadar kalem çokluğu karşısında şaşakaldı.

Zühtü, kalemlerin üstüne atılarak:

"İşte öğretmenim bu," dedi ve kalemi aldı.

Öğretmen çok sert:

"Bu kadar kalemi nereden buldun?" diye sordu.

Neriman günlerdir hazırdı, dudaklarını bükerek:

"Bu kalemleri bana Erol Abi verir," dedi. "Evde daha o kadar çok ki..."

Öğretmen, kızın yüzüne hainceye baktı:

"Git, evdeki bütün öteki kalemleri de getir."

Zühtüye de:

"Ver o kalemi Nerimana," dedi.

"Ama öğretmenim, ama öğretmenim..."

"Ver o kalemi..."

Elinden aldı kalemi Nerimana verdi... Neriman kalemlerini çantasına doldurup

eve doğru, çantası elinde koşmağa başladı.

Öğretmen arkasından:

"Çanta burada kalsın," dedi.

Neriman döndü çantayı masanın üstüne bıraktı, eve koştu. Eve çarçabuk geldi, büyücek bir bez torbaya tüm kalemleri doldurdu, okula koştu.

"İşte öğretmenim hepsi bu kadar..."

Öğretmen:

"Haydi sen sınıfa git şimdi," dedi.

Okulun Başöğretmenine gitti, işi uzun uzun anlattı. Okulun Başöğretmeni de okulu sınıf sınıf dolaşarak:

"Kalem kaybedenler, kalem çaldıranlar okul tatilinde benim odanın kapısına gelsinler," diye tembihledi.

Birkaç saat sonra Başöğretmenin kapısının önü kaynaşıyordu. Hemen hemen okulun çocuklarının yarıdan çoğu kalem yitirmiş, kalem çaldırmıştı.

"Söyle bakalım, senin çaldırdığın kalemin nasıldı?"

Çocuk kalemini anlatıyor, Başöğretmen kalemler içinden kalemi bulup çıkarıyor, çocuğa veriyordu.

Böylece bir sürü çocuğa kalemlerini verdi. Çocuklar yalan söylemiyorlardı ve kalemler çocuklarındı...

"Söyle, nasıl çaldın bu kadar kalemi?"

"Çalmadım."

"Doğruyu söylersen seni affederim kızım."

"Çalmadım."

"Peki Erol Abi milyoner de olsa sana bu kadar kalemi niçin versin? Haydi bir, iki, on tane verdi... Ya yüzlerce kalemi?"

"Erol Abi verdi... Dükkanı kalem dolu..."

Kızı uzun uzun sıkıştıran Başöğretmen, onun ağzından doğru söz alamayınca:

"Git hemen ananı, babanı çağır," dedi.

Neriman eve geldi, kendini yatağın üstüne attı, hüngürdemeğe başladı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Anası telaşla soruyor, kız ağlamaktan konuşamıyordu. Biraz açılınca işi olduğu gibi anasına anlattı. Akşam babası eve gene elinde bir kucak kalemle geldi. Nerimana verdi. Neriman var gücüyle kalamleri sokağa fırlattı. Anaysa ağlayarak işi babaya anlattı.

Neriman diyordu ki, anasına babasına ölürcesine yalvarıyordu ki:

"Kurban olayım size, çöpten çıktığını söylemeyin kalemlerin. Erol Abi verdi, deyin..."

"İnanmazlar..."

"İnanmasınlar."

"Çöpten kalem çıkarmak hırsızlıktan daha mı kötü?"

"Daha kötü, daha kötü..."

Ana, baba, kız arasındaki cebelleşme gece yarıya kadar sürdü.

Neriman diyordu ki:

"Eğer kalemlerin çöplerden toplandığını söylerseniz ben kendimi öldürürüm..."

Rüstem Çavuş çocukları iyi bilirdi. Kız kendini öldürürdü.

"Haklısın kızım," dedi. "Diyeceğim ki okulda ona, bu kalemleri dayısı oğlu Erol verdi."

Sabahleyin okula kızıyla birlikte giden Rüstem Çavuş, öğretmene, Başöğretmene Eroldan söz açtı, onun ne kadar iyi, cömert bir akraba olduğunu uzun uzun saydı döktü. Başöğretmen, Erolun Beyazıttaki dükkanının adresini istedi. Baba kız apışıp kaldılar. Rüstem Çavuş sonunda bir adres uydurup Başöğretmene yazdırdı. Baba kız okuldan böylece ayrıldılar.

Araştırma bitmiş, Nerimanın kalem hırsızlığı anlaşılmış, Neriman okuldan kovulmuştu.

Ben bu olayı epey geç duydum. Rüstem Çavuşun evine hemen koştum, evde kimse yoktu. Bir hafta gittim geldim, ev kapı duvardı... Altı ay, ben Basınköye göçünceye kadar ev daha kapalıydı... Bomboş, ölü, yaslı bir evdi... Güzelim bahçeyi mahalle çocukları çiğnemişler, penceredeki kırmızı, mavi, pembe sardunyaları yolmuşlardı...

Ben çöplükleri iyi bilirim. Rüstem Çavuştan dolayı. Çöplükler, şehirlerin tıpıtıpına aynasıdır... Bir şehir pisse, aşağılıksa,

kalleşse, acımasızsa o şehrin çöplükleri bin misli daha pis kokar. Leş gibi... İstanbul şehrinin çöplüklerine martılar konar, çöplüğün üstü apak olur. Ve bu murdar çöplük martıdan gözükmez olur. Haa, bir de renk renk kalemler çıkar İstanbul çöplüklerinden... Altın yüzük çıktığı da olur.

RÖPORTAJLARDAN

SAİT FAİKLE GÖRÜŞME:

Akşam üstleri Tünelden Taksime doğru sol kaldırımdan yürürseniz, gözünüze dalgın, siyah gözlüklü, yüzü kederli, ama müthiş kederli, -yüzündeki keder besbellidir, elle tutulacak gibi, yüzde donup kalmıştır- pantalonu ütüsüz, ağarmış saçları kabarmış bir adam çarpar. Bu adamın, bu Beyoğlu kalabalığı içinde bir hali vardır ki (daha doğrusu her hali) size bu koskocaman şehirde yalnız, yapyalnız olduğunu söyler. Bu neden böyledir? Orasını kimse de bilmez... Bazı adam vardır, insan yüzünde sırf hınç, kin okur. Bazısında gurur, bazısında neşe, bazısında bayağılık, aşağılık... Bu adamın üstünden, başından da yalnızlık akar. Bir de bu adama, Kadıköy iskelesinin kanapelerinden birine oturmuş, heybeli köylüleri, çıplak ayaklı serseri çocukları, hanımefendileri seyrederken rastlarsınız.

Bu adam hikâyeci Sait Faiktir.

Bir gün, aklımda kaldığına göre, bir pırıl pırıl, cam gibi parlıyan sonbahar sabahıydı, ona Kadıköy iskelesinin kanepelerinde rastladım.

– Ne var, ne yok Sait? dedim. Hikâye yazıyor musun?

– Yok, dedi, yaşıyorum.

Hüzünlü, ılık, insan sevgisi dolu hikâyelerini Sait yazmaz, yaşar. Sait bir dertli, kötülüklerden, aşağılıklardan, dünyadaki cümle bayağılıklardan, kirden iğrenen bir âdemoğludur. O daima iyiliği söylemiştir.

Dünyaca ün almış Mark Twain derneğinin fahrî üyeliğini aldığını duyunca, bu iş için Saitin ne diyeceğini öğrenmek için aradım. O gün öğleden sonra İstiklâl Caddesindeki kaldırımdan gittim geldim. Sonra Kadıköy iskelesine uğradım, orada da yoktu. Sait anacığı ile birlikte Burgaz adasında oturur, bindim vapura ikinci gün oraya gittim. Anası Saitin aynı gün İstanbula indiğini söyledi. İstanbulda tarif ettiğim kaldırımda, ona rastladım. Gene dalgın, sinirliydi. Yüzünden düşen bin parça olur derler ya, öyleydi.

"Bu iş için ne dersin?" diyecektim, korktum.

– Merhaba, dedim.

– Merhaba, eyvallah, dedi.

– Ne var, ne yok? dedim.

– İyilik, dedi.

– Mark Twain... dedim.

– Aldırma, dedi.

– Bak, dedim, Sait, biliyorsun ki ben röportaj yaparım...

– Sonra? dedi.

– Söyle, dedim.

Sait beni kırmadı. Teşekkür ederim.

Ben sual sormadan o başladı:

– Bana, Mark Twain cemiyeti fahrî üyeliği verildi, dünya edebiyatına ettiğim hizmetten ötürü. Bir çokları gibi ben de şaşırdım. Dünya edebiyatına hizmet filân etmediğimi söylemeğe ne hacet. Bu, üyelik verilebilmesi için uydurulmuş nazik bir sebeptir sanırım.

Ben aldım, dedim ki:

– Senden önce, bu cemiyetin ilk üyesi Atatürkmüş...

– Biliyorum. Beni sevindiren de işte bu. Atatürkten sonra, benim üye olmam, benim için ne büyük bir şereftir. Bir milletin yetiştirdiği en büyük çocuğu ile, o milletin kendi halinde bir küçük hikâyecisinin Amerikada bir cemiyette buluşmaları küçük hikâyeci için ne bulunmaz şerefli bir fırsattır. Demokrasi de zaten böyle olur. Eğer bu üyelikten memnunsam, bu yüzdendir.

– Politika... dedim.

Sözümü ağzımda kodu:

– Karışmam.

– Peki, seni bu cemiyete ne sebepten, hangi eserin için üye seçtiler?

– En büyük devlet adamlarının, başkanların ve başbakanların fahrî veya aslî

üye oldukları bir cemiyete beni de seçmenin aslı nedir diye düşündüm, şunu buldum: Demek ki şimdiden sonra dünya çapında bir hikâyeciyi anmak için kurulmuş bir cemiyete dünyanın dört bucağından kendi halinde hikâyeciler de seçilecek.

Türk hikâyecilerini temsil ettiğim anlamına alınmasın sakın. Her hikâye yazan ve yayan Türk hikâyecisi kendi şahsında bir dilin hikâyeciliğini yaptığına göre, şahsıma Mark Twain cemiyetinin gösterdiği ilgi ve sevgi daha çok Türk hikâyeciliğinedir gibi geliyor bana. Ben de bu ilgi ve sevgiyi bütün değerli hikâyeci arkadaşlarımla paylaşırım. Kabul ederlerse.

Kendini bütün dünyaya tanıtmış, sevdirmiş, bir halk çocuğu olan hikâyeci Mark Twaini ananların içine Türk dilinin bir hikâye yazarını almayı düşünenlere de teşekkür ederim.

- Mark Twain için ne dersin?

- Sen de amma sual sorarsın ha. Ne derim! Mark Twain alay edermiş, güldürürmüş, kepaze edermiş, cemiyetteki sahte vakarları, petrol krallarını, pamuk prenslerini, demir beylerini, çelik efendilerini sağlığında. Ölümünden sonra da bir Türk hikâyecisi ile şakalaşmasın mı? Eyvallah Mark Twain!

Sonra güldü Sait:

- Daha soracağın? dedi.

- Eyvallah, dedim.

Ayrıldık. O, bir sinemanın önünde kaldı.

17.5.1953

(Bu Diyar Baştan Başa)

MAĞARA İNSANLARI'NDAN

Kocaman, karanlık ağzıyla mağara, bu yakıcı sıcakta sanki derinden soluyor. Kayalar bir buğulu ter içinde ıslak ıslak kalkıp iniyor. Bu hareket halindeki mağara, bana masalların devi gibi geldi. Mağaranın karanlığı derinden ürperdi. Ben de ürperdim.

Bir uçtan bir uca adımladım. Mağaranın ağzının uzunluğu kırk adım geldi. Sekiz metre de yüksekliği var. Derinliğine uzayıp gidiyor. Aynen tünel gibi. Ağız tarafına biraz toprak yığılmış. Bu toprağın üstünde orta yaşlı bir dut ağacı... Dut ağacı sarıya çalan bir yeşillikte... Ağzın tam orta yeri diklemesine yüksek. Kenarlara doğru ağız yerle bir oluyor. Deniz kıyılarının mağaraları var ya, hani insana bu mağaraları mutlak deniz oymuştur gibi gelir. İşte bu mağaranın da ağzı, tıpatıp o deniz mağaralarına benziyor. Zamanında belki buraları da denizdi, kimbilir. Her yerde bir deniz döküntüsü, deniz kokusu var. İnsana öyle geliyor ki biraz önce burada bir deniz varmış, biz gelmeden az önce de başını alıp çekmiş gitmiş.

Mağaranın kapısının tam ağzına yakın yerde, yani dut ağacının bir metre arkasında, ağzın iki boyu yüksekliğinde, otuz kırk metrelik bir çevreye oturmuş, taşlar var. Taşlar aşağı düzlüğe doğru iniyorlar. Aşağıda taşlardan sonra küçük bir meyil, meyilden geçince, bir düzlük, düzlüğün ortasında yanyana yedi sekiz tane kavak ağacı, ondan sonra da gene yekpare, göklere ser çekmiş kayalık, kayalığın düzlüğünde Kefro kalesi, Kefro kalesi batıya düşüyor. Güneyde de kayalık. Güneydeki kayalıkta on iki tane mağara var. Doğudaki kaya, kayaların en korkuncu, en kocamanı... Altında on kadar mağara, mağaraların üstünde de, gene bu mağaralar kadar yüzlerce kartal yuvası. Yani küçücük bir düzlüğü sarp, korkunç kayalar çevirmiştir. Ortası dev bir kuyu... Derin kuyu. Ama susuz.

Dalmışım. Donup kalmışım. Halim:

"İçeri girelim Bey, sıcakta kavrulduk," dedi.

Gerçekten de yanmışız. Elimi üstüme sürsem yanıyor.

İçeri girerken yüzüme nemli bir serinlik çarptı. Güneşten içeri girince gözlerim uzun zaman karanlığa alışamadı. Bir taşın üstüne oturup, karanlığın geçmesini bekledim. Birkaç dakika sonra ortalık aydınlandı. Abdülhalim mağaranın sağ taraf ağzıyla içinin bir kısmını harcı çamurdan bir duvarla kapatmış.

Halime:

"Bu ne?" diye sordum.

Halim uykudan uyanırcasına:

"Bu," dedi, "hayvanların yeridir. Askerden evvel, hayvanlarla bir arada yatardık. Askerden sonra ben bu duvarı ördüm. Öteki mağaralarda hayvan duvarı da yoktur."

Öteki köşede de gene öyle bir duvar var. Ama bu duvarın mağaranın tavan kısmına gelen yerleri, bir metre kadar aşağıda ve içinde saman yığınları görünüyor. Halime bunun ne olduğunu sormadım.

Kalkıp içeri doğru yürüdüm. Mağara yüz metre kadar, içerilere uzanıyor. Sol tarafta, dipte isten kapkara kesilmiş ocak taşlarıyla bir ocak... Gene dipte sağda incecik bir damardan suyu sızan bir pınar. Pınarın suyu kirli, yeşil bir yosun bağlamış. Pınarın dibinde tuz beyazlığı gibi bir beyazlık var. Pınarı görünce içerim bir yandı ki... Ama bu su içilir mi? Hastalık dediğinin tümü bu sudur işte...

Şeyh Hüsameddin yanımdaydı:

"Şeyh," dedim, "buralarda içecek su bulunur mu?"

"İşte pınar," dedi, "bundan iyi su olur mu?"

Sonra suyun başına yatıp uzun uzun içti.

Ben gene sordum:

"Başka yerde su yok mu?"

"Var bir çeşme ama, çok uzakta. Ona ikindi üstü gideceğiz. Bizim mağaraya giderken."

Bu su içilmez. Ben susuzluktan ölsem de içemem bu suyu. Göz göre göre bir mikrop deposunu karnıma aktaramam.

Şeyh Hüsameddinden sonra da Abdülhalim pınarın başına uzanıp uzun uzun, kana kana içti. Bana da:

"Gel Bey, sen de iç," dedi. "Şifalıdır!"

"Ne şifalı be Halim, tüm zehir o be," dedim.

Halim kıllı göğsüne vurdu:

"Bu kara can alışmıştır. Çocuklar da alışmıştır. Bize para etmez zehir."

Mağaranın nemi gittikçe adamın derisine, içine işliyor.

Halim:

"Burada, benim bu mağarada bir saat kadar, istersen öğleye kadar bekleyelim. Yakında çalışan köylüler öğleyin su içmek için hep buraya gelirler. Onları da görürsün. Onları görüp fermanına geçirirsen kimseyi inandıramazsın böyle adamlar olduğuna... Şimdi birazdan buraya bir sürü yarı çıplak, güneşten kapkara kesilmiş kıllı adamlar gelir. Yalnız olsaydın korkar kaçardın. Kadınlar bir deri bir kemiktirler. Benim Dörtyolda gördüğüm kadınlara hiç benzemezler."

"Bekleyelim," dedim.

Elbisem gayri ıslak ıslak. Bir hoş oldum. Kafamdan türlü düşünceler, türlü hayaller geçiyor. Yüz binlerce yıldanberi insanlara yuva olmuş mağaralar... Nice hayat, nice macera, aşk, sefalet, kıskançlık, dostluk, düşmanlık gelip geçmiş... Nice kadın burada doğurmuş, niceci burada gerdeğe girmiştir. İnsan macerasının en büyük şahitleri mağaralar. Hâlâ devrimizde bir kısım insanların inanılmaz sefaletlerine, değişmez yaşayışlarına yataklık ediyor. Abdülhalimin babası, babasının babası, daha ötesi, en eski dedesi, ilk okla, ilk hayvanı avlayan, dağdan lik hayvanı tutup mağarasına sokan ve kendisine arkadaş eden... Sonra kabileler, çoğalmalar, azalmalar... Süsler, elbiseler... Sağlam, cesur olanlar, mağarasını başkasına kaptırmamak için savaşanlar... Mağara için, ekmek için kan dökmek... Sonra bir ateş etrafında, belki bir kavalcı ile beraber cümle mağara halkıyla birlikte uzun, gecelerce süren bir mağara destanı...

Mağaranın tavanı... Mağaranın tavanında o kadar is var ki, tarif kabul etmez. Bana yüzlerce yıldanberi birikmiş gibi geldi. Kapkara, ıslak ıslak parlayan isler salkım salkım sarkıyor.

İslere gözümü dikip uzun uzun baktığımı gören Abdülhalim:

"Bey," dedi, "onlar donmuştur orada," Donmaz olsun!

Kafama bir düşünce takıldı: Belki bu mağaralarda ilk insanların yaptıkları resimler vardır. Aramağa başladım. Mağara duvarları islerin altında. Belki islerin altından da belli olur. Bir, bir buçuk saat Halimin mağarasının duvarlarında arandım durdum. Yok.

Halim hep soruyordu:

"Ne arıyorsun? Ne arıyorsun?"

"Bir şey değil," diyordum.

En sonunda:

"Ne arıyordum biliyor musun Halim?"

"Ne?"

"Hani tasvirler var ya, hayvan, insan tasvirleri, onlardan var mı diye arıyordum. Senin hiç görmüşlüğün var mıdır?"

"Yok."

"Hiç mi yok?"

"Belki varmış ama, ben kendimi bildim bileli mağaralar böyle is altındaydı."

Derken efendim, köylüler, sıcaktan dilleri dışarda derler ya, işte tamamen öyle soluk soluğa gelip, pınarın başına yattılar. Kavrulmuş, kurumuş yüzleri, kara, kocaman; gözlerinin akı da bir tuhaf kara, yalın ayakları taşa benzer bir nasıra sarılmış, el parmakları uzun uzundu. Bunlar bu mağaraya sanki yüzyılların ötesinde geliyordular.

Bana korkmuş gözlerle baktılar. Bir zaman birbirleriyle bakıştılar.

İçlerinden biri Halime sordu:

"Bu da ne?"

Halim:

"Bu gazete yazar. Mağaranın fermanını çıkarmağa gelmiş... Bizim için gelmiş..."

Yaşlı biri:

"Tahsildar olmasın?"

Halim kızdı:

"Eşek misiniz be, hiçbir şeye aklınız ermez sizin de. Ferman çıkaracak adam. Mağaraların fermanını. Verecek hükümet ağaya. Hükümet ağa alacak fermanı diyecek, bu vatandaşlar sefil perişan, yardım edeyim ona. Anladınız mı?"

Hepsinin gözünde bir hayret, büyük bir korku, çekingenlik, bir kabuğuna çekilme vardı. Bundan sonra hiç birinden çıt çıkmadı.

Halimin mağarasının içindeki eşyayı da anlatmadan geçmiyeyim: Bir toprak tencere... Bir boyunduruk. İki keçi derisi... Bir teneke kandil... Çoğunda kandil de yok. Halim görgülü bilgili adam tabii...

•

Yorgun mağara insanları, mağaranın taş tabanına serildiler. Uyur gibi yapanlar, inceden inceye beni tetkik ediyorlar. Dedim ya, içerim yanıyor ki, yanıbaşımdaki su da delirtiyor beni. Şu taşa serilmiş on beş yirmi kişinin hepsi de içti. Onlara bir şey olmuyor da bana mı olacak? Olursa olsun. Onlar gibi mağara pınarının taşına ağız aşağı yattım. Su kirli, pis, etrafında kuş pislikleri, hayvan pislikleri var. Bir de su damla damla biriktiğinden, kimbilir daha neler? Gözümü yumup, ağzımı dayadım.

Şeyh Hüsameddin:

"Hiç korkma, su ne kadar pis olursa olsun bir şey yapmaz. Allaha tevekkel ol!"

"Olalım şeyhim," dedim. "Başka çare var mı?"

Şeyh:

"Dinlenmedin mi? Haydi benim mağaraya da gidelim. Mutlak gör. Benim mağaram iki katlıdır. Üstündeki mağara iki kapılıdır. Büyük kapılar... Şehir kapıları gibi..."

Abdülhalim:

"Mutlak görmelisin. Zengin mağarası, saray gibidir. Benim mağaraya hiç benzemez," dedi.

Abdülhalimin dediği olsun. Gene bu sıcakta düşelim yollara.

Gökte yağmurunu toplamış gibi duran ak bulut. Terlemiş kayalar. Kocaman kertenkeleler mor kayaların üstünde oradan oraya kaçışıyorlar. Kayaların sıcağı daha beter. Kayalar yanıyor.

Düzlüğe indik. Sonra bir bayır tırmandık. Bayırda badem ağaçları. Bu bayır kalenin bayırı. Bu badem ağaçları nereden acaba? Şeyh Hüsameddine sordum.

"Bu kalede bundan elli yıl önceye kadar Mervani beyleri otururdu. Kalenin düzlüğünde yedi sekiz tane kayaya oyulmuş, sarnıç vardır. Bu bademler onlardan kalmıştır. Zübeyr hoca var ya, o, bu beylerin torunlarındandır. Padişahtan fermanı vardır. Şimdi onun mağarasına gidince, sana bir çarşaf kadar kocaman fermanı gösterir."

Birden gözüme çarptı, aklımı başıma getirdi. Şeyh Hüsameddin, nerede büyük bir kaya görse başında durup bir şeyler mırıldanıp, eliyle yüzünü sıvazladıktan sonra yürüyor. Abdülhalim de onu taklid ediyor. Ama o kadar çok duruyorlar ki... Canım sı-

kıldı da sordum:

"Allahaşkına şeyhim, bu durup durup mırıldandığınız nedir?"

Şeyh kızgın baktı. Yahut bakmadı da, bana öyle geldi.

"Bunlar hep ziyarettir. Bunların her birinde bir iyi kimse yatar."

Ne kadar da çok ziyaret! Bütün iyi kimseler herhalde mağara köyüne gelip ölmüşler.

Bayırı aştık. Dimdik, göğe kavak gibi uzamış bir kayanın dibine geldik.

Şeyh Hüsameddin:

"İşte burada evliyanın en büyüğü yatar."

Sonra başladı bitmez tükenmez duasına. Şaştım kaldım. Ortada ne mezar var, ne mezara benzer bir şey. Kayanın üstü ise sipsivri...

Sırasıyla dokuz on mağara bir araya dizilmişler. Bir kaçının ağzı örülüp, küçücük bir kapı ile, el kadar bir pencere takılmış. Ötekiler ise kapısız. Hepsi kapı yapsaymış iyi olmaz mıymış acaba? Bunu Şeyh Hüsameddine sordum. Şeyh Hüsameddin, kapının zararlı olduğunu söyledi.

"Çünkü," dedi, "içeride yaktığın ateşin dumanı kolaylıkla kapıdan çıkmaz. Halbuki kapısız olursa... Bir taraftan rüzgâr girip dumanı alır götürür."

Ağzının yüksekliği bir metreyi geçmiyen buraya insan ancak bükülerek girebilir, genişliği otuz adım kadar olan ve ağzını boydan boya büyük bir kaya parçası kapatmış bulunan mağaranın içine girdik. İçeride birkaç keçi yatmış, uyukluyordu. Bizim geldiğimizi duyunca, sıçrayıp kaçtılar. Bunun dibinden de damla damla düşen bir su sesi geliyordu. Şeyhe dedim ki:

"Peki bunun sahibi kim? Nerede?"

Şeyh:

"Abdülkadir Zümrüttür bunun sahibinin adı. Yaylaya gitmiştir. Mağaraların en zengin adamıdır. Çok keçisi vardır. O yakında mağarının önüne bir dam yaptırıp, mağaradan çıkacak."

Şimdi teker teker mağaraları geziyorum. Sulu mağaralar. Sular yazın kurur. Ondan dolayı mağara sakinleri yazın darmadağın olurlar. Yüreklerinde mağaralarının hasreti.

"Peki şu kayanın yüzündeki mağaraya nereden çıkılır?"

Abdülhalim Yıldız, bir yol gösterdi ama, ben görmedim. Bence buraya imkânı yok çıkılamaz. Halim Yıldıza bu düşüncemi açtım. Bunun üstüne o ağır ağır, hantal yürüyen Halim Yıldız fırladı. Bir baktım, mağarının ağzında. Nereden, nasıl çıktı? Şaştım doğrusu.

Kayanın dibine kuyu gibi inen mağara kimin? Abdülbakinin mağarasıdır. Şu yıkılacakmış gibi duran kayanın altındaki? Necmeddin Aydınındır. Onun yanındaki, Mehmed Eminin. Kapısında bahçesi olan mağara da Musa Polatın. Ahmedin, Mehmedin, Akonun, Hasanın, Hüseyinin, Zübeyrin, dul karı Hayriyenin, yani insanoğlunun türlü biçimde fakat hepsi de aynı kaderi yaşıyan mağaraları...

Bu mağaranın kapısı bir takızafer gibi yüksek, geniş, aydınlık. Derinlemesine gidiyor içeri, uçsuz bucaksız... Denizden gelircesine nemli bir rüzgâr çarpıyor insanın yüzüne içerde. Bir de hali var ki mağaranın, insan ayağı değmemiş sanki buraya.

Abdülhalim Yıldız:

"Bu mağara," dedi, "cin padişahının mağarasıdır. Burada cinlerin düğünleri olur, ziyafetleri olur. Burada cinlerin en büyük padişahı oturur. Eskilerin hepsi görmüştür cin düğünlerini... Padişahın başında yıldız gibi parlayan büyük bir elmas varmış. Bunu mağara köyünde görmiyen kalmamıştır eskiden. Şimdi de gören var ya... Öldü, Allah rahmet eylesin. Abdo çocuğun babası cinlerin düğününde bulunmuş, anlata anlata bitiremezdi."

Ağustos 1953

(Bu Diyar Baştan Başa)

SANATÇI, DOĞA, YAŞAM

Tam tersi de söyleniyor, yaşamadan da sanat yapılabilir, deniyor. Kitaplar yaşamdan daha önemlidir, diye de yazıyorlar. Yalnız bizde yazmıyorlar bunu, dünyamızda bu düşünceyi savunan epeyi kişi var. Doğaya, yaşama karşı usul usul böylesine bir düşünce gelişiyor. Yaşama karşı, doğaya karşı böyle bir davranış var. Böylesi bir davranış birkaç kişide mi kalacak, yoksa gelişip gerçek bir akım olacak mı? Hele bekleyelim bakalım, devran ne gösterecek.

Burada üstünde duracağımız, doğanın ve yaşamın zenginliği, sanatçıya yaşamın ve doğanın katkısıdır.

Yaşam ve doğa sonsuzdadır. Yaşam ve doğa bize her an, her gün bir şey getirir. Yaşamak, yaşadığını yazmak baştan bu yana yazlarların, şairlerin, destancıların işi olmuştur.

İlyada'yı ele alalım. İlyada'daki olay Homeros doğmadan birkaç yüzyıl önce olmuştur. Bu büyük yapıtı söyleyen Homeros, bu böyle olduğuna göre, İlyada'yı yaşamamıştır. Doğayı ilk ve en görkemli bir biçimde, derinine, yaşamına inerek, özlerine vararak da Homeros söylemiştir. Gerçekten bir insanın doğayı ve bir savaşı böylesine yoğun, bütün ayrıntılarıyla yaşayabilmesi olanaksız geliyor. Homeros, İlyada'dan yüzyıllar sonra başka İlyada'lar yaşamıştır, bu da bir gerçek. Hemoros'un çağı da böyle birçok İlyada'lar yaşamıştır. O çağlarda İlyada savaşları gibi savaşlar çoktu ve aşağı yukarı koşulları aynıydı savaşların. Yeni çağların savaşlarına kadar bu savaşlar niteliklerini korudular. Onun için İlyada'da savaşı anlatan Homeros, çağında da savaşı yaşamıştır. Yaşadığı üstüne de İlyada'da çok parçalar, ayrıntılar vardır. Belki kör olmadan Homeros bir savaşçı askerdi. Böylesine ayrıntıları, savaş tekniğini bir sanatçının düşlemesi olanaksız. Düş, yaşanmışların üstüne kurulur. Düşün de bir temeli, bir gerçeği vardır. Yöremiz, düşlerimizin en büyük etkileyicisidir. Denizi hiç görmemişin deniz düşü başka bir şey olur, deniz üstüne ne kadar söz duyarsa duysun. Ben on dokuz yaşıma kadar denizi görmemiştim ve denizi düşlüyordum, rengini, tuzunu bana anlatmışlardı. Geniş, büyüktür diye bir yarım da vardı. On dokuz yaşımda denizi ilk gördüğümde şaşırdım, düşlerimdeki denize hiç benzemiyordu. Sandığım, düşlediğim gibi de değildi. Rengini de yanlış düşlemiştim. Sonra denizi yaşadım, sonsuzluğuna, zenginliğine varmak için çaba harcadım. Bir ömür denizi yaşamışlardan denizi öğrendim. Onların yaşamına katıldım. Şimdi artık denizi bir iyice düşleyebilirim. Olmayan, yaşanmayan bir şey de düşlenebilir. İnsan kafası bir çağda, bir çağın sınırı içinde sonsuzluklar da, gerçeküstü şeyler de düşleyebilir. O başka bir uğraş, başka bir iş... Bizim burada üstünde durduğumuz, düşün de gerçeğidir. Demem o ki Homeros'un doğa düşü, savaş düşü yaşanmıştır. Homeros uzun yıllar savaşı, doğayı yaşamış halkın bir parçası olmuştur. Yaşamış, çok çekmiş halkın düşçüsü olmuştur. Hem kendi yaşamış, hem de yüzyıllarca yaşamış bir halkı yaşamıştır o. Onun içindir ki, onun yapıtı yaşamın en küçük ayrıntılarını, düşlerini verir.

Çağımızda da bu koşul bozulmamıştır. "Doğa yok, yaşam yok" diyenler, düşünmek istiyorlarsa kendilerine ederler, sanatçı olmak istiyorlarsa kendilerine ederler. Dahası da var, politikacı olmak istiyorlarsa, doğadan ve yaşamdan koparak kendilerine ederler.

İnsanın içindeki zenginlik, dışındaki zenginlik sonsuz çelişkilerdir. Çelişkileri çağımız biçimlemiştir. Doğanın her parçasının bir kişiliği, bir tadı vardır. Örneğin uzaktan bakınca bütün çam ağaçlarını, kavak ağaçlarını aşağı yukarı birbirine benzetiriz, uzunlu kısalı da olsalar. Ama kavağın ayrıntılarına girmek gerek. Kavağı yaşamak gerek, sevmek gerek. Bir şeyi yaşamak sonunda tutkudur, sevgidir. Kavak ormanı bekçisine sorarsak her dikili kavağın bir ta-

dı, bir başkalığı, bir rengi olduğunu söyler bize. Dahası da esen yel, yağan yağmur karşısında bir davranışı, bir huyu olduğunu söyler. Bütün kaya parçalarının, bütün kartalların, güvercinlerin, bütün çiçeklerin, meyvelerin, bütün bulut parçalarının, bütün yıldızların, yağmurların birer başkalığı vardır, ötekilere benzemeyen... Bunu yaşayan bilir. Eğer bütün ayrı yerlerdeki gökyüzlerini birbirine benzetiyorsak, bu, gökyüzünü yaşamamışız demektir. Dahası da var, uçurtma uçurmamışız demektir. Ben, gökyüzünün tadına varmak için bu yaşımda bile uçurtma uçuruyorum bizim Basınköylü çocuklarla. Öyle durup dururken gökyüzü oturulup da seyredilmez ki, gökyüzünün yaşamımızda bir yeri olmalı. Gökyüzünü bir ilişkiyle yaşamalıyız. Gene ben akar suların kişiliğini yaşadım. Doğa bir uğraşla yaşanır. "Ben doğayı yaşayacağım" diye yaşanmaz. Uçurtma ta baştan bu yana benim tutkumdur. Bu yaşıma geldim, daha da artıp eksilmeden benim tutkumdur. Bu tutkudan dolayı yaşayabiliyorum gökyüzünü. Suları da zorunlu olarak yaşadım. Gençliğimde sekiz yıl pirinç tarlalarında su bekçiliği yaptım, Kadirli'deki Savrun çayını gözünden döküldüğü yere kadar haftada bir iki kere indim çıktım. Onunla haşır neşir oldum. Kaynaştım. Dostluk kurdum. Aramızda bir yürek bağı oluştu. Ve doğanın kişiliğine Torostan inen öteki suları görünce vardım. Baktım ki eskiden hep birbirine benzettiğim çaylar bambaşka. Her birisi bir başka türlü akıyor. Ve sonra yıllar yılı bunu düşündüm. Doğanın kişiliği ve doğanın sonsuz çelişkileri... Bir şeyi yaşamak, bir parça da o şeye karışmak demektir. Doğayla, yaşamla, doğayı ve insanı, olayları sonuna kadar yaşayan, yaratan halkı yaşamıyorsak, onunla yürek bağı kuramamışsak hiç bir çağda ne gerçek bir sanatçı, ne de gerçek bir bilim adamı olabiliriz. İnsan bu kadar şeyi ayrıntılarıyla nasıl yaşar, diyeceksiniz, bütün zenginliği duyarlılığıyla. Doğayı, halkı, insanı, kitapları sonuna dek yaşama gücünde olmayan kişi sanatçı, bilim adamı olmaya kalkmasın. Sanatçı, bilim adamı ol diye kimseye kırmızı mühürlü mektuplar gönderilmiyor.

8.3.1974

(Baldaki Tuz'dan)

DEĞERLERİN ÖLÇÜSÜ: BARIŞ

İşler, atom reaktörleri, işler
yapma aylar geçer güneş
doğarken
ve güneş doğarken ölü bir çocuk,
bir Japon çocuğu Hiroşimada,
on iki yaşında ve numaralı
ve ne boğmacadan, ne
menenjitten
ölür bin dokuz yüz elli sekizde
Ölür bir Japoncuk Hiroşimada
dokuz yüz kırk beşte doğduğu
için

NÂZIM HİKMET

Nâzım Hikmetin son yıllarında en büyük çabası barıştı... Barış toplantıları, barış şiirleri, barış çağrıları... Hiroşima onun en büyük acısıydı... Yüreğine evlat acısı gibi çökmüştü. Bunu her fırsatta dile getiriyordu. Onun bir de bütünüyle savaşa yüklenen "Sayılar" adında bir şiiri vardır.

"Sayılar"da Nazım aşağı yukarı şöyle diyordu: Bir jet uçağını bir kayık tabağın içine yatırsak kırk bin aç doyar.

Savaş hiç bir zaman halklar için bir gereksinme olmamıştır. Savaş insanlığın en utanılacak, en onursuz yönüdür. Bu düşünceme karşı birtakım sesler gelebilir. Ama halkların kendilerini savunmaları başka, saldırgan savaşlar başkadır. Bizim savaş dediğimiz saldırgan savaşlardır.

Dünyamız kurulduğu günden bu yana savaş üstüne çok sözler söylenmiştir. Kimi savaşı övmüş, kimi yermiştir. Ama halklar savaşı hiç bir zaman övmemişlerdir. Her savaş halklardan bir parçayı alıp götürmüştür. Bir onuru, bir insanlığı... İnsanlar savaşın dehşetini gereğince bilebilselerdi hiç bir zaman savaş olmazdı sözü, çok yinelenmiş bir sözdür.

Hele çağımızın savaşlarının dehşetine varabilseydi insanlık, kimse savaş sözcüğünü ağzına alamazdı. Hiroşima benim kanımca insanlığa gereğince anlatılamadı. Örneğin bizim ülkemizde... Yoksa birtakım insanlar gece gündüz kurtlar gibi sokak sokak, şehir şehir, toplantı toplantı dolaşarak, savaş savaş diye uluyamazlardı. Savaşı tapınılacak bir tanrı katına yükseltemezlerdi. Bu savaş savaş diye bağırtılanlar da dedelerinin kemikleri çöl Yemende kalanlardır. Yanmış yıkılmış Anadolunun çocuklarıdır. Hiroşima insanlığa iyice anlatılsaydı, böylesine bir savaş tapınması olmazdı dünyada. İnsanlar bugün bir savaş tapınması deliliğindeler. Her gün milyarlar gidiyor silahlanmaya. Savaşın insan soyunun en onursuz deliliği olduğu Hiroşimadan sonra, hiç olmazsa Hiroşimadan sonra, insanlığın yüreğine, en sıcak yerine, baş köşesine yerleşmeliydi. Kimse silahlanmadan söz açmamalıydı bugün dünyamızda... İnsanlık savaştan söz açanları tehlikeli birer deli saymalıydı. Yıkım, yıkıcılık bir deliliktir. İnsanlık bunu çoktan öğrenmeliydi. Savaştan yana olanları, savaş sözü edenleri, silahlanma yarışına girenleri insanlık ya tımarhanelere, ya hapishanelere doldurmalıydı.

Ben bundan sonra savaşın olabileceğine pek inanamıyorum. İnanamıyorum ya, sonra da bu ahmaklar, deliler, çılgınlar, çürümüşler, yozlaşmışlar neler yapmayabilirler diye de ödüm kopuyor.

İnsanlık dört milyara ulaştı. İnsanlığın daha yüzde doksanı yarı aç yarı tok. İnsanlığın büyük bir çoğunluğu ilaçsız, giyimsiz, evsiz, barksız, aç, hasta. Yoksulluk da savaş gibi insanlığın onursuz yönlerinden biri. Bu silahlanmaya verilen paralar, insan güçleri, insanların yararına harcansa, insanlığın öyle büyük sorunları kalmaz. Gelişmiş ülkeler akıl almaz paralar, güçler harcıyorlar silahlanmaya. Niçin? İnsanlığın, düşüncelerin selameti için, diyorlar... Doğru mu? Doğru olsa, buna gerçekten inansalar ne olur, barbarlığa, yozlaşmışlığa, yalana, kötülüğe tapınmadan başka nedir ki varabildikleri yer.

İkinci Dünya Savaşının kumandanı Elsenhower "savaşı isteyeni beşiğinde boğmalı" diyordu. Çünkü o savaşı görmüştü. Bir insan olarak savaş alanlarında içi kan ağlamıştı. İnsan olarak öfkesini de savaşa

karşı böylesine kusmuştu. Sonra ne oldu, bu komutan Amerika Birleşik Devletlerinin başına geçti, ne oldu, Başkan olunca savaş için son hızla silahlanmayı sürdürdü. Bu çağımızın en büyük insan, kişi çelişkisidir. Buna karşı bir tek şey söylenebilir, insanlar daha yürekli olabilseler... Örneğin yukarıdaki sözleri söyleyen Eisenhower savaş üstüne insanlığa çok şeyler söyleyebilir, kişi olarak silahlanmaya karşı büyük bir tavır alabilirdi. Cumhurbaşkanı olamazdı belki, ama insanlığın, güzelliğin, yiğitliğin, yürekliliğin insan yüreklerinde büyük bir simgesi olurdu.

Politikacı olarak, yazar olarak, kişi olarak, canımızı dişimize takarak her fırsatta savaşın, insan öldürmenin en onursuz, en korkunç bir davranış olduğunu, savaşın, savaş için hazırlanmanın korkunçluğunu her an, her davranışımızla insanlığa anlatmalıyız.

İnsanlık bütün kötülükleri altederek buraya kadar gelmiştir. İnsanlık gür bir ışık seli gibi iyiliklerle, eşitliklerle, barışlarla, güzelliklerle, umutlarla çağımıza geliyor. Bundan sonra insanlık değeri, çağımızdaki kişilik değerleri bir tek şeyle ölçülecektir, o da bir ulusun, bir değerin, bir kişinin barışa ne kadar yardım ettiğiyle, savaşa silahlanmaya ne kadar düşman olduğuyla...

(Ağacın Çürüğü'nden)

Yalnızlık

Kuş uçmaz kervan geçmez bu
Su olsan kimse içmez
Yaz da gir
Yel olsan kimse geçmez
Elin adamı ne anlar senden

Çıkarsın bir dağ başına
Bir ağaç bulursun
Tellersin pullarsın
Gelin eylersin
Bir de bulutlara söylersin
Bir de bulutlara söylersin
Bir de bulutlara söylersin
Köpürmüş selden bulutlara
Başka ne çare eladan

1940
Kadirli

Yaşar Kemal

FOTOĞRAFLARLA YAŞAMINDAN KESİTLER

Peter Ustinov ile, Paris 1986

İlkokul 2'de

İlkokul 4'de

1939 yılında

1947'de, Kadirli

1952'de, Limasollu Nâci'nin objektifinden

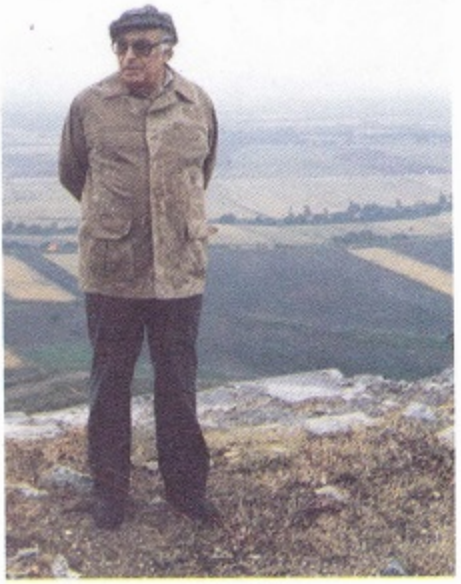
1958'de

Doğduğu Hemite Köyü'nden bir görünüm.

Annesi Nigar Gökçeli Hanım

Yaşar Kemal Anavarza'da, 1988

Ara Güler'in objektifinden, 1953

Damlataş Mağarası röportajına giderken, 1953

Sünger Avcıları röportajında

İlhan Demiraslan, Sait Faik Abasıyanık ile (soldan sağa) Maya Galerisi'nde, 1952

Halikarnas Balıkçısı ile

Pamuk tarlasında

Elif Naci, Ömer Sami Coşar, Yaşar Kemal, 1955

"Teneke" oyunu sonunda, yazar ve sanatçılar halkı selamlarken. Soldan sağa, Engin Cezzar, Gülriz Sururi, eserin yazarı Yaşar Kemal, Tuncel Kurtiz ve Ülkü Tamer.

Yaşar Kemal, Abidin Dino ile, arkada Fahri Petek

TİP toplantısında, Tarsus, 1965

Thilda Kemal, Sebahattin Eyuboğlu, Yaşar Kemal, Sebla Eczacıbaşı birlikte, 1958

Azra Erhat ile, Yanda ise Moustaki ile görülüyor.

Yaşar Kemal, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand ile, 1981

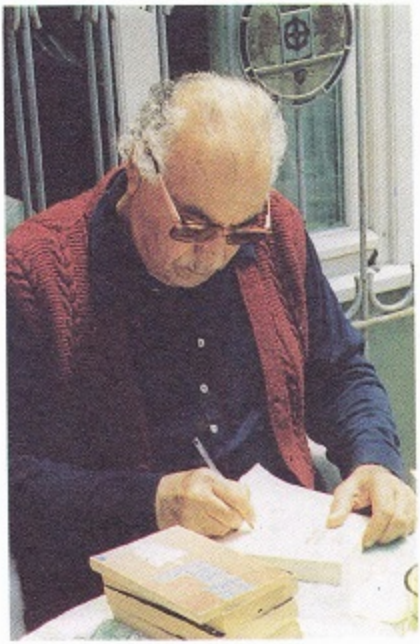
Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand'dan Legion d'Honneur ödülünü alırken (1984).

Del Duca Ödül Töreninden sonra D'ormesson ile (1982).

Arthur Miller ile Sovyetler Birliği'nde Issık Gölü Toplantısında, 1986

Kitaplarını imzalarken.

Strasbourg Üniversitesi rektörü
Yaşar Kemal'e doktora belgesini veriyor (1991).

Şişli Belediyesi'nce adının verildiği parkın açılışında (1992)

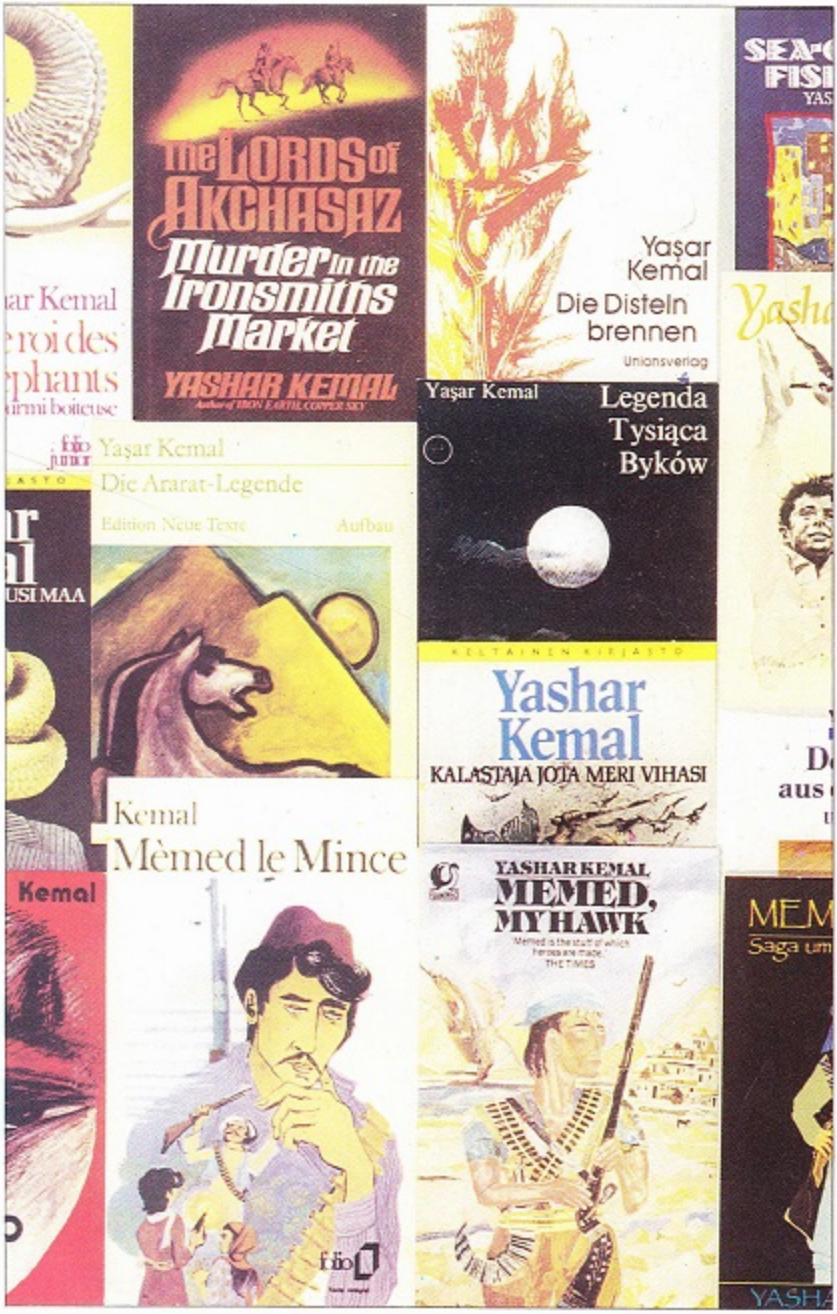
Fatma Firik ile Altta sağda, Alpay Kabacalı ile İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nde bir yazıdan dolayı yargılanırken görülüyor (1973).

Adana'da Yaşar Kemal, Yılmaz Güney, Abidin Dino, Orhan Kemal ve tüm Adanalı sanatçılar anısına dikilen anıt, 1991

Yaşar Kemal kedisi Blondi ile

the LORDS of AKCHASAZ
Murder in the Ironsmiths Market
YASHAR KEMAL
Yaşar Kemal
Die Disteln brennen
Unionsverlag
Yaşar Kemal
Legenda Tysiąca Byków
Yaşar Kemal
Die Ararat-Legende
Edition Neue Texte
Aufbau
KELTAINEN KIRJASTO
Yashar Kemal
KALASTAJA JOTA MERI VIHASI
Kemal
Mèmed le Mince
YASHAR KEMAL
MEMED, MY HAWK
THE TIMES
Kemal